

T.C.

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA SEÇİLMİŞ MEDRESE
ÖRNEKLERİNDEKİ REVAKLARIN GÜNCELLENME SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya ÜVEYSUNA

Anabilim Dalı: Mimarlık

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER

KASIM 2013

T.C.

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

MÜHENDİSLİK VE FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA SEÇİLMİŞ MEDRESE
ÖRNEKLERİNDEKİ REVAKLARIN GÜNCELLENME SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Derya ÜVEYSUNA

(110201007)

Anabilim Dalı: Mimarlık

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER

30 KASIM 2013

TEZ ONAYI

FSMVÜ, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 110201007 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Derya ÜVEYSUNA**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA SEÇİLMİŞ MEDRESE ÖRNEKLERİNDEKİ REVAKLARIN GÜNCELLENME SORUNU**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile savunmuş ve mezuniyeti hususunda enstitü için gerekli yeterlilikleri yerine getirmiştir.

Prof. Dr İbrahim NUMAN
FSMVÜ
Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER**

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. İbrahim NUMAN**

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Başak DAĞGÜLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Savunma Tarihi : 01.13.2014

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Derya ÜVEYSUNA

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkmasında yorum ve eleştirileriyle çalışmayı yönlendiren, sabırlı ve özverili yaklaşımıyla çalışmamı destekleyen tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER hocama, değerli bilgilerini hiçbir zaman esirgemeyen bütün hocalarıma ve bu süreçte en büyük destekçim olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Kasım 2013

Derya Üveysuna

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
RESİM LİSTESİ	x
ÖZET.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Problemin Tanımı	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi	2
1.3. Çalışmanın Literatürdeki Yeri	2
2. REVAK KAVRAMI.....	4
2.1. Revak Tanımı	4
2.2. Tarihsel Gelişimi	4
2.3. Revaklı Avluların İşlevselliği ve Biçim İlişkisi	13
2.4. Revakların Kullanım Örnekleri.....	14
2.5. Osmanlı Döneminde Revakları Kapatılan Yapı Örnekleri.....	15
2.5.1. Aya İrini	15
2.5.2. Bağdat Köşkü	22
2.6. Bir Yapı Örneği Olarak Chiostrı Francescanı	24
3. MEDRESELER VE MEDRESE REVAKLARI	26
3.1. Medrese Tanımı.....	26
3.2. Osmanlı Dönemi Medreseleri.....	27
3.2.1. Fiziksel Özellikleri.....	28
3.2.1.1. Plan özellikleri	28
3.2.1.2. Avlu özellikleri.....	31
3.2.1.3. Medrese odaları	32
3.2.2. İşlevsel Özellikleri	33
3.2.3. Sosyokültürel Yapı	35
3.2.3.1. Medreselerde eğitim metodu.....	36
3.2.3.2. Medreselerde ısınma, yemek yeme ve sosyal hayat.....	39
3.2.3.3. Talebelerin gelir kaynakları ve mal varlığı	40
4. MEDRESELERDEKİ GÜNCELLENME SORUNLARI	41
4.1. Sosyokültürel Sorunlar	41
4.1.1. Eğitimdeki Sorunlar	43
4.1.2. Batılı Anlamdaki Eğitime Geçiş.....	45
4.2. İşlevsel Sorunlar	47
4.3. Fiziksel Sorunlar	48
4.4. Koruma Politikalarının Etkisi	49
5. ALDIKLARI İŞLEVE BAĞLI OLARAK TARİHİ YARIMADA'DA REVAKLARI KAPATILAN MEDRESELER.....	53

5.1.	Atik Ali Paşa Medresesi / Birlik Vakfı.....	53
5.2.	Beyazıt Medresesi / Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi.....	59
5.3.	Cedid (Semiz) Ali Paşa Medresesi / Bilim ve İnsan Vakfı.....	63
5.4.	Feyzullah Ağa Medresesi / Millet Kütüphanesi.....	69
5.5.	Hadım Hasan Paşa Medresesi / Yeni Dünya Vakfı.....	75
5.6.	Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi / Türkiye Yazarlar Birliği.....	79
5.7.	Köprülü Mehmed Paşa Medresesi / Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.....	83
5.8.	Kuyucu Murad Paşa Medresesi / İstanbul Üniversitesi - Güzel Sanatlar Bölümü	89
5.9.	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi / İstanbul Fetih Cemiyeti.	93
5.10.	Sokullu Mehmed Paşa Medresesi / Fatih Müftülüğü Erkek Kur'an Kursu	99
5.11.	Sultan Ahmed Medresesi / Sultanahmed Vakfı	104
5.12.	Sultan Selim Medresesi / Medipol Üniversitesi Hastanesi	109
6.	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	115
7.	KAYNAKLAR	117
	EKLER.....	124
	ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR

GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HZ	: Hazreti
İSVA	: İstanbul Sultanahmet Vakfı
KVKK	: Kùltür Varlıklarını Koruma Kurulu
KVTVKY	: Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası
TYB	: Türkiye Yazarlar Birliği
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 Horus Tapınağı (Url-1, 2013)	5
Şekil 2. 2 Yunan Tapınak Planları (Özköse, 1995).....	6
Şekil 2. 3 Roma'da Trajan Forumu (Url- 4, 2013)	7
Şekil 2. 4 Budist Viharası Planı, Hindistan (Url- 8, 2013)	9
Şekil 2. 5 Sivas Gök Medrese Planı (Url-12, 2013).....	11
Şekil 2. 6 Topkapı Sarayı Revakları (Bağcı, 2012).	14
Şekil 2. 7 Bağdat Köşkü Revakları (Kahraman, 2008).....	15
Şekil 2. 8 Atrium öneri proje, avlu kesit (Net Yapı, 2000).....	20
Şekil 2. 9 Cam Formları	22
Şekil 3. 1 Gazanfer Ağa Medresesi Dershane (Url-17, 2013).....	30
Şekil 3. 2 Medrese Plan Tipolojisi (Ahunbay, 1993).....	31
Şekil 3. 3 Açık Eyvanda Dershane Hocasına Dersini Veren Talebe (Kurşun, 2008) 32	
Şekil 3. 4 Bir Eser Üstüne Tartışan Müderris Ve Muid (Kurşun, 2008)	37
Şekil 3. 5 Gazanfer Ağa Medresesinin Ders Çalışan Talebeler (Url-18, 2013).....	38
Şekil 5. 1 Atik Ali Paşa Külliyesi (Sayın, 2002)	54
Şekil 5. 2 Atik Ali Paşa Medresesi Plan Şeması	54
Şekil 5. 3 Cedid Ali Paşa Medresesi Planı (Kurşun, 2008)	64
Şekil 5. 4 Feyzullah Ağa Külliyesi Planı (Kurşun, 2008).....	70
Şekil 5. 5 Hadım Hasan Paşa Medresesi Planı (Kurşun, 2008)	75
Şekil 5. 6 Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi Planı (Nayır, 1980).....	80
Şekil 5. 7 Köprülü Mehmed Paşa Medresesi Planı (Kurşun, 2008).....	84
Şekil 5. 8 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Planı	90
Şekil 5. 9 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Planı (Kurşun, 2008)	94
Şekil 5. 10 Sokullu Mehmed Paşa Medresesi Planı (Kurşun, 2008)	100
Şekil 5. 11 Sultanahmed Medresesi Planı	105
Şekil 5. 12 Sultan Selim Medresesi Planı (Kurşun, 2008).....	110

RESİM LİSTESİ

Sayfa

Resim 2. 1 Horus Tapınağı (Url-2, 2013)	5
Resim 2. 2 Atina Parthenon Tapınağı (Url-3, 2013).....	6
Resim 2. 3 Roma'da Trajan Forumu Rekonstrüksiyon (Url- 5, 2013).....	7
Resim 2. 4 Fransa'da Monastère de Tibâes Manastırının Avlusu (Url-6, 2013).....	8
Resim 2. 5 İtalya'da Monastero Degli Olivetani Manastırı (Url-7, 2013).....	8
Resim 2. 6 Budist Viharası, Hindistan (Url-9, 2013).....	9
Resim 2. 7 Tolunoğlu Camisi (Url-10, 2013)	10
Resim 2. 8 Kurtuba Cami (Url-11, 2013)	10
Resim 2. 9 Sivas Gök Medrese Revaklı Avlu (Url-13, 2013)	11
Resim 2. 10 Hacı Sinan Külliyesi İmam Evi (Url-14).....	12
Resim 2. 11 Hacı Sinan Külliyesi İmam Evi Revak Detayı (Nuri Seçgin Arşivi).....	12
Resim 2. 12 1955 yılı Cahide Tamer yönetimindeki restorasyon öncesi Atrium (Tamer, 2003).....	16
Resim 2. 13 1955 yılı Cahide Tamer yönetimindeki restorasyon sonrası Atrium (Tamer, 2003).....	16
Resim 2. 14 1955 yılı Cahide Tamer yönetimindeki restorasyon öncesi Atrium (Tamer, 2003).....	17
Resim 2. 15 1955 yılı Cahide Tamer yönetimindeki restorasyon sonrası Atrium (Tamer, 2003).....	17
Resim 2. 16 1982-83 Ahşap doğrama önerilen revaklar(Koruma Kurulu Arşivi)....	18
Resim 2. 17 1982-83 Osmanlı devri ahşap doğrama (Koruma Kurulu Arşivi)	18
Resim 2. 18 1982-83 Atriumdaki ahşap pencere doğramalarının onarım sonrası fotoğrafları (Yücel, 2009)	19
Resim 2. 19 Aya İrini Atrium 2009 (Yücel, 2009)	20
Resim 2. 20 Aya İrini Atrium (Url-15, 2013)	21
Resim 2. 21 Aya İrini Atrium (Url-15, 2013)	21
Resim 2. 22 Bağdat Köşkü'nün içinden görünüm (Url- 14, 2013).....	23
Resim 2. 23 Bağdat Köşkü'nün 1952'de Çekilmiş Fotoğrafları (Diker, 2000).....	23
Resim 2. 24 Bağdat Köşkü Günümüz Fotoğrafı (Url- 14, 2013).....	24

Resim 2. 25 Manastırın Revakları Kapatılmadan Önce ve Sonra.....	25
Resim 2. 26 Manastır Revakları.....	25
Resim 4. 1 Lari Çelebi Camii Son Cemaat Yeri (Özbudak, 2011)	52
Resim 4. 2 Lari Çelebi Camii Son Cemaat Yeri Kapatılan Revaklar (Özbudak, 2011)	52
.....	52
Resim 5. 1 Atik Ali Paşa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası – 2010 Yılı Uydu Fotoğrafi.....	53
Resim 5. 2 Atik Ali Paşa Medresesi 1980 Öncesi Dershane Önü Revakları (Kurşun, 2008)	56
Resim 5. 3 Atik Ali Paşa Medresesi 1980 Öncesi Avlu Revakları (Kurşun, 2008) ..	56
Resim 5. 4 Atik Ali Paşa Medresesi Revaklı Avlu -2008 (Halit Ömer Camcı Arşivi)	57
.....	57
Resim 5. 5 Atik Ali Paşa Medresesi Revaklı Avlu (Üveysuna, 2013)	57
Resim 5. 6 Atik Ali Paşa Medresesi Sütun Başlığı ve Kaidesi (Üveysuna, 2013)	58
Resim 5. 7 Atik Ali Paşa Medresesi Revakların Kullanımı (Üveysuna, 2013).....	58
Resim 5. 8 Beyazıt Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası – 2010 Yılı Uydu Fotoğrafi.....	59
Resim 5. 9 Beyazıt Medresesi Plan Şeması	60
Resim 5. 10 Beyazıt Medresesi Giriş Kapısı (Üveysuna, 2013).....	61
Resim 5. 11 Beyazıt Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013).....	61
Resim 5. 12 Beyazıt Medresesi Revak Detayları (Üveysuna, 2013)	62
Resim 5. 13 Beyazıt Medresesi Revaklı Avlu Kullanımı (Üveysuna, 2013).....	62
Resim 5. 14 Cedid Ali Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Haritası – 2010 Uydu Fotoğrafi.....	63
Resim 5. 15 Cedid Ali Paşa Medresesi Fevzi Paşa Caddesi Girişi, 1980’ler - 2008 (Kurşun, 2008)	65
Resim 5. 16 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu ve Dershane (Üveysuna, 2013).....	66
Resim 5. 17 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu Revakları ve Peyzajı (Üveysuna, 2013)	66
.....	66
Resim 5. 18 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu Revakları (Kurşun, 2008)	67
Resim 5. 19 Cedid Ali Paşa Medresesi Taşıyıcı Revak Kemerlerin Taşıyıcı Elemanları (Üveysuna, 2013)	67
Resim 5. 20 Cedid Ali Paşa Medresesi Revak Kullanımı (Üveysuna, 2013).....	68
Resim 5. 21 Feyzullah Ağa Külliyesi 1922/45 Pervitich Harita – 2010 Uydu Fotografi.....	69
Resim 5. 22 Feyzullah Efendi Medresesi (Kurşun, 2008)	71
Resim 5. 23 Feyzullah Efendi Medresesi Revaklar Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)	71

Resim 5. 24 Feyzullah Efendi Medresesi 2000 Yılı Restorasyon Çalışmaları Başlamadan Önce Avludan Dershane Yapısı (Kurşun, 2008).....	72
Resim 5. 25 Feyzullah Efendi Medresesi 2000 Yılı Restorasyon Çalışmaları (Üveysuna, 2000).....	72
Resim 5. 26 Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revaklı Avlu (Üveysuna, 2013)	72
Resim 5. 27 (Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revakları (Üveysuna, 2013)...	73
Resim 5. 28 Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revakları Girişi ve Kullanımı (Üveysuna, 2013).....	73
Resim 5. 29 Feyzullah Efendi Medresesi Revakları Sütun Başlığı ve Kaidesi (Üveysuna, 2013).....	74
Resim 5. 30 Hadım Hasan Paşa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi.....	75
Resim 5. 31 Hadım Hasan Paşa Medresesinin 2011 Yılı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Giriş Cephesi.....	77
Resim 5. 32 Hadım Hasan Paşa Medresesinin 2011 Yılı Restorasyon Sonrası (Memoğlu, 2011).....	77
Resim 5. 33 Hadım Hasan Paşa Medresesinin Avlu Revakları Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Memoğlu, 2011).....	78
Resim 5. 34 Hadım Hasan Paşa Medresesinin Kapatılan Avlusu (Memoğlu, 2011)	79
Resim 5. 35 Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi.....	80
Resim 5. 36 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu.....	82
Resim 5. 37 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu Üst Örtüsünü Taşıyan Revaklar (Üveysuna, 2013).....	82
Resim 5. 38 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu.....	83
Resim 5. 39 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita- 2010 Uydu Fotoğrafi.....	84
Resim 5. 40 Köprülü Mehmed Paşa Medresesi Kesilen Hücreler (Kurşun, 2008)....	85
Resim 5. 41 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revakları –Tarih bilinmiyor (Kurşun, 2008).....	86
Resim 5. 42 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revaklı Avlusu (Üveysuna, 2013) ..	86
Resim 5. 43 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013).....	87
Resim 5. 44 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revak Sütunu (Üveysuna, 2013)....	88
Resim 5. 45 Medrese avlu revaklarının kullanımı (Url- 26, 2013).....	88
Resim 5. 46 Kuyucu Murat Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi.....	89
Resim 5. 47 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu Örtüsü (Kurşun, 2008).....	91
Resim 5. 48 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu (Üveysuna, 2013).....	91

Resim 5. 49 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu (Üveysuna, 2013).....	92
Resim 5. 50 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita- 2010 Uydu Fotoğrafi.....	93
Resim 5. 51 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Kurşın, 2008).....	95
Resim 5. 52 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)...	96
Resim 5. 53 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)...	96
Resim 5. 54 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revaklar (Üveysuna, 2013)97	
Resim 5. 55 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revak Detayı (Üveysuna, 2013)	97
Resim 5. 56 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revaklı Avlu- 2008 (Halit Ömer Camcı Arşivi).....	98
Resim 5. 57 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Dükkan Olarak Kullanılan Revaklar (Üveysuna, 2013).....	98
Resim 5. 58 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita- 2010 Uydu Fotoğrafi.....	99
Resim 5. 59 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revakları Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)	101
Resim 5. 60 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revakları Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)	101
Resim 5. 61 Sokullu Mehmed Paşa Camii Avlusu ve Yerleştirilen Çam Ağaçları (Üveysuna, 2013).....	102
Resim 5. 62 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revak Kullanımı (Üveysuna, 2013)103	
Resim 5. 63 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revak Detayı (Üveysuna, 2013) ...	103
Resim 5. 64 Sultanahmed Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi.....	104
Resim 5. 65 Sultanahmed Medresesi Avlusu Kapatılmadan Önceki Fotoğrafi (1930'lu yıllar)	106
Resim 5. 66 Sultanahmed Medresesi 2011- 13 Restorasyonu (Galata Mimarlık)...	107
Resim 5. 67 Sultanahmed Medresesi Üst Avlu Örtüsü.....	107
Resim 5. 68 Sultanahmed Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013).....	108
Resim 5. 69 Sultanahmed Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013).....	109
Resim 5. 70 Sultan Selim Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi.....	109
Resim 5. 71 Sultan Selim Medresesi Avlusu (Kurşun, 2008)	112
Resim 5. 72 Sultan Selim Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013)	113
Resim 5. 73 Sultan Selim Medresesi Revaklarının Kullanımı (Üveysuna, 2013)...	114
Resim 5. 74 Sultan Selim Medresesi Dershane (Üveysuna, 2013).....	114

İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA SEÇİLMİŞ MEDRESE ÖRNEKLERİNDEKİ REVAKLARIN GÜNCELLENME SORUNU

ÖZET

Bu çalışmada revak kavramının kısaca tarihsel süreci anlatılıp, Osmanlı dönemi medrese eğitim sistemi hakkında bilgi verilerek, Tarihi Yarımada'da tez çalışması kapsamında seçilen medrese yapılarındaki revaklı avluların dönüşümü incelenmektedir.

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve bu konu ile ilgili yapılan çalışmalara değinilerek tezin literatürdeki yeri anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, revak kavramının tanımı yapılarak farklı kültür ve medeniyetlerde yarı açık mekânların var olup olmadığı, nasıl isimlendirildikleri ve kullanım amaçları kısaca anlatılmaya çalışılmaktadır. Temelde iklimsel nedenlerle tasarlanan yarı açık mekanlar, milattan önceki dönemlerde arkad formunda iken, tarihsel süreçte form değiştirerek ve farklı medeniyetlere yayılarak günümüze kadar yaygınlaşan bir mimari öge olmuştur. Bu bağlamda tarihsel süreçte revakların farklı dönemlerde nasıl değişip dönüştükleri, işlev ve biçim ilişkisi incelenmektedir. Revakları kapatılan yapılardan örnekler verilmektedir.

Üçüncü bölümde medrese tanımı yapılarak tarihsel gelişimine değinilmektedir. Kapalı avlulu medreselerden açık avlulu medreselere geçiş, Osmanlı dönemi medreselerinin plan ve avlu özellikleri, medrese çeşitleri, okutulan dersler ve eğitim sistemi incelenmektedir. Bu yapılarda dönemin sosyal hayatı erişilen kaynaklar üzerinden tariflenmektedir.

Dördüncü bölümde medreselerdeki güncelleme sorunları nedenleri üç başlık altında özetlenmektedir. Özellikle Osmanlının son dönemlerinde görülmeye başlanan sosyokültürel sorunlar, temelde, medrese eğitim sisteminden batı tarzı eğitim sistemine geçişteki etkileri üzerinden anlatılmaktadır. Bu süreç medreselerdeki işlevsel ve fiziksel sorunlar örneklendirilmektedir. Medreselerin dönüşümünde işlev

değişikliği ve buna bağlı olarak ek alma durumlarında koruma politikalarının etkisine değinilecektir.

Çalışmanın beşinci bölümünde İstanbul Tarihi Yarımada'daki revaklı avluları kapatılan ve günümüzde aldıkları farklı işlevlere göre seçilen medreseler incelenmektedir. Bu medreselerin farklı dönemlerdeki ğrenci sayıları, geçirdiği restorasyonlar ve günümüz kullanımı ve buna bağlı olarak revaklarına nasıl müdahale edildiği anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medrese, Revak, Yeni İşlev, Koruma

UPDATE ISSUE OF THE RIWAQS OF SELECTED MADRASSAHS SAPMPLES IN ISTANBUL HISTORICAL PENINSULA

SUMMARY

In this study, explaining the brief history of the rewaqs and giving information on the Ottoman madrasah system, the transformation of courtyarded rewaqs in chosen madrasahs will be examined.

In the first section of this thesis, scope, methods and studies related to this subject will be discussed in order to explain the position of the thesis in the literature.

In the second section, the definition of the riwaq in different cultures and civilizations, whether there is a semi-open spaces, how they are named and their purposes will be explained briefly. In this context, the historical process of changes and transitions of the riwaqs in different periods will be studied to examine the relationship between function and form. Some examples of madrasahs that their riwaq area is closed will be given.

In the third section, the historical development of the madrasah definition will be explained. The physical and functional properties of the Ottoman Period madrasahs and the accessed resources related to the social life of their period will be described.

In the fourth section, update issues of the madrasahs will be examined under the headings of socio-cultural, functional and physical problems and will be referred to the impact of conservation policies.

In the fifth section, classifying by their different functions, the closed riwaqs of the madrasahs in the historical peninsula of Istanbul will be studied.

Keywords : Madrasah, Riwaq, Update, Conservation

1. GİRİŞ

İnsanların gereksinim, istek ve değer yargılarındaki farklılıklar, kentlerin fiziksel yapısının değişmesine neden olmuştur. Meydana gelen ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, farklılaşan kent dokusu içerisinde neredeyse kaybolmakta olan tarihi yapıların, artık özgün işlevleriyle kullanılamaz hale gelmesine neden olmuştur. Özgün işlevini yitiren yapıların, kullanımı ve varlığını sürdürebilmesi yeni uyarlamalara yada kullanımlara bağlı olarak mümkün olmaktadır.

Bu tür yapısal güncellemelerin, mevcut ihtiyaçlara göre uyarlanabilmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişen ihtiyaçlara göre şekillenen mekansal program ile yapının özgün işlevinin ve yapısal özelliklerinin örtüşüp örtüşmemesi yeni sorunları beraberinde getirmektedir.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde başlayan batılılaşma politikaları beraberinde medrese yapılarının da atıl kalmasına neden olmuştur. Eğitim ve öğretim amaçlı kullanılan bu yapıların çoğu farklı zamanlarda, farklı işlevler alarak, özgün kullanımlarından uzaklaşmıştır. Bu kullanım değişikliği ile birlikte yapılara yeni işlevler yüklenmiş ve buna bağlı olarak, tarihi yapılar bazı fiziksel müdahalelere maruz kalmıştır. Mimari kurgusu gereği, eklemlenmeye müsait olmayan bu tarihi yapı türlerinin, müdahale edilebilecek en uygun yeri olan özgün avlu dokusu, revakların kapatılmasıyla bozulmaya uğramıştır.

Bu çalışma ile Osmanlı mimarisinde revakların, yarı açık mekânların, kapatılma potansiyeli, mimari kurgudaki yeri, dönemin sosyokültürel yaşamında nasıl işlevlendirildiği, tarihsel evrimi, günümüzdeki kullanımları ve yeni işlev yükleme adına yapılan müdahalelerin belirlenmesine çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Problemin Tanımı

Zamanla, yaşam tarzındaki ve gereksinim duyulan ihtiyaçlardaki değişim, işlevini kaybetmiş yapı türlerinin işlerliğini sürdürememesine neden olmaktadır. Bu durum tarihi yapı türlerinin özgün haliyle korunmasını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul Tarihi Yarımada'daki günümüzde birbirinden farklı işlevler alan ve revakları kapatılan seçilmiş medreselerin incelenerek yeniden kullanım kapsamında mevcut durumlarını ortaya koymaktır. Tez çalışması için belirlenen medreselerin yeni kullanıma bağlı olarak fonksiyonun getirdiği müdahaleler tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada revak kavramının kısaca tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, kullanımları ve biçimlenmesi incelenmeye çalışılmış, revakların fiziksel, işlevsel ve sosyokültürel özellikleri ve sorunları İstanbul Tarihi Yarımada'da ki revaklı avluları kapatılmış olan medreseler üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır.

Yapı türü olarak medrese yapılarının incelenmesinin nedeni günümüzde özgün işlevini yitirmiş olmalarıdır. Tez çalışması kapsamında incelenen medreseler ise birbirinden farklı işlevler verilmiş olanlardan seçilmiştir. Bu yapıların aldıkları yeni işlevler, işlev değişikliğine bağlı olarak revakların kapatılması, mülkiyet devri, koruma politikalarının bu sürece etkisi çalışma kapsamında incelenmektedir.

Tarihi Yarımada'da seçilen medreseler öncelikle yapıldıkları dönemdeki plan şemaları, öğrenci sayıları, günümüze kadar geçen süreçte geçirdiği restorasyonlar erişilen kaynaklar üzerinde özetlenmektedir. Medreselerin güncel durumları fotoğraflanarak belgelenmektedir. Günümüz verileri kaynaklardan erişilen bilgilerle kıyaslanarak yapıların geçirdiği değişimler anlatılmaktadır.

1.3. Çalışmanın Literatürdeki Yeri

Yapılan detaylı literatür taramasında, medreselerdeki eğitim-öğretim ve bu yapıların mimari özelliklerini inceleyen çalışmalara ulaşılmıştır. Bu yapılardaki müdahaleleri inceleyen çalışmaların sayısı kısıtlı olmakla beraber özellikle farklı yapı türlerinde de sıkça yapılmaya başlanan revakların kapatılması ayırımına gidilmediği gözlenmiştir.

Medreselerin geçirdiği onarımları en kapsamlı inceleyen çalışmayı Kütükoğlu (2000) yapmıştır. Bu araştırmada günümüze ulaşan medreseler ve mevcut durumlarının tespitinde Kurşun'dan (2008) yararlanılmıştır. Medreselerle ilgili pek çok araştırma olmasına karşılık, bu tezde esas olarak Baltacı (2005), Arabacı (1996), Ahunbay

(1993), Kütükoğlu (2000) ve Özüdoğru (2005) tarafından yapılan çalışmalar kaynak olarak kullanılmıştır.

2. REVAK KAVRAMI

Bu bölümde revak kavramının tanımı yapılarak farklı kültür ve medeniyetlerde yarı açık mekânların var olup olmadığı kısaca anlatılmaya çalışılacaktır. Tarihsel süreçte revakların farklı dönemlerde nasıl değişip dönüştükleri, işlev ve biçim ilişkisi incelenecek ve revakları kapatılan yapılardan örnekler verilecektir.

2.1. Revak Tanımı

Revak (*colonnade, cloister*); bir yapının, ya tek cephesi yüzeyinde bulunan ya da avlusunu çevreleyen, üstü örtülü, ön yüzü kemerli, yarı açık mekândır. Üst örtüsü, kâgir veya ahşap malzemeyle kapatılmış, genellikle kubbe, tonoz ya da düz tavanla örtülüdür. Üst örtü sistemi, yatayda kemerlerle sütun, paye ya da ahşap direklerden oluşan taşıyıcı elemanlara aktarılmaktadır (Demiralp, 1999; Hasol, 2002; Özüdoğru, 2005).

Revaklı bahçe, Latince *claustrum*, Fransızca *cloitre*, İngilizce *cloisters* Almanca *kreuzgang* anlamında manastırların ortasında çevresi revaklı üstü açık bahçelere verilen tanımdır (Turani, 2007).

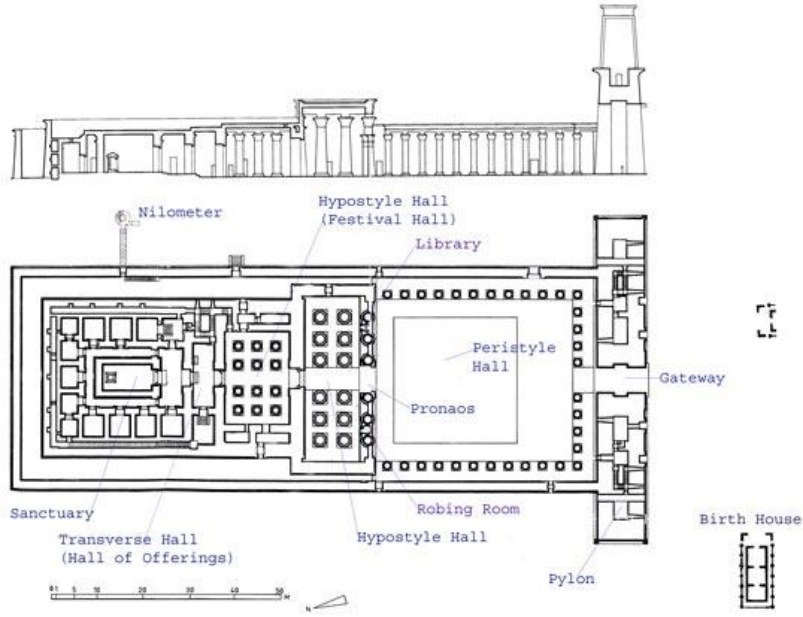
Arkad, (*Arcade*); en az bir tarafı sütunlu ve üstü düz örtülü uzunlamasına gelişmiş mekândır (Tanyeli, 2011). Arkad aynı cami iç avlularının revaklı üstü kapalı düzeninin cadde üzerinde bina önüne gelmiş durumudur (Turani, 2007).

2.2. Tarihsel Gelişimi

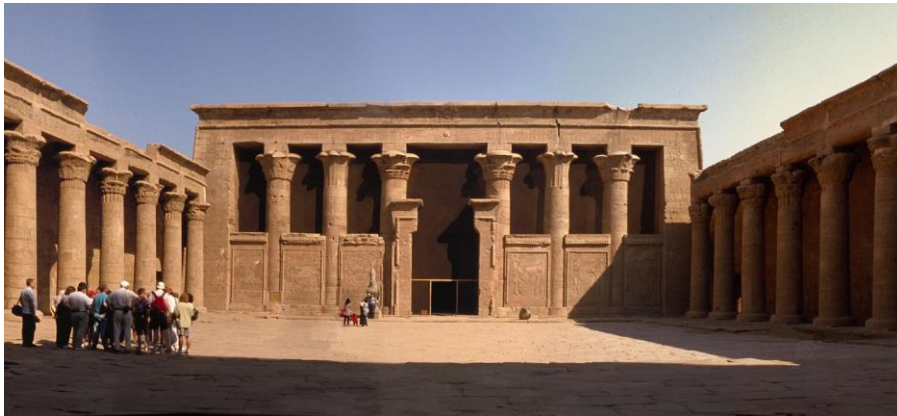
Mısır, Hindistan, Antik Yunan ve Roma kentlerinde, kamu binalarına ve tapınaklara girişte sıklıkla rastlanan arkad, form değiştirerek, Doğu Roma İmparatorluğu ile kültürel ilişki sonucu Arap-Fars kültürüne, oradan da Selçuklu Devleti döneminde Türk mimarisine geçen ve Anadolu Beylikleri döneminde giderek yaygınlaşan bir mimari öge olmuştur.

Mimarlık tarihi boyunca, revak sisteminin, anıtlarda estetik, görsel bir olgu kadar, yağış ve daha çok güneşten korunma gibi iklimsel nedenlerle, işlevsel bir özellik taşıyan yapı elemanı olarak tasarlandığı görülmektedir (Mülayim, 2010).

Mısır, Eski ve Orta Krallık dönemlerinde piramitlerin hemen yanına yapılan mezar tapınaklarında sütunlu iç avlular bulunmaktadır (Şekil1.1-Resim2.1). Geniş salonlar, büyük iç avlular ve sütun dizeleri görülmektedir (Özköse, 1995).

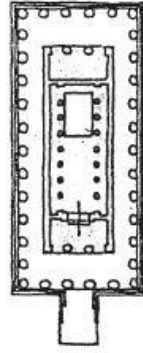
Şekil 2. 1 Horus Tapınağı (Url-1, 2013)

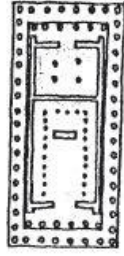
Resim 2. 1 Horus Tapınağı (Url-2, 2013)

Yunan uygarlığında, dikdörtgen plan şemalı tapınakların ortasında, sütunlarla çevrili mekânlar bulunmaktadır (Şekil 2.2). Bu sütunlu orta mekânlara *cella* denilmektedir. Yapının dış cephesi bazen tek, bazen iki sıra sütunla çevrenmektedir (Resim 2.2).

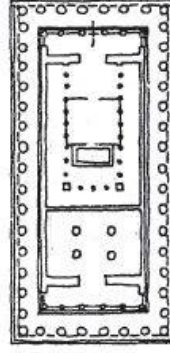
Yapı çevresindeki sütunlar, yapıyı, yani cellayı örtecek duruma gelmektedir. M.Ö. 4. yy. da Hellenistik dönemde sütunları dış çevreye dizilmiş *peristil* denilen atriumdan daha büyük ve sütunlu iç avlular oluşturulmuştur. Sıcak Akdeniz iklimi etkisiyle evlerde de avlu çevresinde sıralanmış, sütunlu yarı açık mekânlar bulunmaktadır (Turani, 2010).

Olympia'da
Zeus Tap.
İ.Ö.470-459
(11)

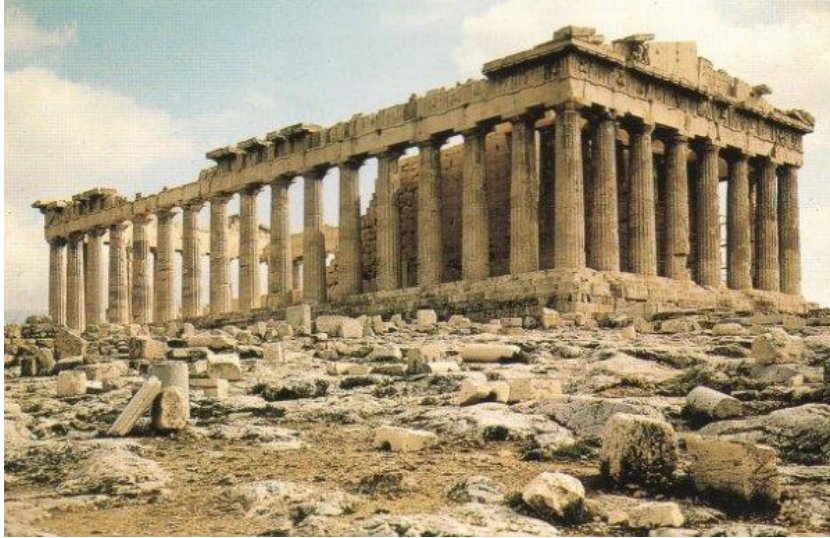

Atina
Parthenon
İ.Ö.447-432
(11)

Akropolis
Parthenon
İ.Ö.447-32

Şekil 2. 2 Yunan Tapınak Planları (Özköse, 1995)

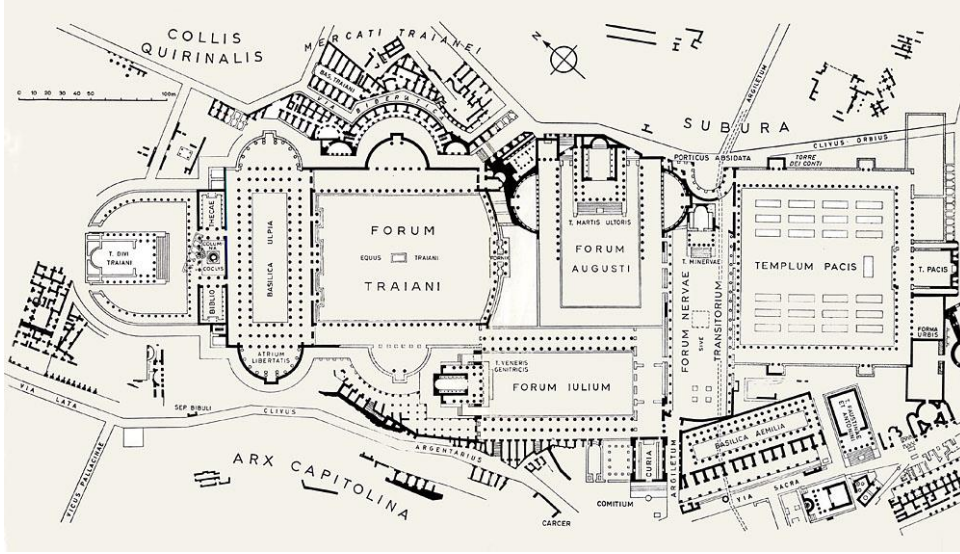

Resim 2. 2 Atina Parthenon Tapınağı (Url-3, 2013)

Mısır kazılarında görülen tapınaklarda olduğu gibi sütun çevrili bir avlu içinde yer alan sütunlu bir salonun Knosos Sarayı'nda da bulunması, mimari yapı kompozisyonunda ön Asya yapı unsurlarını kullandıkları hakkında ipucu vermektedir (Turani, 2010).

Yunan ve Mısır uygarlıklarından farklı olarak Mezopotamya'daki ağır coğrafi şartlar, binaların yapım amaçlarını dinden çok askeri ve sivil nedenli kılmış; bu durum da bir estetik anlayışından ziyade kullanım kolaylığı ve sağlamlık ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Yine de revakın mühim elemanları olan kemer ve tonoz, ilk olarak Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Kuban, 1992).

Roma döneminde ise Helenistik dönemde görülen büyük avluların iç kenarlarına sütunlar dizilerek elde edilen *atrium* denilen sütunlu avluların ilk kez kentsel iç avlu gibi değerlendirilerek geniş forumlar haline getirilmektedir (Şekil 2.3). Büyük alanların şehircilik esaslarına göre düzenlenmesi Romalılarda görülür. Büyük avluların iç kenarlarına sütun dizilmesi (Resim 2.3) Helenistik dönemde Halikarnas Mozolesi'nde görülmekle birlikte bu sütunlu avluların geniş forumlar haline getirilmesi Romalılara aittir (Turani, 2010). Erken dönem Hıristiyan mimarisinde Romalıların öne atriumlu bazilikaları örnek alınarak ilk dönem dini yapıları oluşmaya başlamaktadır (Özköse, 1995).

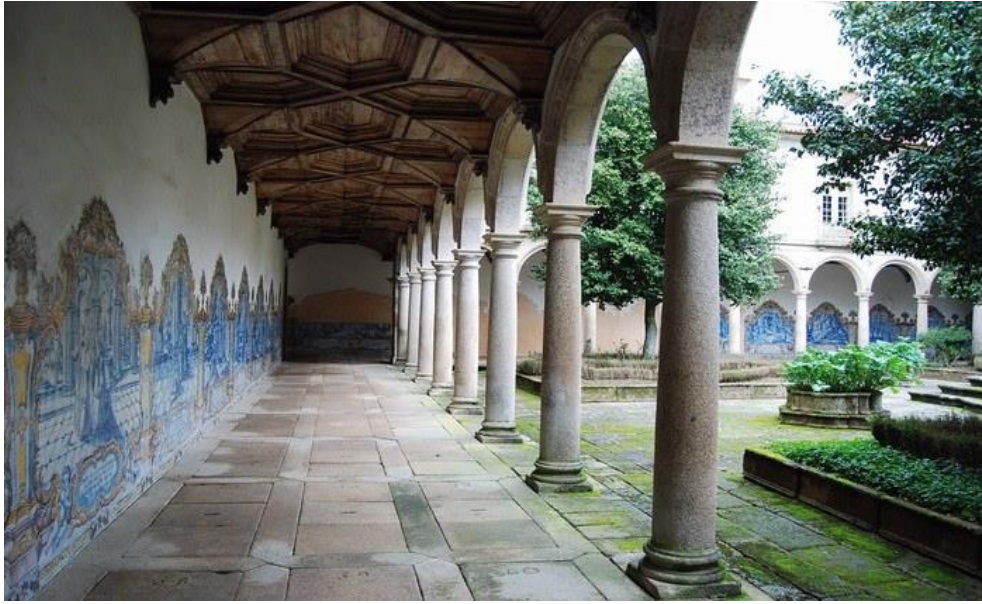

Şekil 2. 3 Roma'da Trajan Forumu (Url- 4, 2013)

Resim 2. 3 Roma'da Trajan Forumu Rekonstrüksiyon (Url- 5, 2013)

Ortaçağ Avrupa'sında dini yapılarda özellikle Fransa (Resim 2.4) ve İtalya'daki (Resim 2.5) manastırlarda içe kapanma, ibadet etme özellikleriyle revaklı iç avlular tasarlanmaktadır. Roma mimarisindeki atriumu andıran revaklı avlulara *kuatra* denilmektedir. Manastırların daha sonraları eğitim yapılarına dönüşmesiyle bu avluların çalışmak, dinlenmek için kullanıldığı görülmektedir. Sivil mimaride şatolardan saraylara dönülürken peristil benzeri revaklı avluların yapıldığı görülmektedir (Özköse, 1995).

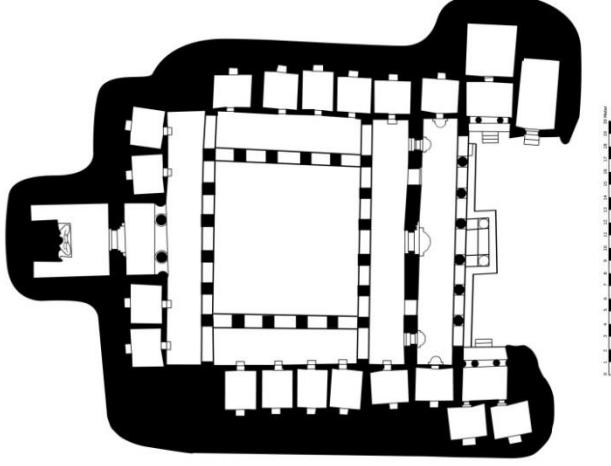
Resim 2. 4 Fransa'da Monastère de Tibães Manastırının Avlusu (Url-6, 2013)

Resim 2. 5 İtalya'da Monastero Degli Olivetani Manastırı (Url-7, 2013)

Hint mimarisinde avlu ve revak kavramını gördüğümüz en önemli yapılar *vihara* diye isimlendirilen manastırlardır. Bu yapılar etrafı derviş hücreleriyle çevrilmiş ibadet için ayrılan büyük bir avludan oluşmaktadır (Şekil 2.4). Birçok vihara da

derviş hücrelerinin önünde tavaf koridoru olarak kullanılan revaklar bulunmaktadır (Resim 2.6). Bu revaklar ayin yapıldığı için kutsal sayılan kutsal avlu ve havuzu çevrelemektedir (Turani, 2010). Budist viharaların mimari biçimlenişleri ve vakıf kurumları olmaları avlulu medreselerin temelini oluşturduğu şeklinde görüşleri desteklemektedir (Arseven, 1994).

Şekil 2. 4 Budist Viharası Planı, Hindistan (Url-8, 2013)

Resim 2. 6 Budist Viharası, Hindistan (Url-9, 2013)

Budizm mimarisinden sonra görülmeye başlanan Hint- İslam mimarisinde mabetler, kayalar içine oyularak zemin üstüne yapılan yüksek yapılardır. Güney Hindistan'daki mabetlerin sütunlu revaklarla çevrili iç avluları ve kutsal havuzları bulunmaktadır.

İslam medeniyetinin Mısır'da yayılmasıyla yapılan ilk cami avlusunun büyüklüğü ile dikkat çeken Amir Cami'sidir. Namaz kılınan avlunun tek tarafında revaklar bulunmaktadır. Sonraki dönemlerdeki cami yapılarında Selçuklu ve Orta Asya mimarisinin etkisi görülmektedir. Tolunoğlu Camisi (Resim 2.7) üç yönü revaklı kareye yakın bir avluya sahiptir (Özköse, 1995).

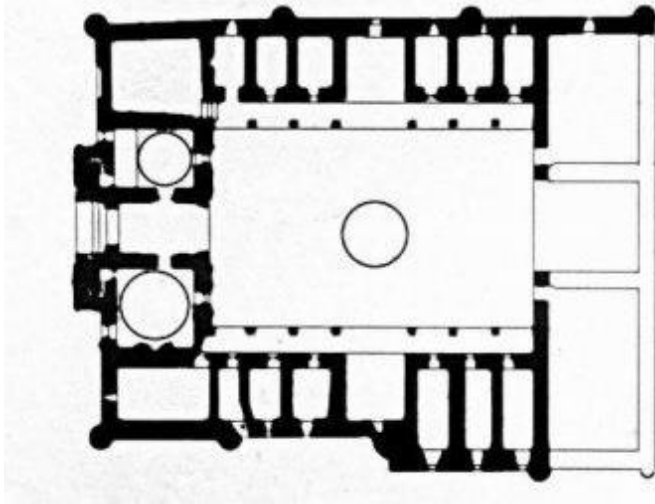
Resim 2. 7 Tolunoğlu Camisi (Url-10, 2013)

İslamiyet'ten önce Endülüs'te bulunan Berberilerin sanat ekolü ve bu topraklarda izleri olan Roma sanatı ile Arap mimarisi karışarak yeni bir şekil almıştır. Kurtuba Camiinin kuzeybatı bahçesini çevreleyen revaklar bu bölgenin ve dönemin karakteristik özelliklerinden birini göstermektedir (Turani, 2010).

Resim 2. 8 Kurtuba Cami (Url-11, 2013)

11. ve 12. yüzyıllarda İran ve Türkmenistan *ribatları*¹ ile aynı yüzyıllarda Selçuklu saray ve medrese plan şemalarında benzerlikler gözlenmektedir. İran'da medrese ve camilerde kullanılan dört eyvanlı revaklı avlu planı Selçuklular döneminde Anadolu camilerine gelindiğinde pek kullanılmayan bir plan şeması olmaktadır. Medreselerde ise hücrelerle çevrili ortasında su unsuru bulunan revaklı avlular görülmektedir. Camilere göre medrese ve kervansaray planları daha gelişmiş bir özellik sergilemektedir (Özköse, 1995).

Şekil 2. 5 Sivas Gök Medrese Planı (Url-12, 2013)

Resim 2. 9 Sivas Gök Medrese Revaklı Avlu (Url-13, 2013)

¹ Ribat: Korunma amacına yönelik olarak kurulmuş, çoğu kez revaklı iç avlulu, dini- askeri yapılarıdır. (Hasol, 2002)

Osmanlı Döneminde kemerlerin taşınması için sütun gibi yekpare malzemenin bulunmaması durumunda dahi, revaklı yarı açık mekanlardan vazgeçilmediği görülmektedir (Resim 2.10). 1496 yılında Mevlana El-Hac Mehmet Sinan Çelebi tarafından yaptırılan İzmir Bayındır ilçesindeki Hacı Sinan Külliyesindeki imam evinin revaklarında kullanılan taş malzeme ile daire kesiti elde edilmiştir (Resim 2.11).

Resim 2. 10 Hacı Sinan Külliyesi İmam Evi (Url-14)

Resim 2. 11 Hacı Sinan Külliyesi İmam Evi Revak Detayı (Nuri Seçgin Arşivi)

2.3. Revaklı Avluların İşlevselliği ve Biçim İlişkisi

Revaklı avluların temelde üç işlevi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, geçiş elemanı olma, toplayıcılık düzenleyicilik işlevi ve kapalılık özelliğidir.

- Geçiş elemanı olma;

Tanımlanmış bir yapı etrafında şekillenen avlu, yapı dolulukları ile dış mekânı oluşturan boşluk arasında yumuşak bir geçiş ve hazırlık mekânı olarak son derece önemlidir. Revaklı avlular yapı iç fonksiyonlarının dışa taşarak iç mekân- dış mekân bütünleşmesini sağlayacak, dış mekân yaşantısını canlı kılınmasını sağlamaktadır (Özköse1995). Yunan Uygarlığında agorada², stoaların³ kuzeye yerleştirilmesiyle rüzgârdan korunaklı, sütunların bulunduğu ön cephelerde ise güneşe açık olduğu için onları kışında kullanabilir hale getirmektedir. Bu stoa herhangi bir özel amaç ya da faaliyet ya da belli bir görevliler grubunun kullanımı için yapılmamıştır. Genel de bütün halkın ihtiyaçlarını karşılamış, insanlara meydanının hemen yanında başlarını sokacakları bir yer ve buluşma mekânı sağlamış olmaktadır (Sennett, 2011).

- Toplayıcılık düzenleyicilik işlevi;

Avlular yerleşim bölgelerinde sokakların genişleyip nefeslendikleri küçük mekânları oluştururken büyük yapı komplekslerinde kapalı, serinletici, rüzgâr tutucu, gölge yapıcı, havalanma imkânı sağlayan, yaşamın canlı olduğu küçük açık mekânlardır (Akın, 1990).

- Kapalılık;

Çevre yapıların ortadaki tanımlı mekâna dâhil olmalarına yol açan arkad, revak ya da galeriler, bu elemanlar belirlediği alanı aktif hale getirir. Çevrelenmiş alan ya da hacimlerin etrafında bir yapının mekânlarının toplanıp organize edilebileceği, düzenleyici mimari bir eleman olarak tasarlanmaktadır (Özköse1995).

² Agora: Eski Yunan kentlerinde, çoğu bir forumdaki gibi arkadlarla çevrilmiş çarşı ya da toplantı alanı (Hasol, 2002)

³ Stoa: Gezinti ya da toplanma alanı oluşturacak büyüklükte antik arkad ya da çatılı sütun dizisi (Hasol, 2002).

2.4. Revakların Kullanım Örnekleri

Revak sisteminin farklı yapı türlerinde oluşturduğu görsel etkinin yanı sıra, iklimsel nedenlerle işlevsel bir özellik taşıyan yapı elemanı olarak kullanıldığı görülmektedir

Şekil 2. 6 Topkapı Sarayı Revakları (Bağcı, 2012).

Soldaki minyatürde (Şekil 2.6) bir merasim sırasında, Topkapı Sarayı'nın ikinci avludan üçümcü avluya geçiş kapısı olan, Bâbüssaâde yanındaki revaklarda saraylılar otururken resmedilmiştir Bu minyatürlerden revakların sosyal yaşamın bir parçası olarak aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Sağda Topkapı Sarayı'nda gündelik yaşamından bir minyatürde arka fonda bulunan revaklar yelken bezi ile kapatılmıştır.

Şekil 2. 7 Bağdat Köşkü Revakları (Kahraman, 2008)

Levni'nin minyatüründe (Şekil 2.7) Topkapı Sarayı dördüncü avludaki Bağdat Köşkü'nde yapılan sünnet düğünü betimlemesinde şehzadeler merasimi revaklara kurulan sedirler üzerinde izlemektedirler. Köşk'ün revaklarının yelken bezi ile kapatılmış olduğu görülmektedir. Bu minyatür revaklı yarı açık mekânların Osmanlı dönemindeki kullanımlarını ve kullanıma bağlı geçici müdahalelerin nasıl yapıldığı konusunda bilgi vermektedir.

2.5. Osmanlı Döneminde Revakları Kapatılan Yapı Örnekleri

Revaklar cami, kilise, saray, türbe, imaret gibi yapı türlerinde görülebilen yarı açık mekânlardır. Bu mekânlar farklı zamanlarda birbirinden farklı kullanımlar neticesinde çeşitli müdahalelere maruz kalmaktadır.

2.5.1. Aya İrini

Aya İrini Müzesi atrium revaklarının farklı dönemlerdeki farklı müdahalelere maruz kalması dolayısıyla tarihi yarımada'daki incelemeye değer yapılardan biri olarak kabul edilebilir.

1955-56 yıllarında Cahide Tamer'in yürüttüğü restorasyon çalışmalarının öncesinde ve sonrasında çekilen fotoğraflar dışında onarımla ilgili ulaşılan tek bilgi İstanbul IV. Numaralı KVKK Arşiv'lerinden elde edilebilmektedir. Yapının 14 Ekim 1955 yılı restorasyonunda yapılmasına karar verilen 10 maddelik onarım listesinde revaklı atrium için bir müdahale söz konusu edilmemektedir (Yücel, 2009). Fotoğraflara

bakıldığında ise kâgir malzeme ve ahşap doğrama ile kapatılmış revakların onarım sonrasında açıldığı görülmektedir (Resim 2.12; Resim2.13; Resim 2.14; Resim 2.15).

Resim 2. 12 1955 Yılı Cahide Tamer Yönetimindeki Restorasyon Öncesi Atrium (Tamer, 2003)

Resim 2. 13 1955 Yılı Cahide Tamer Yönetimindeki Restorasyon Sonrası Atrium (Tamer, 2003)

Resim 2. 14 1955 Yılı Cahide Tamer Yönetimindeki Restorasyon Öncesi Atrium (Tamer, 2003)

Resim 2. 15 1955 Yılı Cahide Tamer Yönetimindeki Restorasyon Sonrası Atrium (Tamer, 2003)

09.12.1982’de Aya İrini Anıtı Onarım ve Sergi Yapımı 1982-83 Yılı İş Programı Raporu kapsamında Mimar İlban Öz tarafından yürütülen restorasyon sürecinde “Atrium’da iç avluya bakan revaklarda, Osmanlı devri ahşap doğramanın, olmayan kısımlarda aynen yapılması” gerekliliği Kurul’a bildirilmiştir (Yücel, 2009). Bu dönemde yapılan onarım öncesi (Resim 2.16; Resim 2.17) ve sonrası fotoğrafları

karşılaştırıldığında 1955 yılı onarımlarında sütun aralarına örülmüş kâgir muhdes duvarların yerine, raporda bahsedilen ve yapıldığı tarih hakkında net bir bilgi bulunmayan, “Osmanlı devri ahşap doğrama” denilen doğrama elemanı ile tüm revaklı avlunun kapatılmış olduğu görülmektedir (Resim 2.18).

Resim 2. 16 1982-83 Ahşap Doğrama Önerilen Revaklar (Koruma Kurulu Arşivi)

Resim 2. 17 1982-83 Osmanlı Devri Ahşap Doğrama (Koruma Kurulu Arşivi)

Resim 2. 18 1982-83 Atriumdaki Ahşap Pencere Doğramalarının Onarım Sonrası Fotoğrafları (Yücel, 2009)

1955 yılında atriumdaki müdahaleler onarım sırasında yapıdan uzaklaştırılırken 1982 yılında bu müdahalenin yapı üzerinde var olan kısımları referans gösterilerek diğer revaklarda da tamamlanması kararı alınmış ve gerçekleştirilmiştir (Yücel, 2009).

1989 Türk Tanıtma Vakfı Aya İrini'nin kültür sanat ve gösteri merkezi olarak düzenlenmesi amacıyla 1989 yılında Koruma Kurulu'na bazı onarımlar önermektedir. Bu onarımlar arasında “*Anıtın atrium kısmının giriş ve bölüm aralarının tek ve büyük bir fuaye olarak kullanımı için orta açık mekanının (modern tekniklerle) kapatılması*” maddesi bulunmaktadır (Yücel, 2009). Belirtilen tarihten sonra yapının atriumuna böyle bir müdahale günümüze kadar yapılmamıştır.

2000-2001 yıllarında Net Yapı tarafından yürütülen İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından denetlenen Kültür Bakanlığı'nca Aya İrini Atriumunun İkona Müzesi olarak kullanılması planlanan proje kapsamında Zeynep Ahunbay ve Metin Ahunbay'ın görüşleri doğrultusunda hazırlanan raporda;

“*Aya İrini’de revakları kapatan bir ahşap doğrama mevcuttur. Dış tesirlerle önemli ölçüde zarar görmüş ve mukavemetini kaybetmiş doğramaların daha uzun ömürlü ve bakıma ihtiyacı olmayan kayıtları az, cam satırları fazla olan hafif bir sistemle kapatılmasının uygun olacağı düşünülmektedir*” denilmektedir (Yücel, 2009).

Kurul 24.01.2001 tarihinde atrium revaklarının cam doğrama ile kapatılmasının (Şekil 2.8) ve bu projenin detaylandırılmasının uygun olacağına karar vermiştir (Resim 2.19). 02.08.2001 tarihinde Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü atrium için tasarlanan cam detayını kurula sunmuştur (Yücel, 2009).

Şekil 2. 8 Atrium Öneri Proje, Avlu Kesit (Net Yapı, 2000)

Resim 2. 19 Aya İrini Atrium 2009 (Yücel, 2009)

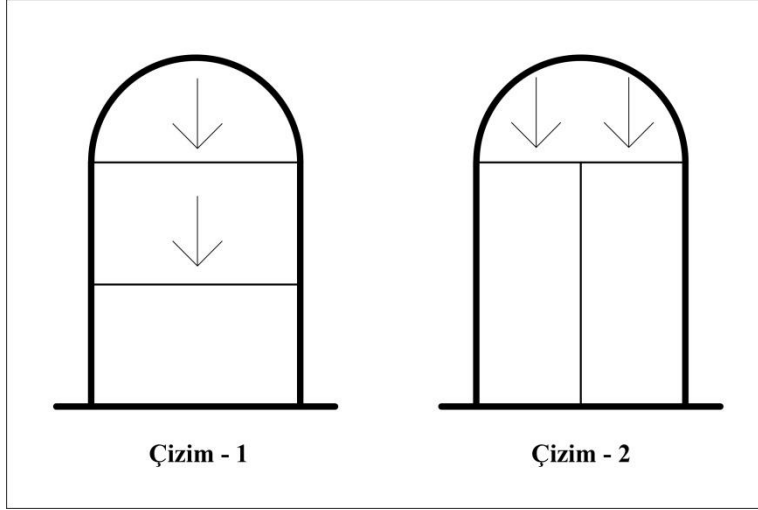

Resim 2. 20 Aya İrini Atrium (Url-15, 2013)

Resim 2. 21 Aya İrini Atrium (Url-15, 2013)

Aya İrini atriumundaki revaklar restorasyon sonrasında Koruma Kuruluna sunulan projeye göre kapatılmıştır (Resim 2.20; Resim 2.21). Yapılan uygulamada, camların kısa sürede hasar görmesine ve camlarda, zaman içinde, çatlamaların oluşmasına neden olabilecek cam formlarının kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 2. 9 Cam Formları

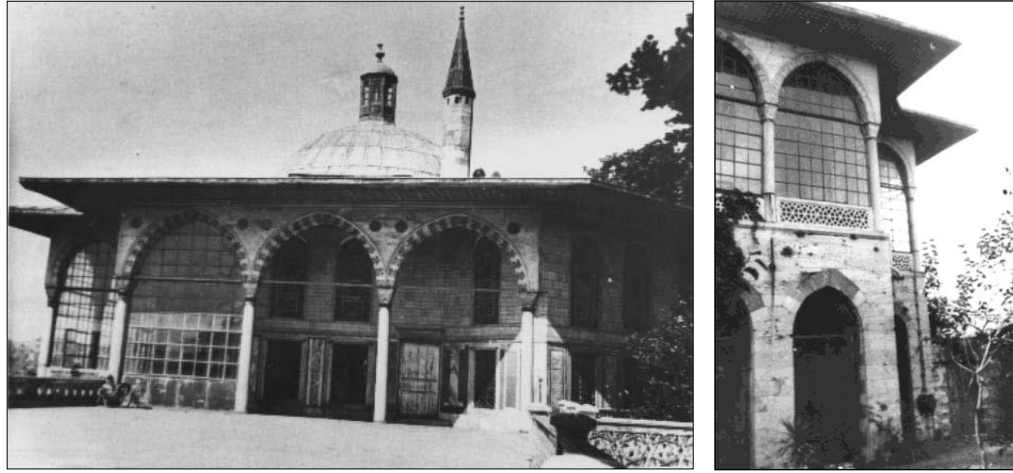
Atrium revaklarını kapatan camların, çizim-1 de gösterildiği gibi (Şekil 2.9) üst üste konması, en altta kalan cam plakasında, üzerine gelen yükler sonucunda, çatlama ve kırılmaların oluşmasına neden olabilecektir. Böyle bir tasarım yerine çizim-2 de gösterilen cam formları kullanılması yüklerin daha doğru bir şekilde aktarılmasını sağlayacaktır.

2.5.2. Bağdat Köşkü

Bağdat Köşkü revakları Osmanlı son dönemlerinde çeşitli müdahalelere uğramıştır. İlk olarak I. Abdülaziz döneminde (1830-76) köşkün revağının arası ahşap doğramalı camekânlarla kapatılmıştır. II. Abdülhamit'in (1876-1909) bu mekânı böldürterek içine perde, kanepeler, koltuk, ayna gibi eşyalar koydurduğu ve bir de soba kurdurarak dinlenme amaçlı kullandığı bilinmektedir (Resim 2. 22). Köşkün revağı arasındaki bu ahşap doğramalar V. Mehmet Reşad döneminde (1912) kaldırılmış fakat 1939 yılında tekrar demir doğramalı camekânlarla bu mekân kapatılmıştır (Diker, 2000).

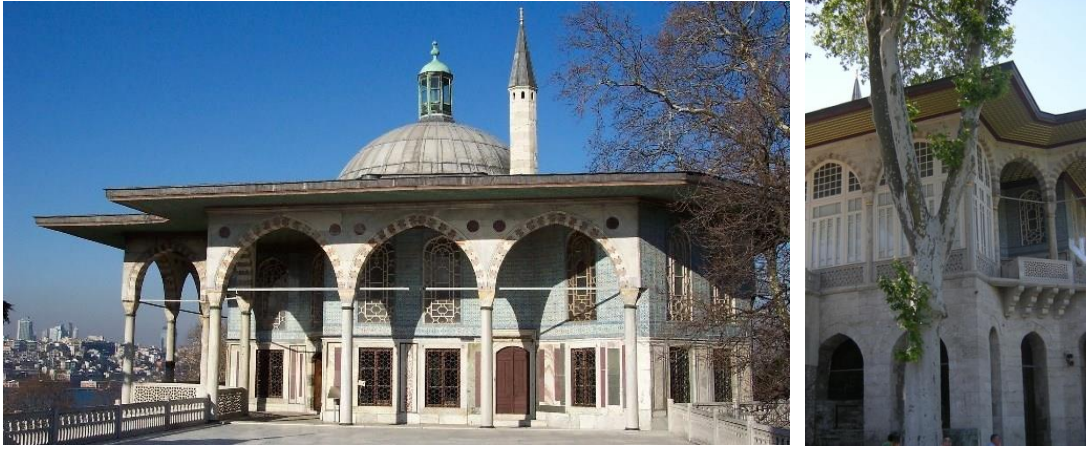

Resim 2. 22 Bağdat Köşkü'nün içinden görünüm (Url- 14, 2013)

Resim 2. 23 Bağdat Köşkü'nün 1952'de Çekilmiş Fotoğrafları (Diker, 2000)

1939 yılında tekrar demir doğramalı camekânlarla bu mekânın nasıl kapatılmış olduğu 1952 yılında çekilmiş Bağdat Köşk'ü fotoğraflarına bakıldığında görülebilmektedir (Resim 2.23). 1972 yılında yapının güney batı cephesindeki demir doğramaların kaldırılmasıyla günümüzdeki özgün görünümüne kavuşmaktadır (Resim 2.24). Revakları kapatmak için yapılan müdahaleler sütunların farklı bölgelerindeki kalıcı izlerden anlaşılabilir. Yapının kuzey doğu cephesindeki camekânlar ise hala mevcuttur (Resim 2.24).

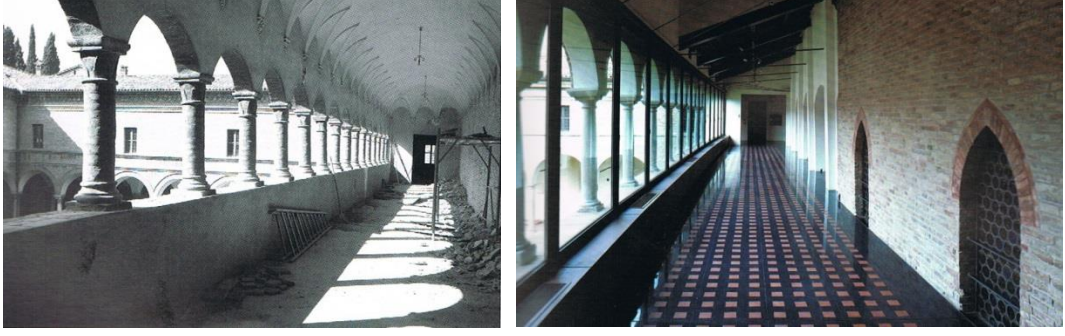

Resim 2. 24 Bağdat Köşkü Günümüz Fotoğrafi (Url- 14, 2013)

Osmanlı döneminde revaklar, günümüze ulaşan yapılardan Bağdat Köşkü ve Aya İrini örneğinde görüldüğü gibi, ahşap malzeme ile kapatılmıştır. Ahşap malzeme, özgün mimari dile daha uygun olduğu için tercih edilmiş olabilir. Kolay işlenebilmesi, metal yapı elemanlarındaki gibi morfolojik bir değişime uğramaması, kullanım amacına uygun detaylandırma sağlaması ve yenilenebilir bir malzeme olması da ahşabın seçiminde etkili olduğu düşünülebilir. Bu uygulamalardan Bağdat Köşkü, dönem eki olarak nitelenip korunmaktadır. Günümüzdeki müdahaleler form, malzeme ve teknolojisiyle dönem eki sayılabilecek nitelikte olup olmayacağı tartışmaya açıktır.

2.6. Bir Yapı Örneği Olarak Chiostrî Francescani

İtalya’da “*Fondazione Cassa di Risparmio di Ravenna*” vakfı’nın mülkiyetindeki 16. yy’da inşa edilen manastır, 2007 tarihinde restore edilmiştir (Url-16). Yapının ikinci katındaki yarı açık revaklı mekân, kemer açıklıklarının gerisinden galeri boyunca kapatılmıştır. Sütun kaidesi hizasına kadar parapet duvarının önüne iklimlendirme elemanı yerleştirilmiştir (Resim 2.25). Yerleştirilen elemanın parapet seviyesiyle aynı olması ve duvar boyunca sürekliliği ile mümkün olduğunca uygulamanın fark edilme etkisini azaltmaya çalışıldığı görülmektedir.

Resim 2. 25 Manastırın Revakları Kapatılmadan Önce ve Sonra

Camları taşıyan kayıtlar sütun aksları hizasına getirilerek avludan şeffaf bir görünüm oluşmasına imkân vermektedir (Resim 2.26). Yapılan müdahalenin görsel etkisi avludan bakıldığında en az düzeydedir.

Resim 2. 26 Manastır Revakları

Avlu revaklarının tamamını kapatmak yerine sadece ikinci katta bir müdahale söz konusudur. Yapılan uygulamadaki detaylar, form ve malzeme seçimi ile müdahalenin fiziksel etkisi mümkün olduğunca minimumda tutulmuştur. Bu tutum aynı zamanda yapının özgün mimari formunun okunabilmesine imkan sağlamaktadır.

3. MEDRESELER VE MEDRESE REVAKLARI

Medrese sözcüğünün ilk kez ne zaman ve hangi yapı için kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bazı tarihler medreselerin başlangıcını Selçuklular olarak gösterirken bazı tarihler de daha eski dönemlere dayandırmaktadır (Baltacı, 2005). Osmanlı Devletinde yapılan ilk medresenin İznik'te Orhaniye Medresesi olduğu kabul edilmektedir.

3.1. Medrese Tanımı

Kelime olarak Arapça *derase* kökünden gelen, "içerisinde ders yapılan yer" anlamındaki medrese, sıbyan mektebinden sonra eğitim ve öğretim yapılan orta ve yüksek tahsil kurumlarıdır (Baltacı, 2005).

Nizam ül- Mülk (1018-1092) medreselerin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bu devlet adamı nizamiye adıyla anılan medrese teşkilatını kurmuş, medreselerin resmi bir kurum olarak yaygınlaşmasını sağlamıştır. İlk olarak 10. yüzyıl Horasan'da Maverâünnehir bölgesinde görülmeye başlayan medreseler genel anlamda dönemin eğitim kurumlarıydı. Nizamiyelerden hiçbiri günümüze sağlam olarak ulaşamadığı için plan şemaları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hargird Nizamiyesinde yapılan kazılar sonucunda kare planlı bir yapının dört kenarı ortasına birer eyvan; eyvanlar arasına da öğrenci hücrelerin yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Demiralp, 1999).

Medrese planının dört eyvanlı Horasan evlerinden etkilendiğini iddia eden kaynaklar, bu evlerin ilk örneklerinin 10. yüzyıla kadar indiğini söylemektedir. Ancak avluları bir kubbe ile kapatılmış olan bu evlerin kapalı avlulu medreselere örnek olmuş olabileceğini ileri sürülmekte; açık avlulu medreselerin kökenini ise eski Budist manastırlara dayandırılmaktadır (Demiralp, 1999).

M.Ö. III. asırdan beri *toym* veya *toyin* denilen Budist rahipler *vihâra* denilen bu manastırlarda Budizmin propagandalığı yapmışlardı (Arun, 2013). Bu külliyeler rahiplere ve yolculara barınak teşkil etmekte aynı zamanda rahip olamayan ama dini kültür arayan talebeler de burada dini tahsil görmekteydi. Bu külliyeler mabed,

mektep ve diğ er hizmet birimlerinden oluş maktaydı (Baltacı, 2005). Bu manastırlara ait vakfiyelerin var oluş u ve Osmanlı medreseleriyle plan ş emasındaki benzerlikte dikkat çekicidir. Eski Uygur Türklerine ait Budist vihâralarından etkilene rek medreselerin bir eğitim kurumu olarak ilk defa Niş abur ve Merv şehirlerinde aç ıldığı nın söy lenmektedir (Baltacı, 2005; Kuran, 1969).

Mescid- i Nebevî' nin⁴ yanındaki Müslümanların eğitim gö rdüğü bir yer olan Suffe' nin⁵ medreselerin temelini oluşturduğı görüş ü de medreselerin çıkışıyla ilgili bir diğ er varsayımdır (Baltacı, 2005). Mescid-i Nebevi yanında ilmi çalışmalar için ayrılan bu bölümde, Ashâb-ı Suffe denilen âlim kimseler, ilim ve irfan, Kur'an Kerim tahsil ederler, Hz. Peygamberin vaaz ve irş adını dinlerlerdi.

3.2. Osmanlı Dönemi Medreseleri

Osmanlı ülkesindeki medreseler; padiş ahl ar, valide sultanlar, sultanlar, vezirler ve ileri gelen devlet adamları, saray, ilmiye mensupları tarafından, büyük külliye ler veya manzumelerin bir parçası olarak inşa edilebildikleri gibi bazıları da tek medrese olarak yapılmış olup bütün Anadolu ve daha sonra Rumeli'ye yayılmış tır. Çoğ u büyük şehirlerde toplanmış olmakla beraber küçük kasabalarda da medrese inşa edildiğ i görülmektedir (Kütükoğ lu, 2000).

Osmanlılarda ilk medrese 1331'de İznik'te Orhan Bey tarafından kuruldu. I. Murat ve I. Bayezid Bursa ve Edirne'de, I. Mehmet Bursa'da (Yeş il Medrese), II. Murad da Bursa'da (Muradiye Medresesi) ve Edirne'de (Darülhadis Medreselerini) yaptır dılar. II. Mehmed'in 1470 te İstanbul'da kurduğı Sahn-ı Seman Medreseleri önemli bir aş ama oldu. Ardından II. Bayazid Medresesi ve 1556'da Süleymaniye Medreseleri aç ıldı (Günay, 1999).

Süleymaniye medreselerinden sonra da gerek İstanbul'da, gerekse taş ra şehirlerinde çeş itli seviyelerde medreseler vüc uda getirildi. XVII. yy. ortalarında İstanbul'da 122, Eyüp ve Kasımpaşa ile birlikte 131 medrese bulunmaktaydı. Hezarfen Hüseyin Efendi ise 1675'de İstanbul'daki medrese sayısını 126 olarak göstermektedir. 1206 (1791)'da yapılan bir sayımda medrese sayısı 181 olarak tespit edilmektedir. 1869'da

⁴ Mescid-i Nebevi: Medine'de Hz. Peygamberin kabrinin de içinde bulunduğ u mescittir.

⁵ Suffe: Mescid-i Nebevî'nin bitiş iğ inde üzeri hurma dallarıyla kapalı, ilim tahsili için yapılmış gölgelikti. Suffe'de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in dışında okuma-yazma ve Kur'an öğretmek üzere öğretmenler de görev yapıyordu.

tanzim edilmiş bir listeye göre o tarihteki faal medreselerin sayısı 166'dır. 1914'e gelindiğinde İstanbul ve Bilâd-ı Selâse⁶ 12'si yanmış veya kullanılamayacak kadar harab 185 medrese bulunmaktaydı. Günümüze ulaşanların sayısı ise, harab olanlar da dâhil, 90'ı bulmamaktadır (Kütükoğlu, 2000).

Sultanın yaptırdığı medreselere 'sultanî' denirdi. Devlet adamlarının ve bilginlerin yaptırdığı ve 'hususî' diye anılan medreseler özel öğretim verirdi. 1757 de açılan Nuruosmaniye Medresesi, sultani medreselerinin sonuncusu oldu (Günay, 1999).

Medreseyi yaptıranın mali imkânlarına bağlı olarak, medresenin yanında, imaret, kütüphane, hamam gibi yapılarda ilave edilmekteydi (Baltacı, 2005). Medreselerde gusülhane, çamaşırhane ve tuvaletler odaların dışında, medrese bünyesinde ama ayrı bir çatı altında bulunmaktadır (Kurşun, 2008).

Osmanlı döneminde Medreselerinin önem sırası, müderrislerine verilen ücrete göre belirlenirdi. Bu dereceler 20'den başlayıp 30, 40, 50, 60 ve 60 üstü olarak değerlendirilirdi. Yazılır veya konuşulurken de 20'li, 40'lı veya 60'lı gibi terimlerle anlatılırdı. Bu, aynı zamanda medrese için "derece", müderris için "rütbe" ifadesi idi (Baltacı, 2005).

3.2.1. Fiziksel Özellikleri

Medrese büyük dershanenin baktığı avlu çevresine sıralanmış talebe odaları ile bu odaların önünde bulunan revaktan oluşan bir eğitim yapısıdır (Ataman, 2000). Medrese, genel planını camiden almış olmasına rağmen, öğrencilerin barınmaları için odalar, temizlikleri için gusülhane, çalışmalarını için derslane/kütüphane, yemekleri için imaret gibi tesislerle tam bir eğitim öğretim kurumlarıydı (Doğan, 2013).

Medreseler bir külliye içinde, bir camii ile birlikte aynı avluyu paylaşarak veya bir camiye bağlı olmaksızın sıbyan mektebi, sebil, türbe gibi yapılarla birlikte küçük bir külliye grubu olarak ya da yalnız medreseden ibaret de inşa edilebilmekteydi.

3.2.1.1. Plan özellikleri

Önceleri camilerde ilim tahsil edilirken müstakil medreselerin ortaya çıkmasıyla medrese mimarisi doğmuştur (Baltacı, 2005). İklim şartları göz önünde tutularak medrese yapımında iki tip ortaya çıkmıştır;

- Kapalı Avlulu Medreseler

⁶ Bilâd-ı Selâse: Arapçada "üç belde" anlamındadır. İstanbul şehri (sur içi) dışında kalan Eyüp, Galata ve Üsküdar yerleşim ve yönetim birimlerinin Osmanlı dönemindeki ortak adıdır. Nefs-i İstanbul: İstanbul, suriçi

Kapalı avlulu medrese tipinde bir havuzu ihtiva eden kubbeli kısım ile, ona bitişik talebe odaları ve dershaneden ibarettir (Özkan, 2007). Orta mekân kubbe ile örtülüdür. Bu sebeple plân, kare veya kareye yakın bir dikdörtgen biçimindedir (Gül, 2003).

Osmanlı öncesi Anadolu'daki ilk medrese örneklerinde avluların kapalı olduğu dikkati çekmektedir. Bu tip medreselerde avluyu örten kubbe ya doğrudan hücre duvarları üzerine ya da avluyu dolanan revakın desteklerinin üzerine oturmaktadır (Kıran, 1969). Her iki durumda da kubbelerin ortası, ışık ve havalandırma amacıyla açık bırakılmıştır. Anadolu'da Osmanlı öncesi dönemde medreselerin hemen hepsinde revağa yer verilmiştir (Demiralp, 1999).

- Açık Avlulu Medreseler

Açık avlulu Anadolu medreselerinde, avlunun girişe karşı olan cephesinde, sağ ve solunda odaların yer aldığı büyük bir eyvan⁷ mevcuttur. Bazen yanlarda da birer eyvan bulunmaktadır. Önü revaklı küçük hücreler, öğrencilerin yatıp kalkmalarına ve çalışmalarına aittir (Özkan, 2007).

Taç kapı genellikle binanın uzunlamasına ekseninde, ana eyvanın karşısındadır. Dershaneler, ana eyvanın bir veya iki yanına dizilmiş ve genellikle kubbeli olarak tasarlanmıştır (Gül, 2003).

Öğrenci odalarının bir avlu etrafında genellikle U veya L planlı olarak sıralandığı medreselerde avlu ekseninde bir dersane odası bulunur ve dersler genellikle burada yapılmaktadır (Şekil 3.1). Yanında cami bulunmayan medreselerden bazılarının dersane hücrelerinin camii olarak kullanıldığı örneklerde görülmektedir (Kurşun, 2008). 1914 yılında “Medrese Ve Müderris Defterleri”nde⁸, ders yapılan bir dershanesi bulunan medreselerden bahsedilmesi, zaman içinde öğrenci sayılarının artması nedeniyle, derslerin artık civar camilerin birinde yapıldığını göstermektedir. Osmanlı medrese dersanelerinin kible yönünde genellikle bir mihrap bulunurdu. (Hızlı, 1998).

⁷ Eyvan; Üç tarafı kapalı, tek cephesi açık mekânlardır. Eyvan, medresede çalışma ve istirahat yeridir (Arabacı, 1996).

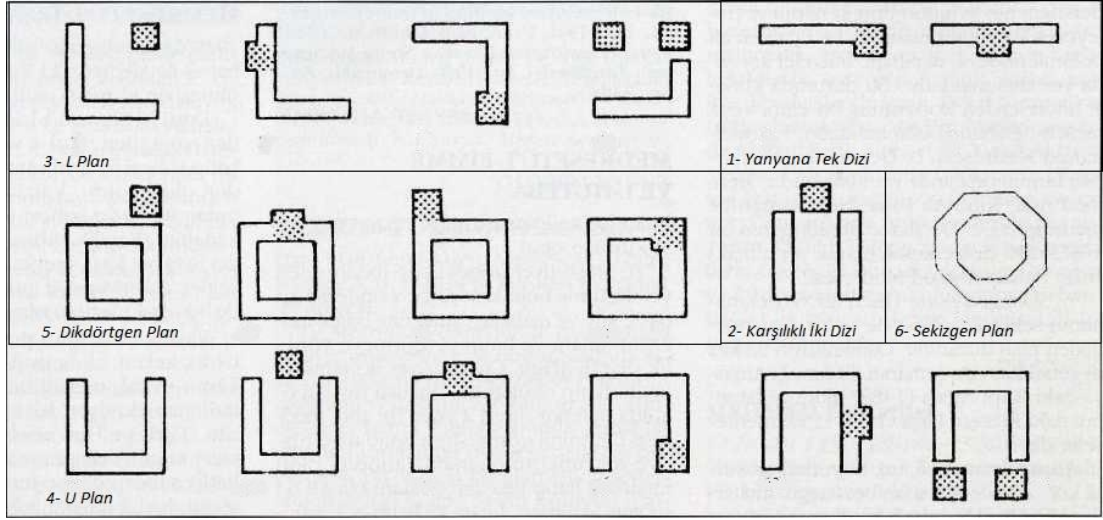
⁸ Medrese ve Müderris Defterleri: 1914 yılında tüm medreselerin durumlarını saptamak (yapının mevcut durumu, medresede ikamet eden talebe sayıları, vs.) amacıyla hazırlanmış bir teftiş raporudur.

Şekil 3. 1 Gazanfer Ağa Medresesi Dershanesi (Url-17, 2013)

Medrese planları incelendiğinde, düzenlemelerin hücrelerin diziliş biçimleri ve dershanenin hücrelerle olan ilişkilerine bağlı olarak çeşitlendiği gözlenmektedir (Şekil 3.2). İstanbul'da mevcut medreselerde, hücrelerin dizilişleri ve oluşturdukları kütlelerin dershaneye olan ilişkileri dikkate alındığında 6 farklı temel plan tipi sıralanabilir (Ahunbay, 1994).

1. Yan Yana Tek Dizi: Dershanenin hücrelerin ucunda veya aralarında yer aldığı tek sıra halinde dizilen hücrelerden oluşmaktadır.
2. Karşılıklı İki Dizi: Hücrelerin karşılıklı iki sıra halinde dizildikleri plan şemasıdır. Dershane genellikle hücrelerden bağımsız olarak bulunmaktadır.
3. "L" Plan: Hücrelerin "L" oluşturacak biçimde dizildikleri plan düzenidir. Kendi içinde dershanenin konuma bağlı olarak değişiklik göstermektedir.
4. "U" Plan: Hücrelerin "U" oluşturacak düzende dizildiği plan tipidir. Kendi içinde dershane- hücre ilişkisine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.
5. Dikdörtgen Plan: Hücrelerin ve dershanenin avlunun dört kenarını çevreleyerek sıralandığı plan düzenidir. Dershanenin hücreler arasındaki konumuna göre çeşitlilik göstermektedir.
6. Sekizgen Plan: Hücreler ve dershanenin sekizgen planlı bir avluyu çevreledikleri plan düzenidir (Ahunbay, 1993).

Şekil 3.2 Medrese Plan Tipolojisi (Ahunbay, 1993)

Hadım Hasan Paşa Medresesi örneğinde olduğu gibi iki katlı olanları görülmekle birlikte, medreseler çoğunlukla tek katlı ve kagir yapılarıdır.

3-4 hücreden oluşan küçük medreselerde derslane bulunmamaktaydı. Bunun yanında abdesthane, gusülhane, ocak ve kazan bulunan çamaşırhane bütün medreselerde mevcuttu (Kurşun, 2008).

3.2.1.2. Avlu özellikleri

Osmanlı öncesi döneme tarihlenen medreselerde mekanların tümü bir orta avlu çevresinde sıralanmaktadır. Bazı örneklerde avlunun üzerinin örtüldüğü görülmektedir. Bir kaç kapalı avlulu medrese dışında avluların revaklı olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle açık avlulu medreselerde avlunun bir parçası gibi gözükten revaklar avlunun iki üç veya dört kenarı boyunca uzanır. Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde revakların çoğunluğu beşik tonoz olmak üzere, tonoz çeşitleriyle örtüldüğü, erken dönem Osmanlı medreselerinde ise tonozun yerini kubbenin aldığı görülmektedir (Demiralp, 1999).

Osmanlı devrinde, Bursa başta olmak üzere, her şehirde medreseler, genellikle açık avlulu ve revaklı bir avlunun etrafında inşa edilmiş talebe odalarından meydana gelmekteydi. Bu avlunun bir tarafında ders okutmaya ayrılmış eyvan gibi önü açık (Şekil 3.3) veya kapalı büyük bir derslane bulunmaktaydı (Hızlı, 1998).

Şekil 3. 3 Açık Eyvanda Dershane Hocasına Dersini Veren Talebe (Kurşun, 2008)

Medreselerde form, dıştan içe doğru değil, içten yani avludan dışa doğru gelişmiş ve avlu düzeni binanın şekillenmesinde en önemli eleman olmuştur. Kapıdan, giriş eyvanına geçilmektedir. Bütün kapalı avlulu medreselerde olduğu gibi açık avlulu medreselerde de dershane hacimleri, ana eyvanın yanına konulmuş ve genellikle bu odalar kubbeli yapılmıştır (Atçeken, 1998).

Medresenin ortada kalan açık alanı bahçe gibi kullanılmaktaydı. Ufak ölçüde sebze ekilir ve meyve ağaçları bulunabilirdi. Kapalı veya açık avlu olsun medrese bu avlu etrafında şekillenmekteydi. Talebe hücreleri bu avluyu saracak şekilde sıralanır, avlu bahçelerinde ağaç ve çiçek gibi peyzaj öğeleri ile sert zemin malzemesi dengeli bir şekilde kullanılmaktadır (Kurşun, 2008).

İslam bahçe ve avlularının vazgeçilmez tasarım öğelerinden biri de su unsurudur. Yağışların az olduğu bölgelerde avlu bitkilerini yaşatabilmek için sulama ve drenaj sistemleri oluşturulmuştur. Bahçelerde genellikle çeşmeler bulunmakta, daha sınırlı olan avlularda ise bir su havuzu, çeşme, şadırvan veya su kuyusu bulunmaktaydı (Özköse, 1995).

3.2.1.3. Medrese odaları

Medreseler bir dershane ve etrafında yeterli sayıda talebe odalarından meydana gelmektedir (Baltacı, 2005). Her hücre başlı başına bir yapıdır ve tek girişi vardır. Bu hücre tek bir kapı ile medrese avlusuna açılır, dışarıyla irtibatı bulunmamaktadır (Özkan, 2007). Odadan odaya geçiş olmadığı için bu hücrelerin önünde revak

bulunmaktadır. Yani yalnız başına duran bir oda söz konusu değildir. Bazı durumlarda hücre boyutları büyüse de revak ölçüsü değişmeden kalmaktadır. Külliyelerde kullanılan revak, sütun, direk, ya da ayaklarla taşınan, üstü genellikle kubbe, bazen tonoz, bazen de ahşap çatı ile kapanmış bir ulaşım ve ortak kullanım alanıdır (Ataman, 2000). Revağın altında, oda kapılarının yanında, ahşap yüksekçe küçük bir sedir bulunur, bunun altına, kışın odalardaki ocakta yakmak üzere odun konur, yazın ise üzerinde oturulmaktadır (Kurşun, 2008).

Her hücrenin bir ocağı, dolabı, pencereleri, kapısı vardır ve kendi başına bir bütün oluşturur (Ataman, 2000). Odaların pencereleri ekseriya küçüktür. Bazılarında dışarıya açılan pencere olmayıp sadece avluya bakan penceresi bulunmaktadır (Özkan, 2007). Bu şekilde muhtemelen hem ses kontrolü hem de ısı kaybını önlemek mümkün olabilmektedir (Kurşun, 2008). Odalarının çoğunda, özellikle sultanlar tarafından yaptırılan medreselerde, ısınmak amaçlı ocak ve talebelerin eşya ve kitaplarını koyacakları nişler bulunmaktadır (Kütükoğlu, 2000).

Bazen bir bazen birden fazla kişinin kaldığı bu odalarda talebeler uyur, yemek yer ve ders çalışır (Özkan, 2007). Odada iki kişi kalınmakta ise bunlarda biri derslerinde ilerlemiş '*oda-nişin*' denilen talebe, diğeri kıdemli talebenin onayı alınarak yanına verilmiş '*sarf mollası*' yani '*çömez*' dir (Kurşun, 2008).

Medresenin en önemli bölümünü oluşturan hücreler medresenin büyüklüğü ile doğru orantılıdır (Özkan, 2007). Her medrese talebelerine aynı konfor imkânını sunamamaktaydı. Büyük külliyelerin medreseleri çoğu zaman daha iyi şartlara sahip olmaktadır (Kütükoğlu, 2000).

3.2.2. İşlevsel Özellikleri

Medreselerin işlevi, Osmanlı eğitim sistemindeki yeri ve hangi ihtiyaca cevap verdiğinin bilinmesi, neden artık işlevini yerine getiremediği, dolayısıyla bu yapıların, “neden terk edildiği” sorusunun cevabı olmaktadır.

Medrese, din ve hukuk yüksek eğitimi veren bir eğitim kurumudur. Dolayısıyla yetiştirdiği insan bakımından medreselerin öncelikli işlevi din görevlileri ve adalet teşkilatı için devlet kademelerinde memur ihtiyacını karşılamaktır (Arabacı, 1996).

Medrese çeşitleri; kendinden önceki İslam medreselerinde olduğu gibi, Osmanlı medreselerinde de amaç ve hizmetler açısından farklılık göstermektedir.

Medreselerin derecelendirilmesinde kuruluşundan itibaren değişen şartlara göre defalarca yenilenmiş ve teşkilatlanmıştır (Er, 2003).

Genel /Umumi Medreseler ;

Köylere kadar yayılmış bu medreseler genel olarak müderris ve müftü yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardır. Hem İslami hem de fenni bilimler belli oranda okutulmuştur. Osmanlının başlangıcından yenileşme dönemine kadar bu medreselerin programları değişiklik göstermektedir. İhtiyaç duyuldukça yeni dersler ilave edilmiştir (Baltacı, 2005).

Mesleki Medreseler;

Osmanlı medreselerini, hedef ve işlevleri açısından ikiye ayırmak mümkündür; biri, hukuk, ilahiyat ve edebiyat öğretimi yapan, Fatih'in kurduğu Sahn-ı Seman, diğeri fen ve tıp ilimlerinin öğretildiği Süleymaniye Medresesi'dir. Böylece bu medreselerde kadı, müderris, müftü gibi ilmiye mensupları ile devletin değişik kadrolarına mimar, mühendis gibi elemanlar yetiştirilmektedir (Doğan, 2013).

Mesleki medreseler uzmanlık gerektiren, İslami ya da diğer bilimleri farklı yöntem ve programlarla öğretmeyi hedefleyen medreselerdir. Osmanlılardan önce Selçuklularda da görülen bu tür medreseler klasik dönemde 3 grupta toplanabilmektedir.

- Darü-l Kurrallar

Kuran ilimlerinin tahsili için açılan medreselerdir (Baltacı, 2005). Genellikle cami içlerinde ya da çevrelerinde kurulan darü-l kurrallar, Kur'an-ı Kerim üzerinde eğitim vermektedir. Sıbyan mektebi veya aynı seviyedeki bir eğitim kurumunu bitiren öğrenciler bir Darü-l Kurra'yı bitirdikten sonra daha yüksek seviyede olana devam etmekteydiler (Ahunbay, 1996).

- Darü-l Hadisler

Özellikle Hz. Muhammed'in söz, fiil ve tasvirlerinden meydana gelen hadislerin ağırlıklı olarak öğretildiği medreselerdir (Baltacı, 2005). Darü-l Hadislerin de medrese sistemi içerisinde çeşitli seviye ve dereceleri bulunmaktadır.

- Daru't- Tıplar

Ağırlıklı olarak tıp eğitiminin uygulamalı olarak yapıldığı bu medreselerde diğer medreselerde okutulan nakli ve akli ilimler de okutulmaktadır. Bir Osmanlı tabibi tıp ilimlerinin yanında din bilgilerini de almış olmaktadır (Baltacı, 2005).

Osmanlı Devleti'nde, hekimlerin yetişmesinde üç aynı usul bulunurdu. Bunlardan birincisi; daha önceki İslam ülkelerinde olduğu gibi, darüşşifa tarzı tıbbi müesseselerde uygulanan, usta-çırak usulüydü. İkincisi; özel hocalardan ders alma veya mevcut kitaplardan kendi kendini yetiştirme şekliydi. Üçüncüsü ise; Osmanlılara has bir eğitim şekli olan, tıp eğitimine tahsis edilmiş Süleymaniye Daru't-tıbbi'nda hekim yetiştirilmesi idi. Başta Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere çeşitli merkezlerde açılan darüşşifalarda usta-çırak usulü yürütülen tıp eğitimi çerçevesinde teorik ve pratik tıp birlikte öğretilirdi. Fatih Külliyesi'nde ve devletin diğer darüşşifalarında, Süleymaniye Külliyesi'nde olduğu gibi tıp medresesi olmamasına karşılık, tıp eğitiminin de verildiği bilinmektedir. Süleymaniye Tıp Medresesi ise tespit edilebildiği kadarıyla İslam dünyasında açılan ilk müstakil tıp okuludur. Tıp medresesinde teorik tıp okutulurken, hemen yanı başında açılmış olan darüşşifada ise pratik tıp uygulaması yapılırdı. Osmanlı topraklarında her üç tarzda da tıp eğitimi yapıldığı bilinmektedir. Her üç usul de klasik dönem Osmanlı hekim yetiştirme yöntemi olarak uygulanmış gelmiştir (Aydüz, 2008).

3.2.3. Sosyokültürel Yapı

Medreselerin büyük çoğunluğu, belli bir maddi güce sahip şahısların, hayır eseri yani vakfıdır. Medreseyi yaptıran hükümdar da olsa kendi şahsi bütçesinden yaptırmaktadır. Gücü yeten ve isteyen herkes medrese yaptırabilir ve kadı tarafından tescil edilmiş bir vakfiye ile vakfın işletilmesini sağlamaktadır.

Vakfiyede, gelirlerin nereden elde edilip nerelere harcanacağı açık bir şekilde belirtilmektedir. Öncelik müesseseyi ayakta tutan harcamalar, sonrasında medrese tamiri, görevlilerin ücretleri, öğrencilerin giyecek, yiyecek, ısınma ve aydınlatma gibi giderlerdir. Medreselerde eğitim ücretsiz olduğu için bu vakıflar önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Vakfiyelerde gelir giderler belirtildiği gibi eserin sonraki zamanlarda yaşaması için maddi olarak güç yetiştiremediği durumlarda vakfiyeyi bozanlar için beddua da

edilmektedir. Vakıf eserlerine ve vakıf şartlarına yüzyıllarca dokunulmamasının sebeplerinden birinin de bu olacağı düşünülebilir.

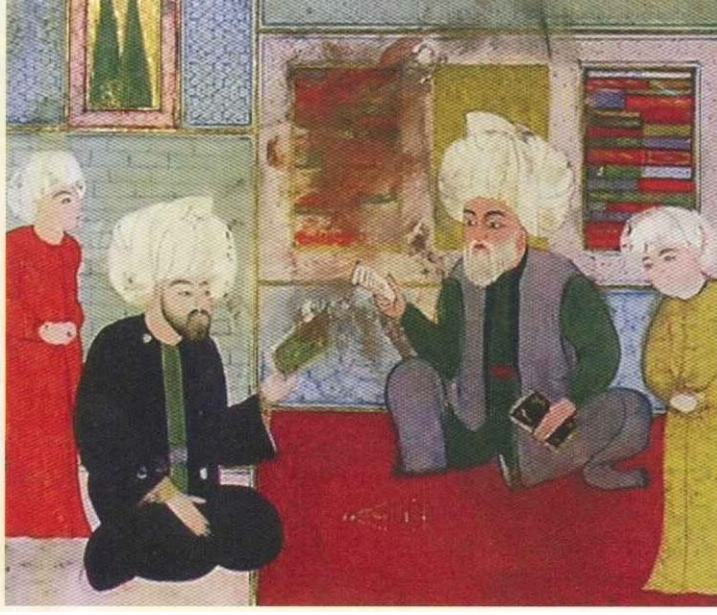
Medreseler vakıf kurumu oldukları için her medresenin oda sayısı ve bir odada kaç kişi kalacağı, hangi vasıflara sahip kimselerin kalacağı, medrese personeli ve işleyişi vakfiyede açıkça belirtilmiştir. Her medresede vazifelilerin alacağı günlük yevmiye ile talebelerin alacakları yevmiye belirtilmişti (Kurşun, 2008). Medreselerde evli olanların ve İstanbul'da kalmak için kefil gösteremeyenlerin medreselerde kalmalarına izin verilmemekteydi. Derslere medrese dışından talebelerin de katılmasının mümkün olacağı belirtilmişti (Kurşun, 2008).

Medreselerin yönetimiyle ilgili en yüksek makam Şeyhülislam idi. Bununla beraber Şeyhülislamlar bu işi fiilen yapmamışlar ve medreseye "Ders Vekili" unvanıyla başka bir müderrisi tayin etmişlerdir (Doğan, 2013).

İstanbul medreseleri çeşitli semtlere dağılmış olmakla birlikte yoğunluk olarak Fatih semti civarında bulunmaktadır. 19. yüzyılda maliye nezaretinde görev yapmış olan Abdülaziz Bey Fatih Camii'nden Çarşamba'ya kadar ilmiye ricalinin konaklarının yer aldığını yazmaktadır (Kütükoğlu, 2000).

3.2.3.1. Medreselerde eğitim metodu

Medresede dersler müderrisler tarafından verilirdi. Genellikle ders işleniş usulü müderrisin dersi anlatması esasına dayanmaktaydı. İlk önceleri ezberletmek suretiyle yapılan öğretim, daha sonra not almak, yazmak, konuları müzakere etmek gibi özellikler de kazanmıştır (Şekil 3.4). Soru-cevap da önemli öğretim yollarından biriydi (Doğan, 2013). Kitap geçmenin esas alındığı, derslerin sık sık tekrarlarla ve karşılıklı münakaşalarla takrir edilirdi. İlmi derslerin, dershane civarındaki cami veya mescitlerde tatbiken uygulandığı anlaşılmaktadır (Baltacı, 2005).

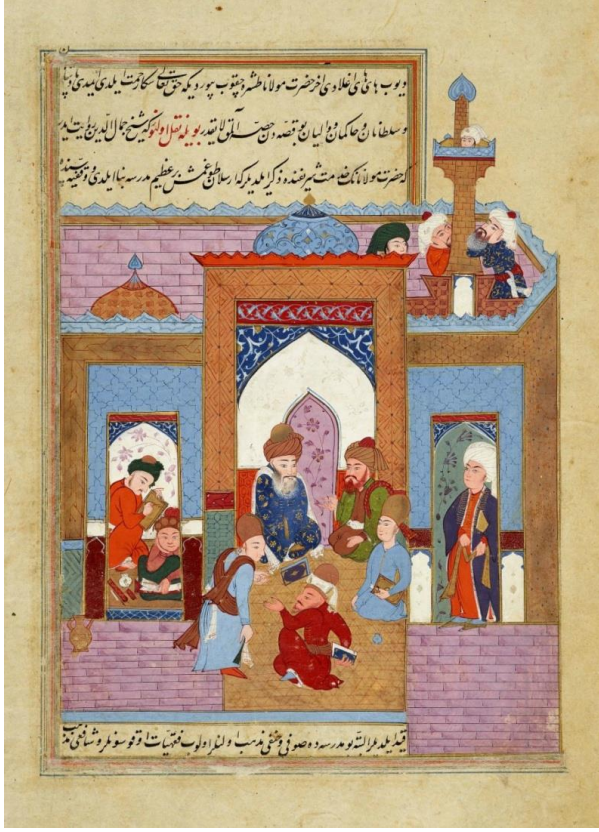
Şekil 3. 4 Bir Eser Üstüne Tartışan Müdrerris ve Muid (Kurşun, 2008)

Medreselerde; ders okutan bir "müdrerris", müdrerrisin derslerini tekrarlayıp izah eden bir "muîd", yüksek seviyedeki medrese talebelerine "Dânişmend", bekçilik yapan bir "bevab", devamsızlığı kontrol eden "noktacı", Vakıf sergilerini yaymak kaldırmak ve temizlemekle görevli "ferraş" bulunurdu (Kurşun,2008). Medreselerde, belli bir saatten sonra, medrese kapısının kapanması, bevabın göreviydi (Baltacı, 2005).

Medreselerde okuyan öğrenciler öğrenimlerine göre üç kısımdan meydana gelmekteydi; Suhte (Softa), Danişmend ve Muid. Genellikle yatılı olan öğrenciler bir miktar harçlık alırlar, mezun olanlar ise bir bekleme döneminden sonra müdrerris veya bir başka görevle tayin edilirdi (Doğan, 2013).

Talebelerin ana mekânı medreselerdir. Medrese talebeleri hücre denilen odalarda yer, içer, ders çalışır yine bu odalarda yatmaktaydılar. Medrese talebelerinden, maddi durumu biraz daha iyi olanların, bağdaş kurup kucağa alınan peş tahtası denilen küçük masaları vardır. Fakat çoğu yüzükoyun uzanır yerdeki yastığın üstünde duran kitaplarını öyle okumaktadır (Şekil 3.5). Yere uzanmış mum ışığında çalışma şartları zor olsa da ders çalışmayı teşvik eden bir ortam bulunmaktadır (Arabacı, 1996).

Talebe sayıları, medresenin büyüklüğüne göre değişmekle birlikte, Osmanlı medreselerinin en büyüklerinde bile, tek bir müdrerrise düşen talebe sayısının 20'yi geçmediği görülmektedir (Baltacı, 2005).

Şekil 3. 5 Gazanfer Ağa Medresesinin Ders Çalışan Talebeler (Url-18, 2013)

Osmanlı medreselerinde, aşağıdan yukarıya hangi seviyede, hangi ders ve kitapların, ne ölçüde okutulduklarını kesin olarak söylemek güçtür. Bazı kanun nâmelerde ve vakfiyelerde okunması istenilen bir kısım eserler zikredilmişlerse de bunların Osmanlı medreselerinde okutulan ders ve eserlerin bütünü olmadıkları ve müderrislerin, belirli temel ilimler ve onlarla alâkalı eserler yanında, onları anlamaya hizmet eden ilim ve eserleri tedris ettikleri anlaşılmaktadır (Baltacı, 2005).

Fatih Sultan Mehmed, ülke içindeki mevcut medreseleri; öğretim sürelerine, okutulacak derslere ve müderrislerine verilecek maaşlara göre, yedi kısma ayırmıştır. Fatih devrinde kabul edilen esaslara göre, *İptida-i Hariç* medreselerinde; gerekiyorsa alfabeden başlanarak okuma-yazma, daha sonra ilk din bilgileri yani İlmihal, Kur'an, yazı ve dört işleme kadar Aritmetik, *Hariç ve Dahil* medreselerinde; Gramer, Vaaz, İştikak, Geometri, Hesap, Münazara, Mantık, *Sahn-ı Seman* medreselerinde; Kelam, Feraiz, Usul-i Fıkıh ve Fıkıh okutulmaktadır (Doğan, 2013).

Osmanlı medrese teşkilatındaki bir diğer önemli düzenlemeyi de 16. yüzyıl ortalarında Kanunî Sultan Süleyman yapmıştır. Bu teşkilât düzenlemeleri, her iki padişahın da kendi yaptırdıkları külliye esas alınarak yapılmıştı. Kânûnî, medrese

teşkilâtının en başına kendi Dârülhadîs'ini getirmiş, sisteme bir tıp medresesi eklemiş ve altmışlı medreselerin sayısını çoğaltmıştır (Ergün, 1996). Sahn-ı Süleymaniye'de; Hadis, Usul-i Hadis, Tıp, Tabiiyat, Riyaziyat ve Astronomi dersleri okutulmaktadır.

Haftada dört gün eğitim-öğretim yapılan bu kurumlarda dersler özelliklerine göre Arapça ve Türkçe yapılmaktadır. (Doğan, 2013).

Medrese öğrenimi bir "icazet" imtihanıyla sona erer ve bu suretle öğrenimlerini tamamlayanlara "Mücaz" denilmektedir. İmtihan etmek ve icazet vermek, öğrencinin dersine devam ettiği ve adına "Mücaz" denilen Sahn müderrisinin hakkı idi. Öğrenciye verilen diplomaya ise "icazetname" olarak isimlendirilmektedir. (Doğan, 20013).

3.2.3.2. Medreselerde ısınma, yemek yeme ve sosyal hayat

Çok amaçlı kullanılan hücre odası aynı zamanda mutfak görevi de görmekteydi. Yemekler mangalda veya gaz ocağında pişirilmekteydi (Arabacı,1996). Durumu iyi olan aileler medresede okuyan oğullarını maddî bakımdan destekledikleri için bunlar, diğer talebeye nazaran daha rahat bir talebelik geçirmekteydi. Maddî durumu iyi olmayan talebe ise yemeklerini imaretlerden odabaşına bir çift olmak üzere verilen fodla ile yağsız ve gıda bakımından zayıf yemeklerden karşılamaya çalışmaktaydılar (Kurşun, 2008). Aynı odayı paylaşan talebeden biri daima bir veya iki türlü yemek pişirmekteydi. Memleketinden gelen yağ ve bulgur gibi erzak da yemeklerin hazırlanmasında büyük destek olmaktaydı. (Arabacı, 1996).

Medrese talebesi, civar konaklardan da yardım görmektedir. Ramazan ayında taşraya gitmeyenler sırayla iftara davet edildikleri gibi tepsi ile baklava ve helva, kurban bayramlarında kurbanlık koyun gönderilerek geçimlerine yardımcı olunmaya çalışılırdı. İftar davetlerinden dönerken de "diş kirası" verilmekteydi (Kütükoğlu, 2000).

Yemek yeme ihtiyacını pratik yollarla çözmeye çalışan talebelerin kışın en büyük problemlerinden biri hücre odalarında ısınma sisteminin olmamasıydı. Dolayısıyla odalar soba veya mangal ile ısıtılmaktadır. Bazı odalar da bu imkânlar bile olmamaktadır (Arabacı, 1996). Medrese odalarında merkezi bir ısıtma isteminde ısıtma sisteminin olmaması neticesinde öğrenciler kendi imkânlarıyla bu gereksinimi karşılamaya çalışıyorlardı.

Medreseler her ne kadar içine kapalı gözüke de dışarı ile ilişkisini tamamen kesmiş kurumlar değildir. Talebe odalarına halktan misafirler gelir hücre odalarda alış-veriş yapılır ve alış-veriş ile ilgili konular konuşulmaktadır.

Özellikle icazet törenlerinin olduğu zamanlarda çeşitli merasimler yapılmakta, oyunlar düzenlenmekte, sosyal faaliyetler öne çıkarılmaktadır. Kış günlerinde “helva sohbetleri” adı altında toplanıp muhabbet edilmektedir. Bütün bunlar medrese hayatını monotonluktan kurtarıp, eğlenceye fırsat tanımaktadır (Arabacı, 1996).

3.2.3.3. Talebelerin gelir kaynakları ve mal varlığı

Eğitimin ana unsuru talebe olduğu için medrese eğitim sisteminde her devirde burs, yiyecek vs. gibi yardım almıştır (Arabacı, 1996). Medrese talebesinin, gerek medrese içinde, gerekse medrese dışında bazı hizmetler karşılığında bir miktar kazanç sağlaması da mümkündür (Kütükoğlu, 2000). Talebeler diğer ihtiyaçlarını karşılamak için arzuhalcilik, kapalı çarşı esnafına Türkçe veya Arapça el yazıları kopya etmek, cami temizlemek, gibi öğrenim hayatına uygun işler yapıyorlardır. Hüsnü hat gibi bir sanat dalıyla uğraşanlar olduğu gibi, tarla bahçe ekerek geçimini kazanalar da vardır (Arabacı, 1996).

Recep, Şaban ve Ramazan aylarında, memleketin farklı beldelerinde halka dini öğütlerde bulunmakta, Kur'an okumak, müezzinlik yapmak, namaz kıldırarak gibi görevlerde bulunuyorlardı. Böylece hem bilgilerini pratiğe dökme fırsatı buluyor hem de ilminin nafakasını vermiş oluyorlardı (Arabacı, 1996).

Bir Şer'îye sicil kaydına göre vefat eden bir medrese talebesinin eşyası “*sergi olarak kullanıldığı belli olan 3 adet keçe ile 2 adet minder, 3 adet yastık, bir adet kullanılmış yorgan, 2 adet seccade, birer çanak, sahan, değirmen ve saç ayağı ile çakıdır*”(Arabacı,1996) şeklinde belirtilmektedir. Vefat eden medreselinin mal varlığı ne diğer talebelere ne de medreseye bırakılmamaktadır.

Medrese binasındaki işler de çok kere talebeler tarafından görülmekteydi. Bevvablık ve ferraşlık işleri bunlardandır. Bunları yapanlar, kendi yevmiyelerinden başka, vâkıfın o iş için tahsis ettiği ücreti de alırlardı. Medrese kapısının belli bir saatten sonra kilitlemesi, medreseye girip çıkanların kontrolü, medrese içinde düzenin sağlanması bevvabın vazifesiydi. Bevvab, her hangi bir yolsuzluk yapıldığında müderrisi durumdan haberdar ederdi (Kütükoğlu, 2000).

4. MEDRESELERDEKİ GÜNCELLENME SORUNLARI

Medreseler de diğer Osmanlı kurumlarına paralel olarak XVII. yüzyıldan itibaren bozulmalar görülmeye başlanmaktadır. Medreselerin bozulma sebepleri arasında en büyük faktör olarak, deneye, gözleme ve müsbet ilimlere yeterince yer verilmeyişi sıralanabilir. Öğretimin, yöntem ve disiplin bakımından yozlaşmaya başlamasının nedenleri arasında; öğretimde akli ve müspet bilimleri bırakıp, yalnızca dini bilimlerle ilgilenilmesi, yöntem bakımından aktarmacı bir yol tutulması, Arapçaya ağırlık verilmesi, öğrencilikle ilgisi olmayan kimselerin barındırılması gibi sebepler yer almaktadır.

Bir zamanlar, devletin gerek ilmiye ve gerekse değişik kadrolarına, kalifiye elemanlar hazırlaması ihtiyacını karşılayan medreseler, yanında diğer kurumların açılmaya başlaması ile beraber çeşitli kısır döngüler içerisinde gereğince ele alınıp ve temel problemlerinin ne olduğu da araştırılmaksızın ilmiye sınıfı ile karşıtları arasında sıkışıp kalmıştır. III. Selim devrine kadar medreselerin yeniden düzene konması ve ıslahı fikirleri ele alınmışsa da bunlar olamamıştır (Doğan, 2013).

4.1. Sosyokültürel Sorunlar

Selçuklu Devleti ile başlayan, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile gelişen ve mükemmel bir şekilde çalışan medrese sistemi de ne yazık ki Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesi ile bu eğitim kurumları da amacını aşmış ve bozulmalar başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde medrese, kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar, ilmî ve fikrî hayatta etkili, devlet ve toplumu belirli seviyelerde yönlendiren bir kurumdur (İpşirli, 2003). Osmanlı devlet teşkilatının muhtelif birimlerindeki bozulmanın III. Murad devrinde daha önceki dönemlere kıyasla daha hızlı yayılmaya başladığı görülmektedir (Baltacı, 2005).

Evkaf Nezareti'nin⁹ kuruluşundan önce I. Abdülhamid döneminde vakıflarla ilgili düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Tasarrufu genellikle ulemâ kontrolünde olan vakıflara II. Mahmut, ilk büyük çaplı düzenlemeyi getirmiştir. 1826 Evkaf Müdürlüğü sonra Evkaf Nezaretinin kurulması ile vakıf gelirlerinin tek bir merkezi bütçe altında toplanması sağlanmış olmaktadır. II. Mahmut döneminde yapılan bu ıslahat hareketi ile medreselerin ve dini hizmetlerin elinden gelirleri alınmıştır. Bunu izleyen dönemlerde de bir yenileme çalışması yapılmamış, bu kurumlar kendi kaderine terk edilmiştir. Bozulmaya başlayan medrese sistemindeki çöküş hızlanmış, devlet desteğini batı tarzı eğitim kurumları almaya başlamıştır (Arabacı, 1996).

Medrese öğrencileri, medrese odalarında öğretimin yanı sıra yemekten çamaşır yıkamaya kadar her türlü işlerini kendileri yapıyorlardı. Bunun dışında medrese öğrencileri “Ramazan cerri”, “Kurban cerri”, “Harman cerri”¹⁰ gibi çeşitli nedenlerle zengin köylere dağılıp hem dinî yönden halkı aydınlatıyor, hem de kışlık harcamalarını çıkarmaya çalışmaktaydılar. Ancak bu, Osmanlı'nın son dönemlerinde bir dilencilik görünümü almaktaydı (Ergün, 1996).

Osmanlı devleti topraklarını kaybetmeye başladıkça yersiz yurtsuz nüfus Anadolu'ya doğru çekilmeye başladı. Burada ilimle alakası olmayıp karın doyurmak için medreselere yerleşmiş böylece imkanların üzerinde ve ilim endişesi taşımayan talebelere oluşan medreselerde ilim seviyesinin düşmesine neden olmuştu (Baltacı, 2005). Masrafları vakıf gelirlerinden karşılanmak üzere, talebelere imarettten yemek verilmekteydi. Talebe sayısının artmasıyla bu hizmette aksaklıklar görülmeye başlamaktadır (Arabacı, 1996).

İkinci Meşrûtiyetin ilânından önce medrese öğrencileri askerlikten muaf idi. Askerlik kur'ası çıkan medrese öğrencisi, yetkili askerî makamlara müderrisliğin onayladığı “Şahadetnâme”lerini gösterdiklerinde bu onlara askerlikten muafiyet sağlamaktaydı. Bu ayrıcalık, askerden kaçmak isteyenlerin medreselere hücum etmesine, yol açmaktaydı. Diğer askerler, kaçaklar yüzünden 6-7 yıl daha uzun askerlik yapmak zorunda kalıyorlardı. İkinci Meşrûtiyetten önce İstanbul medreselerinde 20-25.000

⁹ Evkaf Nezareti: Osmanlı Devleti'nde 1826-1922 arasında vakıflarla ilgili işleri yürüten kuruluştur.

¹⁰ Cerre çıkmak: Ramazan geleneklerinden birisi idi. Osmanlı devletinde medreselerde yaz tatilleri Üç Aylarda verilirdi. Bu tatillerde seçilmiş medrese talebeleri hem kendi bilgilerini pekiştirmek, hem de dinî konularda halkı aydınlatmak için İmparatorluğun farklı bölgelerine gönderilirdi. Bu göndermeye “cerre çıkmak” denirdi. Medrese öğrencileri için cerre çıkmayı bir noktada bugünkü üniversitelerin staj eğitimleri gibi de anlamak mümkündür.

medrese öğrencisi varken, 1910 yıllarında bu sayı 5-6.000 civarına düşmüştü. Ancak bunlar hep taşralı öğrenciler idi. İstanbul'da yatılı İstanbullu öğrenci bırakılmamıştır (Ergün, 1996).

1908'de İkinci Meşrûtiyetin ilanından sonra çeşitli yabancı ülkelere “okul çıkışlı” öğrenci gönderildiği halde, medrese çıkışlıların gönderilmemekteydi. 1914'de el-Ezher Medresesi'ne 11 kişi gönderme kararı alındı ancak uygulanmadı (Er, 2003).

1 Ekim 1914'de İstanbul medreseleri için yeni bir düzeltme tasarısı getirildi. 1914'de yayınlanan Islâh-ı Medâris Nizâmnamesi'ne göre bütün İstanbul medreseleri “Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye Medresesi” adıyla birleştirildi. İstanbul medreselerine verilen bu düzen, 1914 Ekiminde uygulanmaya başlandı. Bu düzenden çok şey bekleniyordu. Hattâ yabancı uyruklu bazı müslümanlar bile bu medreselerde okumak için İstanbul'a gelmişlerdi. Ancak I. Dünya Savaşı bu medreselerin tasarlandığı düzende kurulmasını oldukça aksattı (Ergün, 1996).

Medreseler, Cumhuriyet'ten sonra 430 sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir (İzgi, 1994). Vakıfları ve mal varlıkları özel idareler tarafından satılarak paraya çevrilmeye başlanmıştır. Bir kısmının yerine ilkokul yapılan medreselerin yerleri, artık vakıf olmaktan çıkarılarak “özel mülk” olmuşlardır (Gül, 2003).

4.1.1. Eğitimdeki Sorunlar

16. yy.'da yaşayan, Osmanlı ahlak ve siyaset felsefecisi Kınalızade Ali Efendi, medreselerin bozulmasını; ilmi rağbetin azalmasına, bazı kimselerin kısa zamanda derece kat etme isteklerine, büyük kimselere yakınlığı olanların tedrisle ilgilenmeden, iltimasla ilim yoluna girmelerine, yetkinliğe bakılmaksızın müderrisliklerin ve kadılıkların rüşvetle verilmeye başlanmasına bağlamaktadır. 17. Yy. da yaşamış Osmanlı bilim adamı ve aydını olan Katip Çelebi, medreselerdeki gerilemenin sebebinin akli ve müsbet ilimlerin kaldırılmasına bağlamaktadır (Baltacı, 2005) .

Katip Çelebi (1609-1657) bu durumu, 1656 senesinde yazdığı Mizanü'l-Hak adlı eseriyle teşhis etmiştir; “*Osmanlı devleti; Cennet Mekan Sultan Kanuni Süleyman zamanında hikmet ve şeriat ilimlerini üzerlerinde toplamış meşhur alimlerle doluydu. Fatih Sultan Mehmet Han, Semaniye Medreselerini yaptırdığında 'kanun üzre şagil*

oluna' diye vakfiyesinde kayıt ve Şehr-i Mevakıf¹¹ ve Haşiye-i Tecrid¹² derslerini de tayin eylemişti. Sonradan gelenler bunlar felsefiyattandır diye kaldırıp, Hidaye ve Ekmel derslerini okutmayı tercih ettiler. Böyle yapılıncı da ne Makul ne Felsefiyyat ve ne Hidaye ne de Ekmel kaldı... Hakir (Katip Çelebi) dahi müzakere esnasında ve medreselerde bulunan istidat sahibi talebeye, Sokrat ve Eflatun'u öğrenmeye teşvik ettiğim gibi eşyanın hakikatı ilminin öğrenilmesine özendirip, bu risalede bir vasiyet ve cümlesine nasihat için birkaç madde zıkr ve irad eyledim." (Günay, 1999) şeklinde medreselerdeki dersler ve medresenin durumu hakkındaki görüşlerini özetlemiştir.

Aynı eserinde hendese¹³ bilen müftü ile bilmeyen müftü ve hendese bilen kadı ile bilmeyen kadı arasındaki farkı şöyle ifade etmektedir:

"Hendese bilen müfti ile hendese bilmeyen müftünün fetvasıdır:

Bir kimse boyu ve eni ve derinliği dört zira bir kuyu kazmak için birini sekiz akçeye tuttu. O da boyu ve eni ve derinliği iki zira olan bir kuyu kazdı ve karşılığında dört akçe istedi. Fetva ettirdiler, hendese bilmez müftü dört akçe hakkıdır, dedi. Hendese bilen müftü hakkı bir akçe diye fetva verdi, doğrusu da budur. Çünkü iki zira kuyu dört zira kuyunun sekizde biridir, ücretin de sekizde bir olması gerekir.

Hendese bilen kadı ile hendese bilmeyen kadının hükmüdür:

Bir kimse boyu ve eni yüz zira olmak üzere bir tarlayı başkasına satıp teslim edeceği zaman boyu ve eni ellişer zira iki tarla verdi. Aralarında uyuşmazlık çıkıp bir kadıya vardılar ki hendese bilmezdi. Hakkı budur diye hükmeyletti. Sonra bir hendese bilen kadı bulup dinlettiler, yarım hakkıdır dedi, doğrusu da budur. Bunların aslını bilmek isteyen riyaziyyat görmeye heves eyleye."

Katip Çelebi, İlmî bilgisi yeterli olmayan müderris ve kadıların içinde buldukları durumu anlatarak, ilmiye sınıfının mutlak surette riyaziye, coğrafya ve hendese bilmelerinin zorunlu olduğunu söylemeye çalışmıştır (Er, 2003).

¹¹ Mevakıf : Büyük Alim Ezdaledin Ahi'nin Mevakıf adlı kitabının Seyyid Şerif Curcâni tarafından yapılan şerhi olan zamanının en iyi felsefe kitabıdır (Günay, 1999).

¹² Haşiye-i Tecrid : Allame Nasuriddin Tusi'nin Tecrid'il Kelam (Metafizik, Teoloji) adlı eseridir (Günay, 1999).

¹³ Hendese: Geometri

Medreselerin bozulmasının ve sürekli kötüye gitmesinin en önemli nedenlerinden biri de, öğretimin programlara bağlanmamasıydı. Öyle ki, 18 yıllık bir öğretim, onlara ancak rüşdiye derecesinde bir bilgi ve hak sağlıyordu (Ergün, 1996).

Özellikle II. Abdülhamid döneminde medreselerden sınavların kaldırılması, onlara vurulan son acı darbe oldu. Bütün asker kaçakları medreselere yerleşti (Ergün, 1996). “Askerlikten muafiyet” gibi medreselere verilen bazı “imtiyaz”lar buralara ilgiyi çok arttırmış, askerlikten kurtulmak isteyen herkes İstanbul medreselerine koşmuştur.

1914 yılında yayınlanan bir tezkerede medreselerdeki disiplinsizliğe karşı, talebelerden derslerine muntazam devam etmeleri, ders dışı zamanlarını medreselerde geçirmeleri, gündüz ve gece tahsil döneminde gazino ve kahvehane gibi yerlere gitmemeleri aksi tutum sergileyen talebelerin emsaline ibret olacak uyarıcı muamelede bulunulması gibi önlemler alınması duyurulmuştur (Arabacı, 1996).

4.1.2. Batılı Anlamdaki Eğitime Geçiş

Osmanlı'da diğer kurumlarda olduğu gibi medreselerde de, 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra bozulmalar başlamıştır. 1577 den başlayarak bir dizi ferman ve layiha ile medresenin ıslahı ve bozulmanın önüne geçilmesi için, önlem alınmaya çalışılmıştır (Yaldız, 2003). 1773 den itibaren batı tipi yükseköğretim kurumları kurulmaya başlanmıştır (Günay, 1999).

Ruslar tarafından Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılması, yeni ve zamanın tekniğine göre donatılmış bir donanmanın kurulmasını ve bu kalyonları yönetecek coğrafya ve hendese bilir subayların yetiştirilmesini gündeme gelmekteydi. Bu amaçla 1773'te Mühendishane-i Bahri-i Hümayun açıldı. Bu mektepte en fazla matematik ve tahkimat dersine önem verilmekteydi (Doğan, 2013).

1795'te Hasköy'de kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayun ise kara ordusuna teknik elemanlar yetiştirmek üzere açılmıştı. Burada deniz mühendishanesine muadil ders programları uygulanmakta ve farklı olarak topçuluk, lağımcılık gibi uzmanlık konuları verilmekteydi (Doğan, 2013). Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da açılan Mülkiye Mühendis Şubesi, önce Hendese-i Mülkiye, sonra da Mühendis Mektebi ve Yüksek Mühendis Mektebi isimlerini almaktadır. Sonunda 1944 yılında yürürlüğe

giren yasa ile Avrupa'daki mühendis okullarına benzer bir eğitim yapmak üzere İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuştur (Url-19, 2013).

Askeri Tıphane (1827), Mülkiye Mektebi (1859) gibi 1773'den Tanzimat'a (1839) kadar, askeri amaçlı yükseköğretim kurumları, Tanzimat'tan 1933'e kadar idari amaçlı yükseköğretim kurumları açılmıştır (Günay, 1999).

1835 yılında Mühendishane-i Berri Hümayun'dan 2 zabıt ve 10 öğrenci, İngiltere'ye öğretim üyesi yetiştirilmeye gönderilmiştir. Bu, Osmanlıların yabancı ülkelere eğitim için öğrenci gönderme konusundaki ilk girişimleridir. Mühendishane-i Berri Hümayun ile eğitim teknolojisi de değişmekteydi. Medreselerden farklı olarak, talebeler yere oturmak yerine sıraya oturuyorlardı. Sınıflarda ilk kez tahta kullanılıyordu (Tekeli, 2010).

1863'de Darülfünun, 1870'de Darülfünun-u Osmani'nin (II. Darülfünun), 1874'de Darülfünun-u Sultani (III. Darülfünun), 1900'da Darülfünun-u Şahane (IV. Darülfünun), 1908'de Darülfünun-u Osmani'nin (V.Darülfünun) açılmıştır (Günay, 1999). Cumhuriyet kurulduktan sonra kısa bir süre Darülfünun-u Osmani adını taşıyan üniversite, 1924 yılında 493 sayılı yasa ile "İstanbul Darülfünunu" adını almıştır (Doğan, 2013). Medreseye alternatif olarak kurulan, batı tipi yükseköğretim kurumu Darülfünunun sonucusu olan, İstanbul Darülfünun'u 6 Haziran 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla 1933'de kapatılıp ve yerine "İstanbul Üniversitesi" kurulması hükmene bağlanmıştır (Günay, 1999).

Dârülfünun altı şubeye ayrılıyordu: "Ulûm-u Âliye-i Diniye", "Edebiyat", "Fünûn ve Riyaziya", "Hukuk", "Tıp" ve "Ulûm-u Siyasiye" (Mülkiye). 1909 yılının Üniversite açısından en büyük önemi, "Mülkiye"; "Hukuk" ve "Tıp" dallarında kurum içine alınarak, yükseköğretimin bir parça birleştirilmesiydi. Özellikle Tıp alanında, sivil ve askerî Tıbbiyelerin birleştirilmesi, Eczacılık, Dişçilik ve Hastabakıcılık okullarının bu Fakülteye bağlanması büyük önem taşımaktaydı (Ergün, 1996).

1867'de "Mekteb-i Tıbbiyeyi Mülkiye," 1880'de "Hukuk Mektebi", 1882'de "Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi" açılmıştır (Yaldız, 2003).

1908'de II. Meşrutiyet döneminde, tüm medreselerin yenilenmesi gündeme gelmiştir (Günay, 1999). 1914 de Islah-ı Medaris Nizamnamesi ile medreseler yeniden düzenlenmiştir (Yaldız, 2003).

3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kanun maddelerinde mahalle mektepleri ve medreselerin kapatılmasına ilişkin açık bir ifade bulunmamasına rağmen, bütün eğitim ve öğretim kurumlarının Eğitim Bakanlığı'na bağlanması ve din adamlarının, açılacak ayrı okullarda yetiştirilmesi hükmü medreselerin kapanacağına dair bir işaretti. Medreseden üniversiteye geçiş ve dönüşüm sürecinde, hem medreselerdeki eğitim sistemi, hem de medrese yapıları terk edilmiştir.

4.2. İşlevsel Sorunlar

Medrese yapılarının çoğu, gün geçtikçe, bazı sosyal ve eğitim sorunlarına bağlı olarak, eğitim işlevini yerine getiremez durumu gelmiştir. Buna bağlı olarak medreselerin işlev şemaları ve mekansal organizasyonu, değişen ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaya başlamıştır.

Medreselerde yatılı kalan öğrenciler, ihtiyaç halinde hücrelerden bağımsız bulunan medrese avlusundaki lavabo ve gusulhaneleri kullanmaları gerekmektedir. Günümüzde artık yurt odalarının çoğunda bulunan lavabolar düşünüldüğünde, dönemin konfor olanaklarının kısıtlılığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Buldukları konum nedeniyle, örneğin; yol yapım çalışmaları gibi başka işlevlerin medrese yapılarının varlığının önüne geçtiği görülmektedir. Köprülü Mehmet Paşa örneğindeki gibi, külliye bütünlüğü içindeki bazı yapıların özgün konumlarından başka yere taşınan veya Atık Ali Paşa Medrsesi örneğindeki gibi sadece bazı medrese hücreleri kesilerek iki katlı hale gelen medreselere de rastlanmaktadır.

Medreselerin hepsi günümüze kadar özgün yapılarıyla gelememiştir. Günümüzde medrese olarak gördüğümüz bazı yapılar, tekke olarak inşa edilmiş sonradan medreseye çevrilmiştir. Doğal afetlerden veya zamanında tamir edilemediğinden dolayı, yıkılıp yeniden yapılmış ve özgün şekillerini kaybetmiş olanlar vardır. Bazıları ise onarımları sırasında daha ekonomik olduğu gerekçesiyle ahşap olarak inşa edilmiş, büyük bir kısmı İstanbul yangınlarıyla nedeniyle günümüze ulaşamamıştır (Kurşun, 2008).

4.3. Fiziksel Sorunlar

Medreseler diğer tüm yapılarda olduğu gibi yaşanılabilir durumlarının devamı için düzenli bakımları gereken yapılardı. Rutin bakım ve onarımlarının dışında belirli zamanlarda meydana gelen depremler ve yangınlar nedeniyle bu yapılar için büyük masraflar gerektiren durumlar ortaya çıkmaktaydı. Vakıf gelirleri düzenli bakımlar yanında bu büyük masraf gerektiren hallerde yeterli olamıyor, bu gibi hallerde bazen medreselerin yıkıp yeniden yapılması söz konusu olabiliyordu. Evkaf-ı Humâyûn Nezâreti kurulduktan sonra ise vakıf gelirlerinden tamir masrafı karşılanabiliyorsa onarım yapılıyor, gelirin yeterli olmaması halinde ise onarım bir süre erteleniyordu. Onarımın ertelenmemesi gereken acil durumlarda ise masraflar vakıfa borçlandırılmak suretiyle Evkaf hazinesinden ödenmekteydi.

Talebelerden veya vakıf mütevellisinden gelen tamir teklifleri Nezârette incelenip, tamiratın maliyeti için keşif yapılmaktaydı. Tamiratların Nezâret memurları tarafından yapılmasına rastlanmakla birlikte ekseriye en fazla fiyat kıran müteahhide verilmekteydi. Müteahhidin verdiği rakam ve vakfın bunu karşılayacak geliri olup olmadığı da belirtilerek keşif defteri ilgili meclise havale edilmekteydi. Tamiri hangi müteahhidin yapacağına karar verildiğinde, kendisinden kefil göstermesi istenmekteydi. Bazen de eğer müteahhit alacağını işin bitiminde, yapılan ikinci keşiften sonra, tekrar almayı kabul ederse kefil göstermesi istenmemekteydi (Kurşun, 2008).

Bir tamiratın ihale edilmesinden sonra, ilk keşifte görülemeyen yerlerin de yenilenmesi ihtiyacı veya tamirat başlayana kadar, deprem gibi doğal bir afet sonucunda, yapının daha fazla hasar görmesi gibi durumlarda ikinci bir keşif yapılarak yeniden ihalesi gerçekleştirilmekteydi. Bazen de, ilk müteahhidin zamanında işe başlamaması gibi veya işi başka bir müteahhide devretmesi gibi, zamana yayılan sürelerde, yapıda daha fazla hasar meydana gelmekteydi.

Bazen onarımdan daha ekonomik olması açısından, ihale edilse bile, Evkaf Nezâreti tamirat memuru tarafından emaneten yürütülmesinde karar verilmekteydi. Tamiratlar ihale veya emanet yoluyla da yapılırsa tamirat bütçesinin hangi yılın Evkaf bütçesinde yer alacağı belirtilmekteydi. Tamirat bütçesini beklerken geçen süre zarfında hasar dolayısıyla tamir masrafları daha fazla arttan medreseler de görülmekteydi (Kütükoğlu, 2000). Medreselerde bugün ki anlamda bir kanalizasyon sisteminin

olmayışı, tuvaletlerin sıklıkla bakımının yapılmasını gerektirmekteydi (Kurşun, 2008).

Bütün bunlar göstermektedir ki 18. ve 19. yy larda bile medrese yapılarının tamir ve bakımlarında hem tamirat masrafını düşürmek için alınan önlemler, hem de yapının aciliyetinin ötelenmesi gibi nedenler, bu yapıların zaman içindeki harabiyetlerinin artmasıyla, bazen de yapının yıkılmasıyla sonuçlanabiliyordu.

4.4. Koruma Politikalarının Etkisi

Ülkemizde, tarihsel gelişim sürecinde, koruma anlayışı çerçevesinde alınmış karar, sözleşme ve uygulamalar kronolojik olarak incelendiğinde, 1864'te Turuk ve Ebniye Tüzüğü ile bazı imar kuralları belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştur. Koruma kavramı ile ilgili kanunların ilki sayılabilecek 1881 yılında I. Asar-ı Atika Nizamnamesi ve 1906'da II. Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin var olduğu görülmektedir (Url-20, 2013).

1951 yılında yürürlüğe giren 5805 sayılı kanunla GEEAYK kurulmuştur. GEEAYK, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından kurulan, koruma uygulamalarının düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesini, konunun uzmanlarından görüş alınması amacına dayalı, yasal koruma organı olarak kabul edilmektedir (Cansunar, 2011).

1964 yılında Venedik' te gerçekleştirilen "Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri 2. Kongresi"nde oluşturulan Venedik Tüzüğü, ülkemizde 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Cansunar, 2011). Venedik Tüzüğü 5. Maddesinde yeni işlev ile ilgili ilke "Kültür varlığının korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir." şeklinde belirtilmiştir. Tüzüğün 13. maddesinde yeni ek alma ile ilgili olarak "Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir." (Url-21, 2013) denilmektedir.

1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile gereksinimlere cevap veremez durumdaki yasalar kaldırılmıştır. Vedenik Tüzüğü'ndeki, tekil yapıların korunmasıyla ilgili ilkelerin aksine, eski eserler kanunu ile çevrenin doku bütünlüğünün korunmasına olanak veren bir koruma yaklaşımı izlenmesine olanak sağlanmıştır.

1983 yılında çıkan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile, GEEAYK ve Eski Eserler Kanunu yürürlükten kaldırılmaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 18. maddesinde yapı esaslarıyla ilgili olarak "Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler." (Url-22, 2013) şeklinde belirtilmiştir.

KVTVKY madde 14'te "Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir. Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler." (Url-22, 2013) denilmektedir.

1987 yılında 3026 sayılı Kanun eki, 5229 sayılı ve 2004 yılındaki 5226 sayılı Kanun eki ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası yürürlükte tutulmaktadır.

5226 sayılı ekin 7. maddesinde taşınmaz kültür varlıklarının işleviyle ilgili olarak "Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler." (Url-23, 2013) ifadesi kullanılmaktadır.

KVTVKK'nun 1999 yılında kabul edilen 660 nolu ilke kararlarında onarımla ilgili ilke kararları aşağıdaki gibi belirlenmektedir;

*"c) Yapıların tarihsel ve sosyo - kültürel değer taşıyan eklerinin korunacağına,
ç) Yeni işlev verilecek yapılarda yapılacak eklerin, niteliği ve korunması gerekli*

kültür varlığıyla bütünleşmesi, tasarımı yapan mimar tarafından gerektiğinde avan proje niteliğinde hazırlanarak, koruma kurulunun görüşüne sunulacağına,

d) Restorasyon projesine temel olacak restitüsyon çalışmasının siva raspaşı, kısmi söküm, sondaj, belgeler üzerinde çalışma ve karşılaştırmalı araştırmalar sonucuna dayalı olarak hazırlanmasına, onarıma başlamadan önce bu çalışmanın yapılması olanaksız ise onarım projesinin onaylanmasından sonra ortaya çıkan yeni veriler ışığında, restorasyon projesi üzerinde tadilat yapılarak yeniden koruma kurulunun onayına sunulmasına" (Url-24, 2013)

KVTVKK'nun 1999 yılında kabul edilen 660 nolu ilke kararlarının “c” bendinde sosyo kültürel değer taşıyan eklerin korunmasından bahsedilmektedir. Medreselerin yarı açık avlularının da kültürel bir değer olarak değerlendirilip, bu mimari formun sürekliliğinin sağlanması gerekliliği akla gelmektedir. Ç bendinde, yapılacak eklerin estetik, strüktürel, malzeme olarak kültür varlığı ile bütünleşip bütünleşmediği kararı mimara verilmektedir. Tasarımcı mimarların niteliği, şimdiye kadar yapılmış müdahale örneklerinden anlaşılacağı üzere tartışmaya açıktır. D bendinde bütün bu hassas çalışmalardan sonra, yapının özgün mimarisinde avlusunun açık olduğu bilinmekle birlikte, avlunun kapatılması gibi ciddi bir müdahale yapılması izin verilmektedir.

Cami, mescit, türbe gibi kültür varlıklarının müdahale biçimleri, uygulama ve denetimlerine ilişkin Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.04.1996 tarih ve 429 sayılı ilke kararı kapsamına giren konularda koruma kurullarınca farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bu nedenle 12.03.1997 tarih ve 534 sayılı ilke kararında bazı değişiklikler olmuştur. Bu ilke kararının işlev değişikliği ile ilgili bölümünde; “Vakıf kökenli anıtsal yapıların fonksiyon değişikliklerinde varsa vakfiye veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgeler veya vakıf senetlerinde yazılı fonksiyonlara uyulmasına özen gösterilmesine” (Yaldız, 2003) ifade yer almaktadır.

Bir uygulama örneği olarak; Edirne Lari Çelebi Camii'nin restorasyonunda revaklı avluların kapatılmasıyla ilgili olarak “demontabl camekânların revak arkalarında yapılacak şekilde” hazırlanmasına izin veren Anıtlar Kurulu Kararı, TC Kültür Bakanlığı Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 19.11.1999 tarih, 5793 numaralı kararı ile Lari Çelebi Camii son cemaat yerinin pvc malzeme ile kaplanması isteminin reddine ve imalatın başlanan kısımlarının da sökülmesine (Resim 4.1; Resim 4.2) dair karar alınmıştır (Özbudak, 2011).

Resim 4. 1 Lari Çelebi Camii Son Cemaat Yeri (Özbudak, 2011)

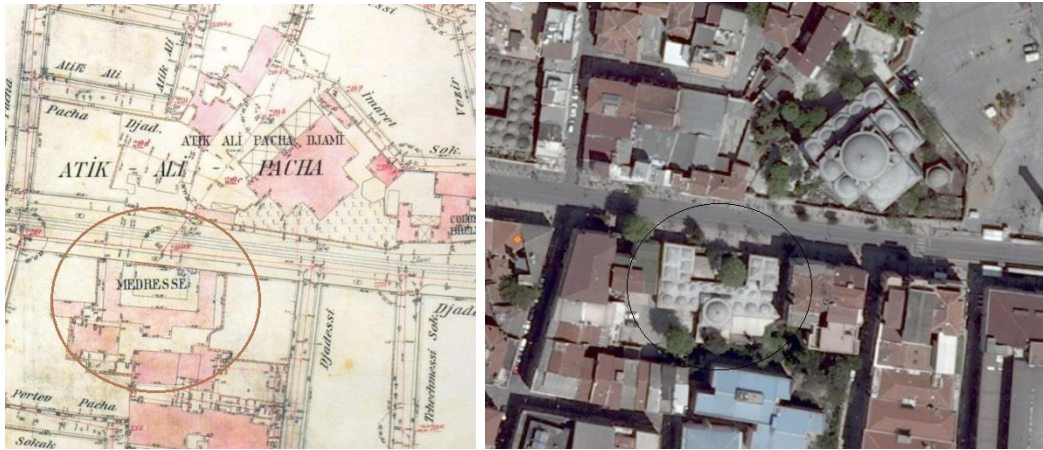
Resim 4. 2 Lari Çelebi Camii Son Cemaat Yeri Kapatılan Revaklar (Özbudak, 2011)

5. ALDIKLARI İŞLEVE BAĞLI OLARAK TARİHİ YARIMADA'DA REVAKLARI KAPATILAN MEDRESELER

Bu bölümünde İstanbul Tarihi Yarımada'daki revaklı avluları kapatılan ve günümüzde aldıkları farklı işlevlere göre seçilen medreseler incelenecektir. Medreselere hangi işlev verilirse verilsin temelde revakları kapatılmıştır. Bu müdahale avlunun boydan boya kapatılması veya sadece kemer açıklıklarının kapatılması olarak iki şekilde yapıldığı görülmektedir.

5.1. Atik Ali Paşa Medresesi / Birlik Vakfı

Atik Ali Paşa Külliyesi, Fatih ilçesi, Çemberlitaş semti, Emin Sinan Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi üzerinde 244 Ada 23 Parselde bulunur (Resim 5.1). Günümüzde Birlik Vakfına bağlı Kültür merkezi olarak hizmet vermektedir.

Resim 5. 1 Atik Ali Paşa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası – 2010 Yılı Uydu Fotoğrafi

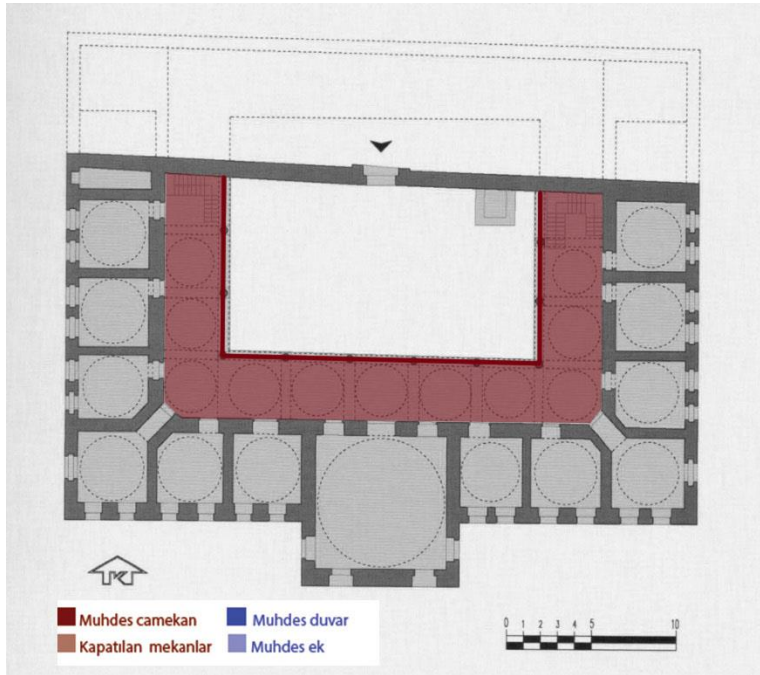
II. Bayezid (1481 – 1512) döneminin Sadrazam olarak görev yapan Atik Ali Paşa tarafından yaptırılan külliye'nin mimarı kesin olarak bilinmemektedir (Ahunbay, 1994; Baltacı, 2005). Medresenin tarihli bir kitabesi bulunmamakla birlikte hemen karşısında bulunan Atik Ali Paşa Camii'sinin yapım tarihi 1496/97 olduğundan medresenin inşasının da bu tarihe yakın bir tarihte olması muhtemeldir (Baltacı,

2005). Camii, medrese, imaret, tekke, türbe, sıbyan mektebi, kervansaray yapılarından oluşan külliye'nin günümüze sadece camii ve medresesi (Şekil 5.1) ulaşabilmiştir (Ahunbay, 1994; Kütükoğlu, 2000).

Şekil 5. 1 Atik Ali Paşa Külliyesi (Sayın, 2002)

Medrese doğu batı ve güney cephelerinde U plan şemasını oluşturacak şekilde, dört hücre odası sonradan merdivenle çıkılan üst kattında olmak üzere, on altı oda ve simetri ekseninde bir dershaneden oluşmaktadır. Avluyu saran hücrelerin önünde 10 sütun tarafından taşınan 11 adet kemer açıklığı bulunan bir revak düzeni mevcuttur (Şekil 5.2).

Şekil 5. 2 Atik Ali Paşa Medresesi Plan Şeması

Medrese 16 hücre ve dershaneden meydana gelmektedir. 16.yy'da kırklı medreseler arasındayken 17.yy'da ellili medreseler arasında bulunmaktadır (Baltacı, 2005).

1972'de dershanede yaşayan iki kişi ile birlikte medresede yaşayanların sayısı 24'tür. 10 hücrede birer kişi yaşarken 4 hücre sahibi odalarını arkadaşları ile paylaşmaktadır (Kütükoğlu, 2000). Medrese, 1914'te Ders Vekaâleti Medrese Ve Müderris Defteri kayıtlarında 4'ü üçer ve dörder kişilik, 9'u birer kişilik muhdes baraka ile 12 hücreden oluşan, toplam 25 odalı olarak gösterilmiştir. 25 kişinin ikamet edebileceği kayd edilen medresede, ikisi medrese dışında yaşayan 58 talebe kalmaktadır. (Kütükoğlu, 2000).

XIX. yy.da Sultan II. Mahmud vakıflarına bağlanan Atik Ali Paşa Medresesinin de bu asra ait bazı tamir kayıtları bulunmaktadır. 1844'daki lâğımları temizlenmiş, camları tamir edilmiş ve tulumbası yenilenmiş olup; 1847 'dekinde ise tulumbası yenilenmiş ve medresenin yanındaki cami'in kapısının perdesi tamir edilmiş, 1858-59'de, 1870 'de onarım görmüştür. 1870 yılı tamiratta yolun genişletilmesinden dolayı harap olanlardan başka 8 oda daha tamir edilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

Bundan bir yıl sonra meydana gelen deprem İstanbul'daki birçok bina gibi Atik Ali Paşa külliyesinde de büyük hasara sebep olmuştur. 1914'de derslane, bir deprem sonrasında harap hale gelmiş olarak görülmektedir. Yine aynı tarihte gusülhane, çamaşırhane ve abdesthaneleri iyi durumda bulunmuştur. Bugün artık mevcut olmayan şadırvanın harap durumda olduğu belirtilmiştir. Medrese, dârülhilâfe kadrosuna alınmış ve 1916'da tamir edilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

1880 yılında yol genişletme sırasında (Ahunbay, 1994) kuzey yönündeki dört medrese odası yıkılarak, bunlara bitişik odaların üzerlerine dört oda inşa edilmiştir (Resim 5.3).

Medrese avlusuna giriş, Divanyolu'na bakan kuzey cephesinden, 5 basamaklı merdivenle sağlanmaktadır. Avlu kotu cadde kotunun altında kalmaktadır. Yol çalışmaları sırasında hücre odaları kesilmeden önce kareye yakın bir plan şemasında olan medrese günümüzde dikdörtgen formdadır. Medresenin Cumhuriyet sonrası, 80 öncesi, fotoğrafına bakıldığında avluda sert zemin ile peyzaj öğelerinin de varlığı görülmektedir (Resim 5.2; Resim 5.3). Avluda eskiden bulunduğu kaynaklarda belirtilen şadırvan (Kütükoğlu,2000) bugün mevcut değildir. Günümüzde avlunun tüm zemini taş ile kaplanmaktadır (Resim 5.4).

Resim 5. 2 Atik Ali Paşa Medresesi 1980 Öncesi Dershane Önü Revakları (Kurşun, 2008)

Resim 5. 3 Atik Ali Paşa Medresesi 1980 Öncesi Avlu Revakları (Kurşun, 2008)

Resim 5. 4 Atik Ali Paşa Medresesi Revaklı Avlu -2008 (Halit Ömer Camcı Arşivi)

Resim 5. 5 Atik Ali Paşa Medresesi Revaklı Avlu (Üveysuna, 2013)

Medrese revağı avluyu U biçiminde saran hücrelerin önünde, doğu, batı ve güney cephesindedir. Medreseye giriş ise avlu içinde, doğu cephesindeki ikinci revak modülünden sağlanmaktadır. Revak girişinin soluna bir güvenlik-görevli bankosu konulmuştur. Odalara ve dershaneye avludan doğrudan ulaşım, bu müdahale ile sınırlandırılmıştır.

10 mermer sütun üzerine oturan kemerli revak kısmı alüminyum doğrama ile kapatılmıştır. Avlu kotundan 80cm kadar yukarısı alüminyum bölmeli, kemer kilit taşı kotuna kadar olan kısmı alüminyum doğramalı camla kapatılmıştır (Resim 5.5). Kemer açıklıklarının tam ortasından yapılan bu müdahale nedeniyle her bir baklava dilimli sütun başlıklarının bezemesi ile sekizgen sütun kaidesinin formu, fiziksel hasara uğramıştır (Resim 5.6). Her kemer açıklığını 9 parçaya bölen kayıtlar yapı formunun algılanmasını olumsuz etkilemektedir.

Resim 5. 6 Atik Ali Paşa Medresesi Sütun Başlığı ve Kaidesi (Üveysuna, 2013)

Doğramanın avlu döşemesine paralel ikinci kayıt üzerine, içerden korniş takılarak tüm revak boyunca tül asılmıştır. 15.yy.'da yapılan bir tarihi eserdeki bu uygulama, konut izlenimi vermektedir (Resim 5.7). Görsel açıdan da geçirimsiz, dışarıya kapalı, bütüncül bir mekân etkisi vermektedir. Oysaki revaklar, kapalı bir mekân olan odalardan avluya geçişte yarı geçirimli ve estetik açıdan yapıyı tamamlayan bir hazırlık mekânı olarak tasarlanmıştır. Yapılan müdahale sonucunda bütün bu etki ortadan kalkmıştır.

Resim 5. 7 Atik Ali Paşa Medresesi Revakların Kullanımı (Üveysuna, 2013)

Kapatılan revak mekânını ısıtmak için hücre odalarının avluya bakan dış duvarlarının önünde sıralanmış kalorifer petekleri, estetikten uzak bir görüntü sergilemektedir. Isınma kalorifer tesisatı ile doğalgazla sağlanmaktadır. Revak zemini mermer döşemedir. Duvarlar sarı, revak kubbeleri beyaz badana ile boyanmıştır. Revağın üst örtüsü üzeri kurşun ile kaplı kubbedir. Gerektiğinde toplantı, seminer salonu olarak kullanılan bu mekân sirkülasyon alanı olarak değerlendirilmektedir.

Uzun süre Türkiye Muallimler Birliği olarak kullanılan medrese 1985-86 yılından itibaren Birlik Vakfına tahsis edilmiştir. Vakıf bünyesindeki, doktorlar, hukukçular, mimar ve mühendisler gibi farklı kulüpler, çalışmalarını medrese odalarında yapmaktadırlar (Alacacı, 2013). Odalarda ikişer dolap ve ocak bulunmaktadır (Ahunbay, 1994). Sonradan eklenen merdiven altındaki bölümler lavabo olarak kullanılmaktadır.

5.2. Beyazıt Medresesi / Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi

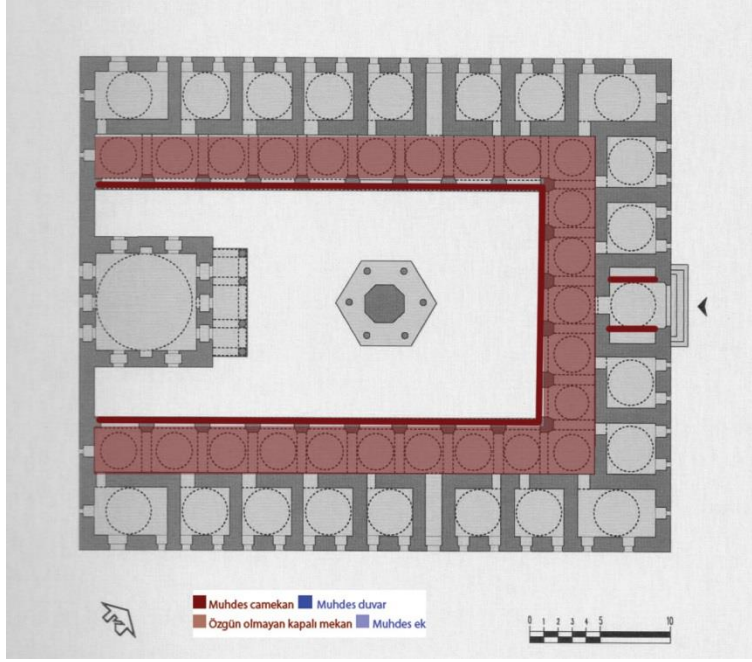
Sultan Selim Medresesi, Fatih İlçesi, Balabanağa Mahallesi, Ordu Caddesinden 100 metre kuzeyde, 584 Ada 21 Parsel de üzerinde bulunur (Resim 5.8). Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Resim 5. 8 Beyazıt Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası – 2010 Yılı Uydu Fotoğrafı

Sultan II. Bayezid tarafından 1501-1506'de medrese, imâret, tabhane, sıbyan mektebi, hamam, sebil ve türbeden müteşekkil külliye'nin bir parçası olarak inşa ettirilmiştir.

Dikdörtgen plânlı olan medresede dersane girişin karşısında bulunur. Avluyu üç taraftan çeviren 19 medrese odası ve bir eyvandan meydana gelmektedir. Güneydoğu cephesinde bir geçit mevcutsa da bu geçidin irtibatlı bulunduğu yer bilinmemektedir. Bugün medresede 46 kubbe mevcut olduğu halde Evliya Çelebi'nin 70 kubbeli olduğunu yazması (Kütükoğlu, 2000) bu geçitle geçilen başka bir mekânın varlığını göstermektedir. Avlunun ortasında sekizgen bir şadırvan vardır (Resim 5.9).

Resim 5. 9 Beyazıt Medresesi Plan Şeması

1792'de medresede 23 kişi yaşamaktadır. 1869'da bir mezun ile 22 talebe bulunan medresede 1914'de çoğu medrese dışında kayıtlı 75 talebe yaşamaktaydı. Aynı tarihte teftiş heyetin incelediği medresede 50 talebenin barınması uygun bulunmuştur (Kütükoğlu, 2000).

Erişilen kaynaklara göre, Bayezid Medresesi, yapıldıktan kısa bir süre sonra 1509'daki zelzelede hemen tamamen yıkılarak enkaz haline gelmişse de derhal tamir olunmuştur. 1645'de Darphane yakınındaki bir dükkânda çıkan yangında Bayezid medresesi de zarar görmüş olmalıdır. Medrese 19.yy'da da bazı tamirler geçirmiştir. Bunlardan biri Sultan II. Mahmud saltanatında 1837'de gerçekleştirilmiş olup su yolları tamir edilmiştir. 1914'de hakkında rapor hazırlanmamış olmakla beraber, dârülhilâfe kadrosu içine alınmaktadır. 1918'de ise burası da yangında evini kaybedenler tarafından kullanılmaktadır (Kütükoğlu, 2000).

Beyazıt meydanındaki medreseye U biçiminde sıralanan medrese odalarının simetri aksından iki basamakla girilmektedir. Giriş kapısının sağ ve sol tarafındaki kemer açıklıkları kapatılarak iki metre derinliğinde kapalı mekânlar oluşturulmuştur. Özgün giriş kapısının gerisindeki kemer açıklığına bir kapı daha yapılmıştır (Resim 5.10).

Resim 5. 10 Beyazıt Medresesi Giriş Kapısı (Üveysuna, 2013)

Tez kapsamına alınan diğer medreselerden farklı olarak girişten önce revaklara, oradan medrese avlusuna geçilmektedir. Medrese avlusunda bulunan şadırvan ve su kuyusu bugün hala mevcuttur (Resim 5.11). Avlu zemini kısmen taş döşelidir. Peyzaj unsurları bulunmaktadır. Dershanenin doğu cephesi ile revaklar arasında avluda zemin kotunun altında lavabolar bulunmaktadır.

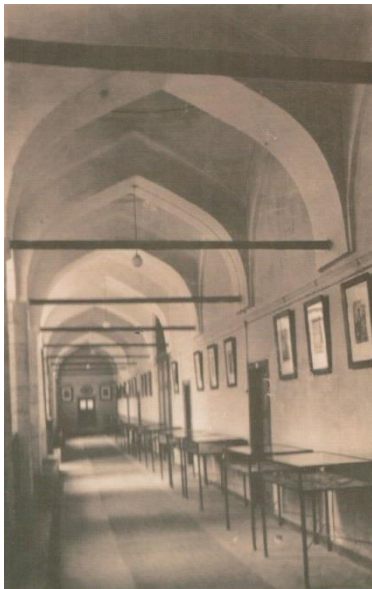
Resim 5. 11 Beyazıt Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)

Medrese revakları demir doğramalı camekânlarla kapatılmıştır. Kemer açıklıklarının arasında pencere kanatları bulunmaktadır. Revakların arasında taş seki mevcuttur. Doğramalar bu sekilerin üzerinden başlayarak kemer açıklığının kapatacak şekilde kâgir malzemeye hasar verecek şekilde monte edilmektedir (Resim 5.12)

Resim 5. 12 Beyazıt Medresesi Revak Detayları (Üveysuna, 2013)

Müzedeki eserler medrese odalarında ve revaklı avluda sergilenmektedir (Resim 5.13). Bu eserlerin gerektirdiği ısı ve nem dengesinin sağlanması, direk güneş ışığından korunması gibi sergileme koşullarının sağlanmasına mekân olarak uygun bulunmamaktadır. Müzedeki eserlerin konservasyonu yapılacağı için bu tez çalışmasının incelendiği tarihte müzede idari personelin kullandığı iki medrese odası dışında diğer odalar boş bulunmaktadır.

Resim 5. 13 Beyazıt Medresesi Revaklı Avlu Kullanımı (Üveysuna, 2013)

5.3. Cedid (Semiz) Ali Paşa Medresesi / Bilim ve İnsan Vakfı

Cedid Ali Paşa Medresesi, Fatih semti, Derviş Ali Mahallesi, Fevzi Paşa Caddesi üzerinde, 2572 Ada 3 Parselde bulunur (Resim 5.14). Tez çalışmasına başlandığında Edirnekapı Sağlık Merkezi olarak hizmet veren ve mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapı 2012 yılı itibariyle Bilim ve İnsan Vakfına tahsis edilmiştir.

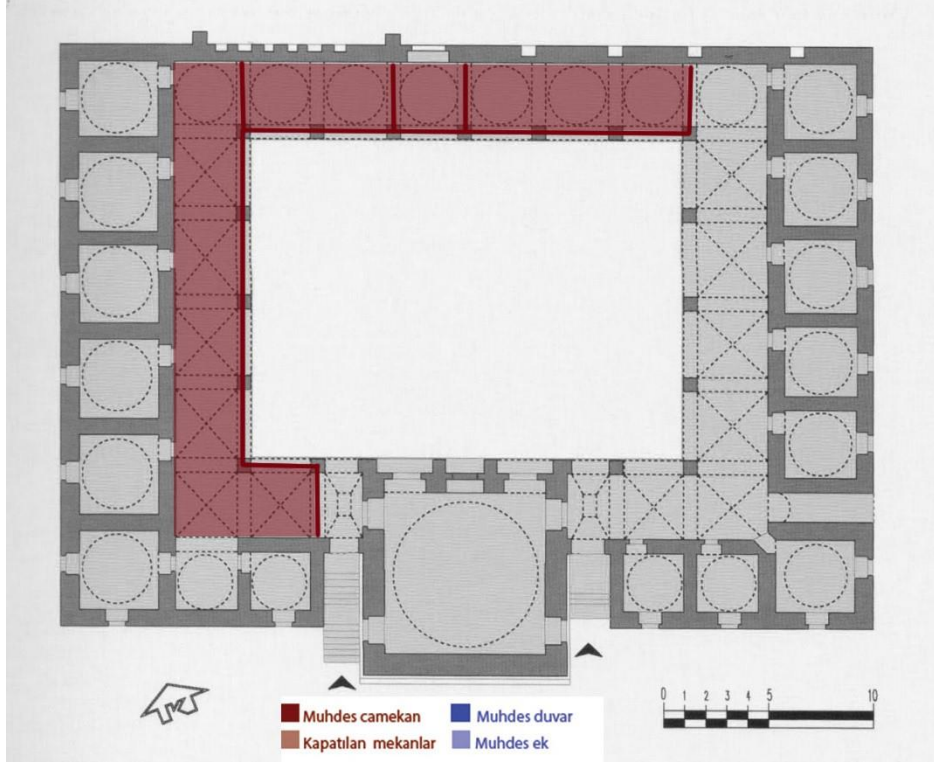

Resim 5. 14 Cedid Ali Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Haritası – 2010 Uydu Fotoğrafı

Kanuni Sultan Süleyman (1520 – 1566) döneminin Sadrazam olarak görev yapan 'semiz' ve 'cedid' lâkablarıyla anılan Ali Paşa (1561-1568) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır (Ahunbay, 1994; Baltacı, 2005; Kütükoğlu, 2000).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki kayıtlarda diğer Cedid Ali Paşa'dan ayırmak üzere "Vasat Ali Paşa" olarak adlandırıldığına da rastlanmaktadır (Kütükoğlu, 1977). Paye bakımından ellili medreseler arasındadır (Baltacı, 2005).

Medrese odaları avluyu kuzeybatı, güneydoğu, güneybatı yönlerinden çevreleyerek U plan şemasını oluşturmaktadır (Şekil 5.3). Dershane avlunun simetrik eksenini üzerindedir. Kare kesitli ayakların taşıdığı kemerlerle taşınan revaklar güneydoğu, güneybatı, kuzeybatı yönlerinde sivri çapraz tonozla giriş yönünde kubbe ile örtülüdür. Güneydoğu ve kuzeybatı revaklarının örtüleri avluya, hücre dizelerinin çatıları dışarıya doğru eğimlendirilmiştir. Avlunun giriş yönü olan kuzey cephesinde hücre bulunmamasına rağmen revak düzeni devam etmektedir.

Şekil 5. 3 Cedid Ali Paşa Medresesi Planı

Medresenin özgün mimarisi, güneybatı, güneydoğu ve kuzeybatı yönlerindeki 15 odadan ibaret iken sonradan bir oda ilâve edilmiş olmalı ki 1792'de medrese 16 odalı olarak görünmektedir. Odaların güneş alabildikleri, ancak inşa tarzı yüzünden rutubetli oldukları tespit edilmiştir (Kütükoğlu, 2000). Yaşayan talebe sayısı ancak 14 olduğu belirtilmiştir. 1869'da mevcut bir müderris ile 36 talebe bulunmakta, 1914'de tanzim edilen raporda ise medresede ancak 20 talebenin yaşaması mümkün görülmektedir (Kütükoğlu, 2000).

Cedid Ali Paşa Medresesi günümüze kadar farklı tarihlerde onarımlar geçirmiştir. Bunlardan kayıtlarda rastlanılanlardan ilki medresenin derslane kapısının yanlarında bulunan kitabelere göre 1261 (1845) ve 1263 (1847) yıllarında yapılmıştır. 1868'de yine orta büyüklükte bir tamir geçirmiştir. 1292 (1876)'da derslane, çamaşırhane ve şadırvanın bazı kısımlarının tamire, derslane ve bazı odalarının kurşunlarının ise yenilenmeye muhtaç olduğu kaydedilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

1908'de medresenin depremden hasar gören ve diğer onarım gerektiren yerlerin tamiri için Şehremâneti ve Evkaf tarafından keşif yapılmıştır. 1909'da medresenin arkasındaki Şerbetçi Sokağı'nın genişletilmesi sırasında medrese arsasının bir kısmının istimlâk edilmiş olduğu ve aynı tarihte kurşunlarının yenilenmesi için

teşebbüse geçildiği kaydedilmiştir. 1908 ve 1909 da yapılan bu onarımlara rağmen 1914 yılı kayıtlarında medresenin çamaşırhane, gusulhane, abdesthane ve diğer müştamilâtının tamamen harab halde olması dolayısıyla talebelerin kalması için uygun olmadığı kanaatine varılmış ama yine de darülhilâfe medreseleri kadrosu içine alınmıştır. 1918'de medrese esas vazifesini ifa edemez duruma gelmiştir. Bir kısmında aşevi faaliyet gösterirken, diğer kısmında yangın felâketine uğrayanlar oturmaktaydı (Kütükoğlu, 2000). İmar planında sağlık tesisi alanı olarak ayrılmış olan medrese 2012 yılına kadar Edirnekapı Sağlık Merkezi olarak kullanılmıştır.

Medrese Cumhuriyet döneminde 1958 ve 1961 yıllarında bazı onarımlar geçirmiştir. 1961'de basamak, mermer döşeme, badana yapıp yağmur boruları ıslah edilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

Daha önceleri Hasan Fehmi Paşa Caddesi üzerinde bulunan ana giriş, Fevzi Paşa caddesinin açılmasıyla bu cadde üzerine (Resim 5.15) alınmıştır (Ahunbay, 1994). Özgün giriş günümüzde kullanılmamaktadır. Medresenin güney cephesindeki dershanenin her iki yanından merdivenlerle avluya çıkılmaktadır. Avluda toprak zemin demir korkuluk ile çevrilmiştir. Sert zemin taş ile döşenmiştir. 1876'daki kayıtlarda tamire ihtiyacı bulunduğu belirtilen şadırvandan günümüzde hiç iz kalmamıştır (Resim 5.16). Üzeri beton kapakla kapalı bir su kuyusu bulunmaktadır.

Resim 5. 15 Cedid Ali Paşa Medresesi Fevzi Paşa Caddesi Girişi, 1980'ler - 2008 (Kurşun, 2008)

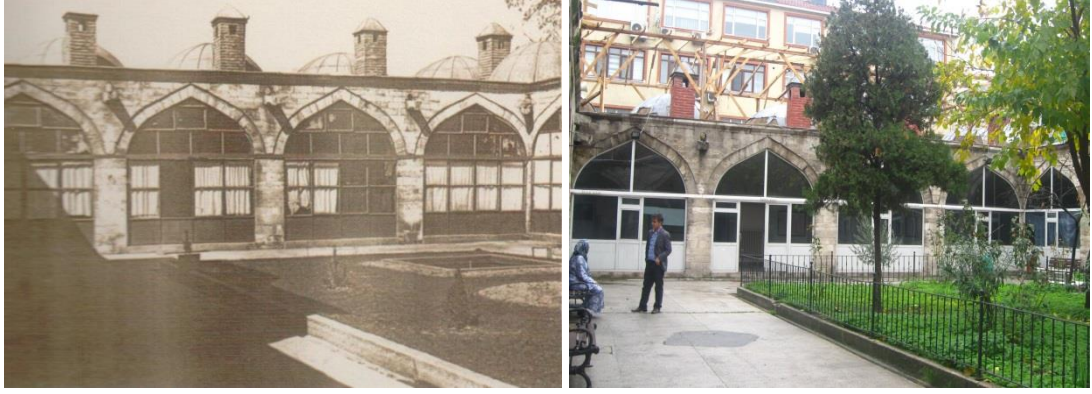
Resim 5. 16 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu ve Dershanesi (Üveysuna, 2013)

U biçiminde sıralanmakta olan derslane ve medrese odalarının önünde devam eden revak düzeni, ana girişin olduğu, talebe odası bulunmayan cephe üzerinde de devam etmektedir. Bu cephede bulunan revaklar kubbe, diğer üç cephedeki revaklar tonoz ile örtülüdür. Kubbelerinde kurşun bulunmadığı için su alan medresede, yapısal çatlaklar da görülmektedir.

Ayakların taşıdığı kemer açıklıkları pvc doğramalı camekânla kapatılmıştır (Resim 5.17). Cumhuriyet sonrası dönemde kapatılmış olması muhtemel revaklar, yapının geçirdiği onarımlarda değiştirilmiştir. Muhdes doğramalar, kubbe kurşun örtüsü gibi yapıya ait bir eleman olarak değerlendirilip, onarım sırasında sökülmesi gerekirken yenilenmiştir (Resim 5. 18).

Resim 5. 17 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu Revakları ve Peyzajı (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 18 Cedid Ali Paşa Medresesi Avlu Revakları (Kurşun, 2008)

Doğu cephesinde sıralanmış medrese önündeki revaklar poliklinik boşaltıldıktan sonra sökülüştür. Sökülen kısımlardaki izlerden yapılan eklerin revak taşıyıcı ayaklarına yaptığı hasarlar okunabilmektedir (Resim 5.19). Arkasında hücre bulunmayan, medresenin esas girişinin bulunduğu cephedeki revak modülleri kendi içinde de bölünerek derslikler oluşturulmuştur (Resim 5.20). Bu bölümdeki doğramalara içerden tül ve perde asarak mahremiyet sağlanmaya çalışılırken, çirkin bir görüntü oluşmasına neden olunmuştur. Rutubet, yalıtım ve ısınma problemi olan yapı, konfor açısından derslik olarak kullanıma elverişli değildir. Kuzey batı cephesindeki revaklar ise sirkülasyon amacıyla kullanılmaktadır.

Resim 5. 19 Cedid Ali Paşa Medresesi Taşıyıcı Revak Kemerlerin Taşıyıcı Elemanları (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 20 Cedid Ali Paşa Medresesi Revak Kullanımı (Üveysuna, 2013)

Revak döşemesi her yerde birbirinden farklı renk ve boyutta seramik ile kaplıdır. Yapımla uyumlu olmaması yanında kendi içinde de bir bütünlük arz etmemektedir. Duvarlar sarı, kubbe tonozlar beyaz badana ile boyalıdır. Yapı üst örtüsünde su aldığı için kararma ve dökülmeler görülmektedir. 1960 yılı onarımında hücrelerdeki ocaklar kapatılmıştır (Ahunbay, 1994). Bunun yerine ısıtma doğalgazlı kalorifer sistemi ile sağlanmaktadır. Kalorifer tesisat boruları, kemer üzengi seviyesinde, odaların avluya açılan cephesinde tüm revak boyunca devam etmektedir. Bu uygulama yapı içinde çirkin bir görüntü oluşmasına neden olmaktadır.

Medrese günümüzde kısmen kullanılmaktadır. Kalorifer tesisatı olmakla beraber merkezi ısıtma sistemi çalışmayan medresenin Fevzi Paşa Caddesine bakan güney doğu cephesindeki iki hücrede yatılı talebeler kalmaktadır. Dershane aksının simetriğindeki odalar ise idari personel tarafından kullanılmaktadır. Kuzeydoğu köşesindeki medrese odası ve bodrum kat wc olarak kullanılmaktaydı. 1960 yılında revaklardan bodruma inmek için merdivenler yapılmıştır (Ahunbay, 1994).

2012 yılında Bilim ve İnsan Vakfına tahsis edilen yapıda, revak kemerlerini kapatan doğramaların sökülüp, avlunun üstünün tamamen örtüleceği ve restorasyondan sonra yapının, kurs-etüt merkezi olarak kullanılması öngörülmektedir.

5.4. Feyzullah Ağa Medresesi / Millet Kütüphanesi

Feyzullah Ağa Külliyesi, Fatih semti, İskenderpaşa Mahallesi, Feyzullah Efendi Sokağı ile Ali Emiri Sokaklarının arasında, 1056 Ada 7 Parsel de bulunur (Resim 5.21). Günümüzde Millet Kütüphanesi adı ile tanınan yapı Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze- kütüphane olarak hizmet vermektedir.

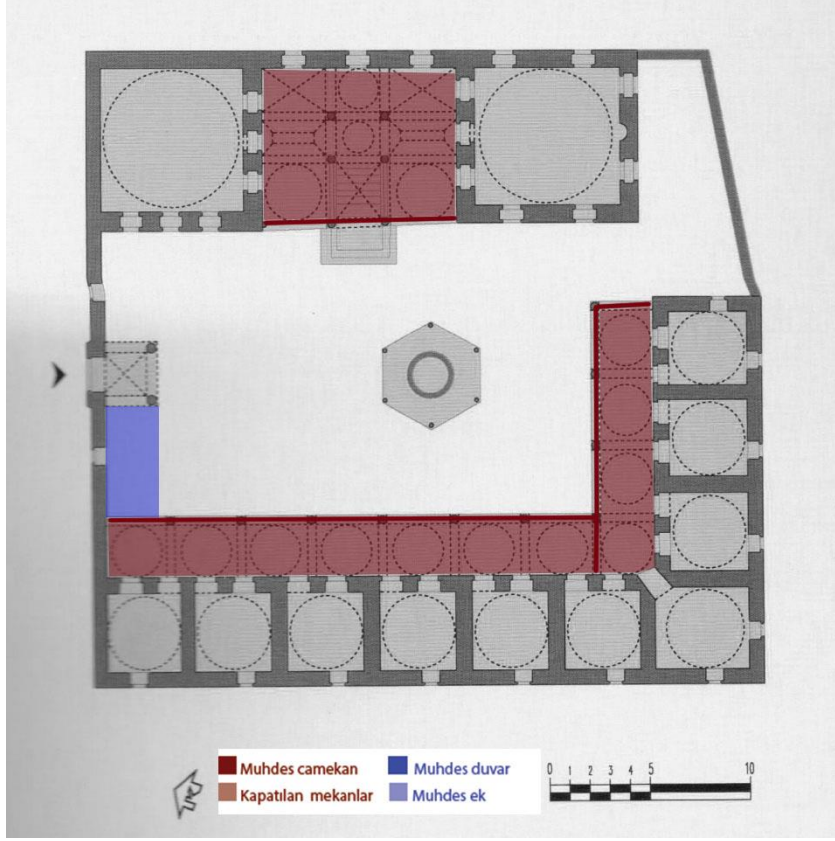
Resim 5. 21 Feyzullah Ağa Külliyesi 1922/45 Pervitich Harita – 2010 Uydu Fotografi

II. Mustafa (1695 – 1703) döneminin, Şeyhülislamı Feyzullah Efendi tarafından, medresenin kapısının üzerindeki kitabeye göre 1700'de yaptırılan külliyenin mimari kesin olarak bilinmemektedir (Kütükoğlu, 2000).

Hadîkatü'l- Cevâmi'de belirtildiğine göre kütüphane, dersane, medrese, çeşmeleri, şadırvanı ve su kuyusu ile küçük bir külliye niteliğinde olan yapı imar hareketlerinden olumsuz etkilenerek bugün ki parsel sınırlarında bulunduğu halini almıştır (Ahunbay, 1993). Özgün mimarisinde güney ve güneydoğu cephesinde birer kişilik 10 odası bulunan medreseye, geç tarihlerde 5 de baraka ilâve edilmiş (Kütükoğlu, 2000) olup günümüzde bu ilave ekler bulunmamaktadır.

Medresenin dikdörtgen planlı olan avlusunun güneydoğu ve güneybatı kenarlarında “L” oluşturacak biçimde dizilen 10 adet hücre, kuzeydoğusunda zeminden yükseltilmiş ve dersane hücrelerinde kopartılmış şekilde dersane/mescit ve kitaplık bulunmaktadır. Revaklar yalnız hücrelerin önünde uzanmaktadır. Avluda bir şadırvan ve küfeki taşından yapılmış kuyu bulunmaktadır (Şekil 5.4).

1792 sayımında medresede kalan talebe sayısı 15'dir. 1869'da 26 talebesi bulunan medresede 1914'de ise ancak 10 kişinin ikameti uygun görülmüştür (Kütükoğlu, 2000).

Şekil 5. 4 Feyzullah Ağa Külliyesi Planı

Medrese 1891, 1911, 1913 ve 1915 yıllarında onarım gördüğü kaynaklardan anlaşılmaktadır. 1911'de medresenin su yolları tamir edilmiştir (Kütükoğlu, 2000). 1912 yılında Macar Kardeşler Caddesinin açılması sırasında mektep binasının kaldırılmış olması muhtemeldir (Ahunbay, 1993). 1913'de kütüphanesinin kurşunları yenilenmiştir. 1914 yılında harab durumda olan medresenin yıkılıp yeniden yaptırılması uygun görülerek dârülhilâfe medreseleri kadrosuna alınmamıştır (Kütükoğlu, 2000). Belediye tarafından yıkılıp yerine meydan yapılmasına karar verilen yapının, dönemin Eski Eserler Koruma Encümeni onur üyesi olan, Fransız elçisi Madame Bombar'ın çabaları sonucu yıkılması engellenmiştir (Ahunbay, 1993). 1916 İstanbul Muhipleri Cemiyeti'nin ve Evkaf Nâzırı Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi'nin gayretleriyle tamir ettirilerek yok olmaktan kurtarılmıştır (1916). Ardından da kütüphanesinde bulunan Feyzullah Efendi'nin vakfı 2189 adet yazma esere ilâveten Ali Emîrî Efendi'nin bağışladığı 16.000 kitapla Fatih Millet Kütüphanesi adı altında genel kitaplık haline getirilmiştir. 1983'te yapılan restorasyonda sokak kotunun yükselmesi sonucu çukurda kalan medresenin esas girişi ve giriş cephesindeki iki adet çeşme tekrar işler duruma getirilmiştir (Ahunbay, 1993).

Medresenin komşu parselinde bulunan cami (Resim 5.22) günümüzde mevcut değildir. İbadet alanı olarak ayrılan parselde bugün betonarme beş katlı bir bina pastane olarak işletilmektedir.

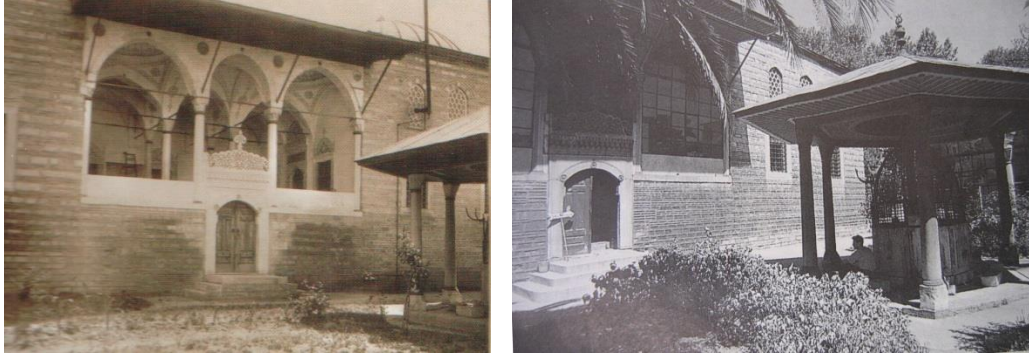

Resim 5. 22 Feyzullah Efendi Medresesi (Kurşun, 2008)

Resim 5. 23 Feyzullah Efendi Medresesi Revaklar Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)

Külliyenin 2000 yılında projeleri ve uygulaması Ak-Alay İnş. Aş. tarafından yaptırılan restorasyon çalışmaları 2006 yılında tamamlanmıştır. Medrese revakları ve kütüphane girişi bu onarım sonrasında kapatılmıştır.

Resim 5. 24 Feyzullah Efendi Medresesi 2000 Yılı Restorasyon Çalışmaları Başlamadan Önce Avludan Dershane Yapısı (Kurşun, 2008)

Resim 5. 25 Feyzullah Efendi Medresesi 2000 Yılı Restorasyon Çalışmaları (Üveysuna, 2000)

Medresenin iki girişi vardır. Biri bugün kullanılmayan Fevzi Paşa Caddesi üzerindeki girişi, diğeri avlunun kuzey cephesindeki esas girişidir. Girişin hemen soluna bir güvenlik kulübesi yapılarak geçiş, turnikelerden kontrollü bir şekilde sağlanmaktadır. Avlu zemini kısmen taş döşelidir. Peyzaj unsurları bulunmaktadır. Medrese avlusunda bulunan şadırvan ve su kuyusu bugün hala mevcuttur. Şadırvanın etrafına bahçe mobilyaları konularak avlu kullanışlı hale getirilmiştir (Resim 5.26).

Resim 5. 26 Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revaklı Avlu (Üveysuna, 2013)

Avluyu L biçiminde çevreleyen hücrelerinin önündeki revak, kemerlerle 10 adet sütun tarafından taşınmaktadır. Camekânlarla kapatılan revak bölümüne giriş (Resim 5.28), güneydoğu köşesindeki hücrenin önündeki revak modülünde sensörlü bir kapı ile sağlanmaktadır. L formunun uzun kenarını oluşturan, batı cephesindeki odaların önüne geçiş için ikinci bir kapı daha bulunmaktadır.

Resim 5. 27 (Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revakları (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 28 Feyzullah Efendi Medresesi 2013 Yılı Revakları Girişi ve Kullanımı (Üveysuna, 2013)

Kemer açıklıkları, doğramaları tam sütun akslarının hizasına gelen; biri döşeme kotundan gergi demiri hizasında, diğeri kemer üzengi seviyesinden kemer kilit taşına kadar yekpare camlarla kapatılmıştır. Seçilen bu form sayesinde mümkün olduğunca şeffaf bir görüntü elde etmeye çalışılmıştır (Resim 5.27). Bazı kemer açıklıklarının üzengi seviyesinin üstündeki cama, havalandırma sağlaması amacıyla pencere kanadı açılmıştır. Bununla beraber camlarda gölgelik kullanılması şeffaflık etkisini azaltmaktadır. Revaklar diğeri medrese örneklerinden farklı olarak, kemer açıklığının

gerisinden kapatılarak, sütun başlığı ve kaidesine en az zarar verecek şekilde tasarlanmıştır (Resim 5. 29).

Resim 5. 29 Feyzullah Efendi Medresesi Revakları Sütun Başlığı ve Kaidesi (Üveysuna, 2013)

Revak bölümünde, özgün sert zemin döşemesi korunmuştur. Döşemenin üzerine halı serilerek aşınmasının engellendiği düşünülmele beraber, oluşan görüntü estetik durmamaktadır. Duvarlar ve kubbe horosan sıva üzeri beyaz badana ile boyanmıştır. Isınma klimalarla sağlanmaktadır. Kapatılan revaklar ise toplantı, kokteyl ve sirkülasyon alanı olarak değerlendirilmektedir.

2000 yılı restorasyonundan sonra, L biçimindeki medrese hücrelerinden güneybatıda bulunanlar, kütüphane deposu, diğerleri idari personel odası olarak işlevlendirilmiştir. Birbirinin simetriği olan kütüphane ve dersane, geçici sergilerin yapıldığı kütüphane müzesi ve dijital katalog tarama yapılan mekanlar olarak kullanılmaktadır. Medresenin, kütüphane olarak kullanımı düşünüldüğünde modern bir kütüphanede bulunan depo, konservasyon laboratuvarı gibi birimler ve gerekli iklim koşullarının sağlanması durumunda, yapıya herhangi bir zarar verilip verilmeyeceği düşünülmelidir.

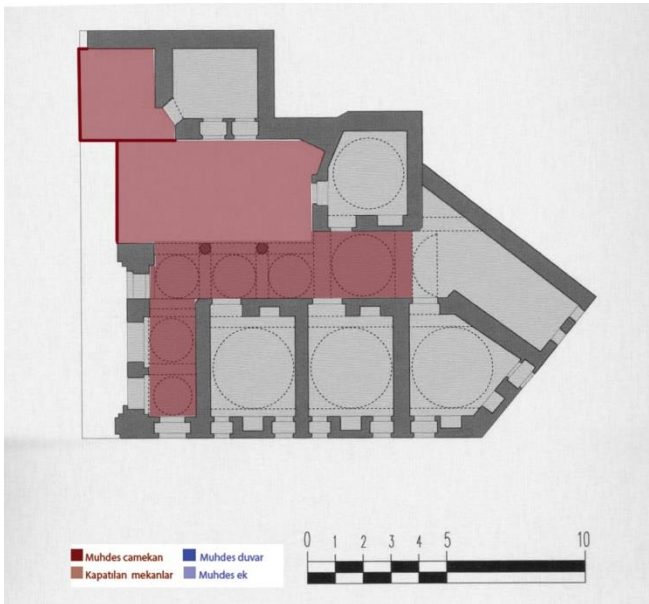
5.5. Hadım Hasan Paşa Medresesi / Yeni Dünya Vakfı

Hadım Hasan Paşa Medresesi, Fatih İlçesi, Alemdar Mahallesi, Prof. Kazım İsmail Gürkan Caddesi ile Molla Fenari Sokağın kesiştiği, 35 Ada 10 Parselde bulunmaktadır (Resim 5.30). 2005 yılında Yeni Dünya Vakfı'na tahsis edilen yapı, 2012 yılından itibaren vakıf şubesi olarak hizmet vermektedir.

Resim 5.30 Hadım Hasan Paşa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafı

III. Mehmed (1595 – 1603) döneminde Mimar Davud Ağa'ya 1595 – 1596 tarihlerinde (Ahunbay, 1993) dönemin vezir-i azamlarından Hadım Hasan Paşa tarafından (Baltacı, 2005, fevkani¹⁴ bir medrese ile altındaki dükkânlar, sebil, çeşme ve türbeden meydana gelen bir bütün olarak yaptırılmıştır (Kütükoğlu, 2000).

Şekil 5.5 Hadım Hasan Paşa Medresesi Planı

¹⁴ Fevkani: zeminden yükseltilmiş

Medrese bodrumuyla birlikte iki katlı ve dönemin yaygın olarak kullanılan medrese planlarından farklıdır (Şekil 5.5). Zemin katta dükkânlar, çeşme ve sebilin bir bölümü, merdivenle çıkılan birinci katta kare plânlı dersane ile hücreler yer almaktaydı (Kütükoğlu, 2000). Bugün artık medresenin dershanesi, türbe ve sebilin şekli hakkında bilgi verecek bir ipucu bulunmamaktadır.

1792 tarihli defterde 9 hücreli ve dokuz kişinin yaşadığı, 1869 'da bir müderris ile 8 talebesi olduğu, 1914 tarihli teftiş hey'eti raporunda ise ikisi birer, altısı ikişer kişilik 8 odası olduğu ve 16 talebenin yaşadığı belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000). 1914'de 16 talebe yaşamasına rağmen medresenin harap durumda olduğu fakat iyi bir onarım sonrası talebelerin iskânı için elverişli alacağına işaret edilmektedir (Kütükoğlu, 2000).

II. Mahmud döneminde (1831) geçirdiği bir yangından sonra türbe, sebil ve çeşmesiyle birlikte tamir edilmiştir (Kütükoğlu, 2000). 1865'de Hoca Paşa yangınında zarar görmüş olması muhtemel bulunan medresenin dershanesinin de bulunduğu kuzey-doğu cephesinin bir kısmı (Resim 5.32), yangından sonra kurulan Islahat-ı Turûk Komisyonunun kararı uyarınca, (Kütükoğlu, 2000) Babıali ve Divanyolu için düzenlenen imar planları kapsamında Hilâl-i Ahmer Caddesi'nin genişletilmesi sırasında kesilmiş olduğu ileri sürülmekle (Ahunbay, 1993) birlikte eski tarihli haritalar, detaylı olarak incelendiğinde söz konusu tarihler arasında bu caddelerde, boyut itibariyle herhangi bir değişikliğe uğramadığı tespit edilebilmektedir (Url-25, 2013). Ayvansarayi'nin bildirdiğine göre medresenin ikinci kattaki dershanesi o dönem mescid olarak kullanılmaktaydı (Baltacı, 2005). Aynı yıl medresenin kurşun ve taşları tamir edilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

1918'de yangın zedelerin kaldığı yapının (Ahunbay, 1993) üst katı mesken olarak, alt katı atölye ve dükkan olarak kullanılmıştır. Köşede çeşme içinde bulunan türbe ise yazıhane olarak kullanılmış, banisinin sandukasının nerde olduğu bilinmemektedir (Baltacı, 2005). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce girişi örülerek kapatılan medrese yoksul kişilerce barınak olarak kullanılmış (Ahunbay, 1993). 2010 yılı onarımına kadar ciddi bir tamir görmemiştir (Resim 5.31).

Resim 5.31 Hadım Hasan Paşa Medresesinin 2011 Yılı Restorasyon Öncesi ve Sonrası Giriş Cephesi

Tures Turizm Planlama ve Restorasyon San. Tic. Ltd. Şti tarafından hazırlanan ve onaylanan (Memoğlu, 2011) restorasyon projesine göre onarımı yapılan yapı 2012 yılından itibaren Yeni Dünya Vakfı'nın vakıf şubesi olarak hizmet vermektedir.

Dönemin medreselerinden farklı olarak Hadım Hasan Paşa Medresesi'nin avlusu, küfeki taşı merdivenle çıkılan ikinci katta bulunmaktadır. Döşemesi küfeki taşından yapılmıştır. Prof. Kazım İsmail Gürkan Caddesi'ne bakan kuzey doğu cephesinde, (bugün mevcut olmayan) dershanesi ve hücre odalarının çevrelediği bir avlusu bulunmaktadır. Kuzeybatı cephesindeki hücrelerin avluya bakan yüzünde iki sütun tarafından taşınan ve dershanenin girişinde devam eden küçük bir revak bölümü bulunmaktadır (Resim 5.33).

Resim 5.32 Hadım Hasan Paşa Medresesinin 2011 Yılı Restorasyon Sonrası (Memoğlu, 2011)

Hadım Hasan Paşa Medresesi 2011 yılı restorasyonu proje müellifi Mehmet Alper'in danışmanlığını yaptığı, bir yüksek lisans tezinde; "Mehmet Alper'in yaklaşımına göre, restorasyon projesinde yapının mevcut kısımlarının onarılması, günümüze gelemeyen kısımların ise restitüsyon çizimleri hazırlanarak günümüz koşullarına göre tamamlanması, kısmen çağdaş ekler ile yapının zenginleştirilmesi hedeflenmiştir. Birinci katta cam ve çelik bir cephe ile hem atmosferik etkilere açık avlunun kapatılması sağlanmış hem de çağdaş bir ek yapılmıştır (Resim 5.32). Restorasyon projesinde buraya bir de açık teras yapılması sağlanmıştır." denilmektedir (Memoğlu, 2011).

Resim 5. 33 Hadım Hasan Paşa Medresesinin Avlu Revakları Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Memoğlu, 2011)

Bu yaklaşım sonucunda özgün kullanımında açık olan revaklı avlunun üzeri cam ile kapatılmıştır. Burası, yapının en geniş metrekareye sahip kapalı mekânı olarak kullanılmaktadır. Kışın soğuk günlerde mekânı değerlendirmek açısından etkin bir kullanıma sahip olan avlu, yazın sıcak günlerde ise yarı açık mekân ihtiyacını karşılayamamakta, dolayısıyla ısı ve nemin artmasına neden olmaktadır. Çağdaş ve şeffaf bir malzeme olarak kabul edilen camın her zaman çok başarılı sonuçlar vermediği, tasarıma bağlı etkilerin bir müddet sonra görüldüğü anlaşılmaktadır. Kullanılan malzeme ve form nedeniyle temizliğinin oldukça güç olduğu avlu örtüsünün temizliği, belediyenin yetkili kişileri tarafından yapılmaktadır (Yerlikaya, 2013).

Resim 5. 34 Hadım Hasan Paşa Medresesinin Kapatılan Avlusu (Memoğlu, 2011)

Medresenin yıkılan cephesinde bulunan ve yapının dershanesi olarak kullanılan mekânın, günümüze sadece giriş kapısı cephesi ve bu cephe hizasından yaklaşık 1 metre kadar, zemin döşemesi sağlam kalabilmiştir. 2010 yılı onarımı sonucunda bu kısım üzeri cam saçaklı ve cam korkuluklu yarı açık teras/balkon olarak tasarlanmıştır.

Hazırlanan restitüsyon çalışmasına göre, yapı 9 hücre, 1 dershane-mescit, 3 dükkân, çeşme, sebil, hela ve çamaşırhane gibi mekânlardan oluşmaktaydı (Memoğlu, 2011). Günümüzde medrese yapısının bodrum katı heykeltıraş atölyesi, zemin katındaki dükkân, cafe olarak kullanılmaktadır. Medresenin zemin katında; vakfa ait danışma, dinlenme salonu, mutfak ve wc'ler bulunmaktadır. Birinci kat; koordinatör odası, toplantı odası, mescit, arşiv, üç etüd/ kurs odası ve ıslak hacimlerden oluşmaktadır.

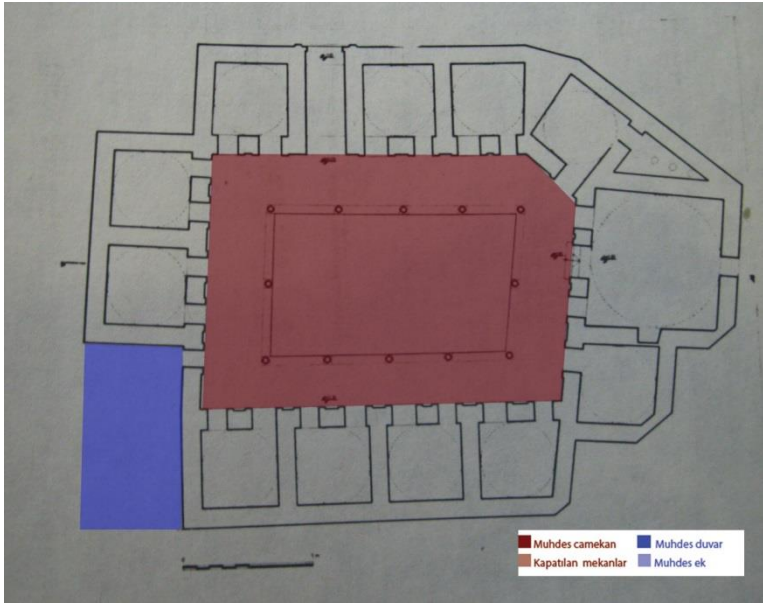
5.6. Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi / Türkiye Yazarlar Birliği

Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi, Fatih İlçesi, Alemdar Mahallesi, Hoca Rüstem Sokağı'nda, 48 Ada 8 Parselde bulunur (Resim 5.35). Medrese Türkiye Yazarlar Birliği'ne bağlı İstanbul Kültür Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Resim 5. 35 Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi

III. Murad (1574 – 1595) devrinde, dârussaâde ağalarından Hacı Mehmed Ağa tarafından mektebin kitabesine göre 988/1580-81 tarihinde (Baltacı, 2005) yaptırılmıştır. Medrese, sebil ve mekteple birlikte küçük bir külliye niteliğindeki yapının mimarının Tezkiret'ül Ebniye'de Mimar Sinan olduğu yazmaktadır (Bahçekapılı, 1990).

Şekil 5. 6 Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi Planı

Medrese odaları ve revaklar uzun ekseni kuzeydoğu - güneybatı doğrultusunda olan yamuk dikdörtgen bir avlunun etrafında sıralanmışlardır (Bahçekapılı, 1990). Dershane ve 10 medrese odasından oluşan yapının (Baltacı, 2005) günümüzde 11 adet odası bulunmaktadır (Şekil 5.6).

1869 yılında, medrese olarak eğitim verilen yapının odaları birer kişilik olduğu halde, bir dersiam ile 13 talebe, 1914'deki tespit çalışmaları sırasında 25 kadar talebenin ikamet ettiği (Kütükoğlu, 2000) fakat ders verilmediği belirtilmiştir. Gusülhane, çamaşırhane ve abdesthane birimlerinin harap halde olduğu tespit edilmiştir (Ahunbay, 1993).

Daha önceki dönemlere ait kaynaklara ulaşılmamakla birlikte, Mehmed Ağa Medresesinin 1832, 1867, 1871, 1917 yıllarında onarım geçirdiği görülmektedir (Kütükoğlu, 2000). 20. yy başlarında yenilenmiş olan sebil ve mektep klasik Osmanlı özelliğini yitirmiştir. Sebil ve mektep Divanyolu üzerinde, medrese ise Hoca Rüstempaşa Sokağının içinde konumlanmıştır. Sebil-mektep yapıları ile medrese yapısı arasındaki küçük bir bahçe niteliğindeki alanda bugün dört katlı betonarme bir bina bulunmaktadır. Üst katı mektepli sebil yapılarının (Baltacı, 2005) sayılı örneklerinden biri olan yapı günümüze özgün durumuyla ulaşmamıştır (Ahunbay, 1993).

1918'de Kadınlar Yurdu olarak vazife gören medrese Cumhuriyet'ten sonra 1986' ya kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Çocuk Esirgeme Kurumu'nca gündüz bakımevi olarak kullanılmış, sebil ve mektep Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilerek (Ahunbay, 1993) üç yıl kadar pizza salonu olarak faaliyet gösterdikten sonra (Bahçekapılı, 1990) 1989'da Türkiye Yazarlar Birliğine tahsis edilmiştir (Ahunbay, 1993). 1989 yılı onarım çalışmalarında değiştirilen malzemeler aslına uygun olarak restore edilmiş, kurşun örtü yenilenmiş, hücre kubbelerinin tepelerine açılan delikler kapatılmıştır (Ahunbay, 1993).

Yapı günümüzde zemin kotunun yükselmesiyle çukurda kalmıştır. Medreseye kuzey batı cephesinden, iki basamak inilerek girilmektedir. Medrese avlusu, şap dökülerek, sütun kaidelerini kapatacak kadar yükselmiştir. Mermer döşeli avlu zemininde peyzaj ve su unsurlarından iz kalmamıştır (Resim 5.36).

Resim 5. 36 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu

Avluyu çevreleyen medrese odaları ve dershanenin önünde, mukarnas başlıklı 12 sütun tarafından taşınan revak düzeni bulunmaktadır. Revakların üst örtüsü olan kurşun kaplı saçak üzeri tonoz formunda, şeffaf bir sistemle kapatılmaktadır. Saçak boyunca yatayda devam eden çelik profile oturan çatı strüktürü revakların taşıdığı yükü arttırmaktadır (Resim 5.37). Bu örtü sistemiyle avlunun kısa kenarlarında oluşan alınlıklarda pencere kanatları açılarak havalandırma imkânı oluşturulmuştur. Avluyu tamamen kapatan bu uygulama medresenin mimari özelliğinin bozulmasına neden olmaktadır.

Resim 5. 37 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu Üst Örtüsünü Taşıyan Revaklar (Üveysuna, 2013)

Bu müdahale ile medresenin en geniş kapalı alanı elde edilmiştir (Resim 5.38). Burada seminer, konferans, sunum vb. programlar yapılmaktadır. Gerekli durumlarda kullanılmak amacıyla, revak saçak hizasından, avluya paralel bir perde sistemi oluşturulmuştur. Projeksiyon gösterileceği zamanlarda perde çekilerek karanlık bir mekân elde edilmektedir.

Resim 5. 38 Kızlarağası Mehmet Ağa Medresesi Avlu

Hücrelerin bazıları kurs odası olarak, bazıları personel odası olarak değerlendirilmiştir. Medresenin güneydoğu köşesindeki hücrelere bitişik muhdes ekte lavabolar bulunmaktadır

5.7. Köprülü Mehmed Paşa Medresesi / Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı

Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi, Fatih semti, Binbirdirek Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi'nde, 238 Ada 20 Parselde bulunur (Resim 5.39). Günümüzde Kubbealtı Akademisi adı ile Kültür ve Sanat Vakfı olarak hizmet vermektedir.

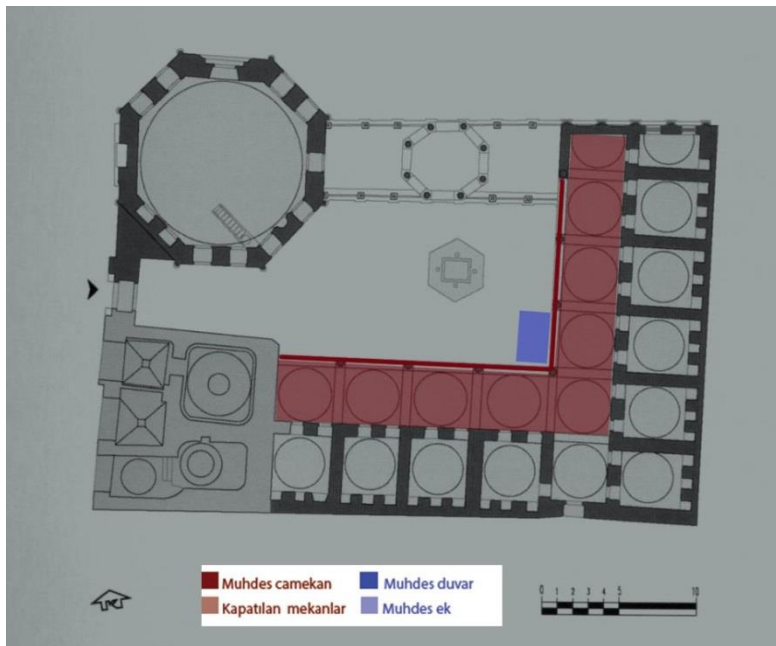

Resim 5. 39 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita- 2010 Uydu Fotoğrafi

IV. Mehmed (1648 – 1687) döneminin Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılan külliye'nin mimari kesin olarak bilinmemekle birlikte o dönemin mimarbaşı olan Mustafa Ağa tarafından yapılmış olması muhtemeldir (Kütükoğlu, 2000).

Dershane, mescid, medrese, dükkânlar, çeşme, sebil ve türbe yapılarından oluşan külliye'ye daha sonraki yıllarda Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa tarafından Köprülü kütüphanesi ve vezir han ilave edilmiştir (Ahunbay, 1993).

Günümüzde biri kesilmiş olmak üzere 9 oda ve bir eyvan mevcuttur. Güney cephesinde bulunan eyvandan arka bahçede bulunan abdesthanelere geçilmektedir. Medrese avlusunda bugün mescid olarak kullanılan dershanesi bulunmaktadır.

Şekil 5. 7 Köprülü Mehmed Paşa Medresesi Planı

Vakfiyesine göre medrese 10 hücrelidir. 1792 tarihli defterde 10 hücre görünür ancak 1914'deki raporda 12 hücre olduğu kaydedilmiştir. 1869'da 35 talebesi, 1914'de 29 talebesi bulunan medresede ikamet edebilecek talebe sayısı, 1914'deki teftiş heyeti raporuna göre 25 ile sınırlandırılmıştır (Kütükoğlu, 2000).

Köprülü Mehmed Paşa Medresesi, çeşitli tarihlerde tamir ve bazı esaslı değişiklikler geçirmiştir. Bunlardan tesbit edilenlerden ilki 1251 (1835-36)'da Sultan II. Mahmud döneminde. 1848'de medresenin abdesthane lâğımlarının tamir ve temizlikleri, 1864'de su yollarının tamiri, 1865'te cami ve medresenin bazı yerlerinin onarımı yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000).

Bu son onarımda medrese revakları üzerindeki kurşunlar ve odaların döşeme tathalarıyla bazı odaların kapı aralarının harab olan tuğlalarının yenilenmesi, duvarları ve kubbelerinin sıva ve badana yapılması, bazı odaların cam ve çerçevelerinin değiştirilmesi, bir odaya dolab yapılması, bazı odalardaki dolabların tamir veya yenilenmesi, bir odanın eşiğinin yenilenmesi, eksik camların takılması, bir odanın kapısı üzerine pencere açılması ve kömürlüklerin tamiri söz konusu olmuştur (Kütükoğlu, 2000).

1871'de Divan yolunun genişletilmesi sırasında sebil, türbe, dershane/mescidin revaklı girişi, medrese odalarının bir bölümü yıktırılmıştır (Resim 5.40). Türbe 19.yy. mimari anlayışını göre yeniden inşa edilmiştir (Ahunbay, 1993).

Resim 5. 40 Köprülü Mehmed Paşa Medresesi Kesilen Hücreler (Kurşun, 2008)

1894 depreminde hasar gören medrese 1896 yılında onarım görmüştür. 1914'de medrese odalarının, çamaşırhane, gusulhane ve abdesthanelerinin onarıma ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Mescidin, dolayısıyla abdesthanelerin umûma açık bulunmaları, temizliğini güçleştirdiğinden ve bu durum talebelerin sağlığına zarar verdiğinden dolayı, medresenin, talebesi dışındakilere kapatılması gerektiği belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000). Buradan bazı medreselerin umuma açık olduğu anlaşılmaktadır. 1918 sonlarında bu medresenin de yangın felâketine uğrayanlara

tahsis edildiği görülmektedir (Kütükoğlu, 2000). Medrese 1986'da Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfına tahsis edilmiş; vakıf tarafından yaptırılan bir onarımdan sonra kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 5. 41 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revakları –Tarih bilinmiyor (Kurşun, 2008)

Medrese avlusuna giriş, Peykhane Sokak'a bakan batı cephesi üzerinden sağlanmaktadır. Cumhuriyet sonrası, 80 öncesi, fotoğrafına bakıldığında avluda peyzajın varlığı hakkında bilgi edinilmektedir (Resim 5.41). Altıgen bir kaide üzerinde şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanın özgün üst örtüsü hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Günümüzde avlunun tüm zemini taş ile kaplanmıştır (Resim 5.42).

Resim 5. 42 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revaklı Avlusu (Üveysuna, 2013)

Revak, avluyu L biçiminde saran hücrelerin önünde, doğu ve güney cephesindedir. Medreseye giriş ise avlu girişinin tam karşısında bulunan, doğu cephesindeki dördüncü revak modülünden sağlanmaktadır. Bu kısımda revağın önünde muhdes bir ek ile giriş modülü oluşturulmuştur. Rüzgârlık görevi gören bu eke benzer bir

müdahalenin, medresenin daha eski fotoğraflarında (Resim 5.41) güney revağın önünde olduğu görülmektedir.

Kemer açıklıkları, kayıtlarla 20 parçaya bölünen camekânla kapatılmıştır. Medrese revakların ahşap doğramalı camekânlarla ne zaman kapatıldığı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Oluşturulan camekânlı bölmenin en alt sırası, revak boyunca buzlu camla kapatılmıştır. Her iki kemer açıklığına iki pencere kanadı açılarak havalandırma imkânı sağlanmıştır. Revaklar, ahşap camekânlarla, sütun başlıkları ve kaidelerine dokunmadan, kemer açıklığının gerisinden kapatılmıştır (Resim 5.44). Sütunlardaki hasar en az düzeyde kalmış olsa bile, kemer açıklıklarının kapatılması özgün yapı bütünlüğünün ve estetiğinin bozulmasına, neden olmaktadır (Resim 5.43).

Resim 5. 43 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 44 Köprülü Mehmet Paşa Medresesi Revak Sütunu (Üveysuna, 2013)

Toplantı, seminer salonu olarak kullanılan bu mekân sirkülasyon alanı olarak değerlendirilmektedir. Kapatılan revak mekânını ısıtmak için hücre odalarının avluya bakan dış duvarlarının önünde sıralanmış kalorifer petekleri bulunmaktadır. Kaloriferin tesisat boruları ise, kapı sövelerinin üst kotunda, üzerleri alçı panel ile kapatılarak geçirilmektedir (Resim 5.45).

Resim 5. 45 Medrese avlu revaklarının kullanımı (Url- 26, 2013)

5.8. Kuyucu Murat Paşa Medresesi / İstanbul Üniversitesi - Güzel Sanatlar Bölümü

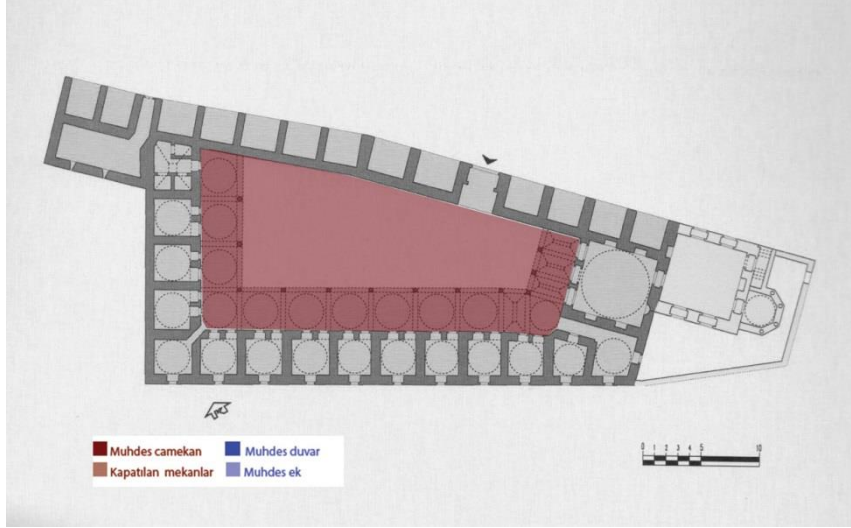
Kuyucu Murat Paşa Medresesi, Fatih İlçesi, Balaban Ağa Mahallesi, Vezneciler Caddesi üzerinde 670 Ada 1 Parselde bulunur (Resim 5.46). Vezneciler'de, Fen Fakültesi'nin arkasında halen İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Güzel Sanatlar Bölümü olarak kullanılmaktadır.

Resim 5. 46 Kuyucu Murat Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafı

I. Ahmed (1603 – 1617) döneminin sadrazamı Murad Paşa tarafından medrese, sıbyan mektebi, türbe, sebil ve çarşı ile birlikte bir manzume olarak 1019 (1610)'da yaptırılmıştır (Kütükoğlu, 2000). Külliye'nin mimarı kesin olarak bilinmemekle birlikte, dönemin mimarlarından olan Sedefkâr Mehmed Ağa tarafından yapılmış olması muhtemeldir (Ahunbay, 1993).

Külliye, üçgen şeklinde bir arsa üzerine kuzeybatı, güneydoğu istikametinde yerleştirilmiştir. Medrese girişinin iki yanında dükkânlar yer almaktadır. Güneydoğuda, türbe ve önünde sebil ile türbeye bitişik durumdaki dersane, kuzeybatıda ise fevkani olarak sıbyan mektebi bulunmaktadır. Bugün sayıları 14 olan medrese odaları yamuk dörtgen planlı revaklı avlunun iki cephesinde L şeklinde sıralanmaktadır (Şekil 5.8).

Şekil 5. 8 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Planı

1792’de 16 talebe, 1869’da ise üç müderris iki mezun ile toplam 46 talebesi bulunmaktadır. 1914’te İstanbul medreseleri hakkında hazırlanan raporda Kuyucu Murat Paşa Medresesi’nin o günkü durumunu gösteren bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak hücre sayısı 25 olarak gösterilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

Kaynaklara göre, Kuyucu Murat Paşa Medresesi de 19. yy.da bazı onarımlar geçirmiştir. Bunlardan 1844’teki onarım, su borularının tamiri ve yenilenmesi ile ilgilidir. Külliye’nin 1846’da türbe, sebili ve medresesi ile birlikte, son derecede harap durumda olmasından ötürü, tamire ihtiyaç duyduğu belirtilmiş ve vakit geçirilmeden tamire girişilmesi gerektiği padişah tarafından da kabul görmüştür. 1892’de tamire ihtiyaç duyan medresenin keşif bedeli çıkarılmış ancak bu keşiften sonra da tamirata başlanamamıştır. Medrese ve türbenin kurşun ve hatıllarının fazlasıyla harap olduğu görüldüğünden bu onarımın Hazine-i Evkaf kurşun müteahhidine havale edilmesi ve bu masrafın bu şekilde karşılanması uygun görülmüştür. Bu tamirin üzerinden vuku bulan 1894 depreminde oldukça büyük bir hasar görmüş ancak ihalesi gerçekleştirilmemiştir. Zira o sıralar Alman İmparatorunun İstanbul’u ziyareti söz konusu olduğundan, göz önünde bulunan medrese ve türbenin harap halde bırakılmasının uygun görülmeceğinden, ahşap olarak emaneten inşasına karar verilmiştir (Kütükoğlu, 2000). 1918’de yangınzedeler tarafından barınak olarak kullanılmıştır.

Resim 5. 47 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu Örtüsü (Kurşın, 2008)

Medrese avlusuna giriş kuzeydoğu cephesindeki Vezneciler Caddesi üzerinden sağlanmaktadır. Günümüzde avlunun zemini iki farklı renk ve boyutta taş ile kaplanmaktadır. 1845 yılında medrese şadırvanının tamir edildiği, şadırvanın etrafı ve üzeri açık olduğundan etrafına yeni bir ahşap parmaklık ve üzerine tavan inşası, musluklarının önüne abdest için küfeki taşından kürsü konulması ve hepsinin boyanması gerektiği belirtilerek tamir kapsamına alındığı görülmektedir (Kütükoğlu, 2000). Günümüzde şadırvanla ilgili herhangi bir ize rastlanmamaktadır. Dönemin medrese avlularında bulunan peyzaj unsuru izine de rastlamak mümkün olmamaktadır (Resim 5.48).

Resim 5. 48 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu (Üveysuna, 2013)

Yamuk dörtgen planlı avlu, üstü boydan boya alçı tavan üzeri sundurma çatı ile kapatılmıştır (Resim 5.47). İçe dönük avlunun gün ışığı ve doğal havalandırmadan uzak kalmasına neden olan bu çatı strüktürü, yapının, tarihi eser olarak etkisini azaltmaktadır. Medreselerin; kapalı, yarı açık ve açık mekândan oluşan plan organizasyonunun tamamen ortadan kalktığı dikkat çekmektedir. Revakların estetik etkisi okunamamaktadır. Hücre oda ve pencereleri kalorifer petekleri ve tesisat boruları arasında kalmıştır (Resim 5.49). Yapı bütününde görsel bir kargaşa izlenmektedir. Özellikle Güzel Sanatlar Bölümünün böyle bir müdahale ile tahrip edilen bir yapı bünyesinde bulunuyor olması ayrı bir ironi olarak değerlendirilmektedir.

Resim 5. 49 Kuyucu Murat Paşa Medresesi Avlu (Üveysuna, 2013)

Avlu üniversite tarafından farklı zamanlarda yapılan etkinlikler, sergi ve toplantılar için kapalı bir mekân işlevi görmektedir. Kuzeybatı ve güneydoğu istikametinde yerleştirilmiş 12 medrese odası bugün öğretim üyelerinin çalışma odası olarak kullanılmaktadır. Sıbyan mektebiyle aynı duvarı paylaşan hücre lavabo olarak, dershanenin bitişiğindeki peş peşe iki hücre ise mutfak/çay ocağı ve depo olarak kullanılmaktadır. Odalarda özgün ocaklar bulunmakla birlikte, medrese kalorifer sistemi ile ısıtılmaktadır.

5.9. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi / İstanbul Fetih Cemiyeti

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Fatih semti, Mimar Kemalettin Mahallesi, Yeniçeri Caddesi üzerinde 221 Ada 30 Parsel de bulunur (Resim 5.50). Günümüzde İstanbul Fetih Cemiyetine bağlı Yahya Kemal Enstitüsü olarak hizmet vermektedir.

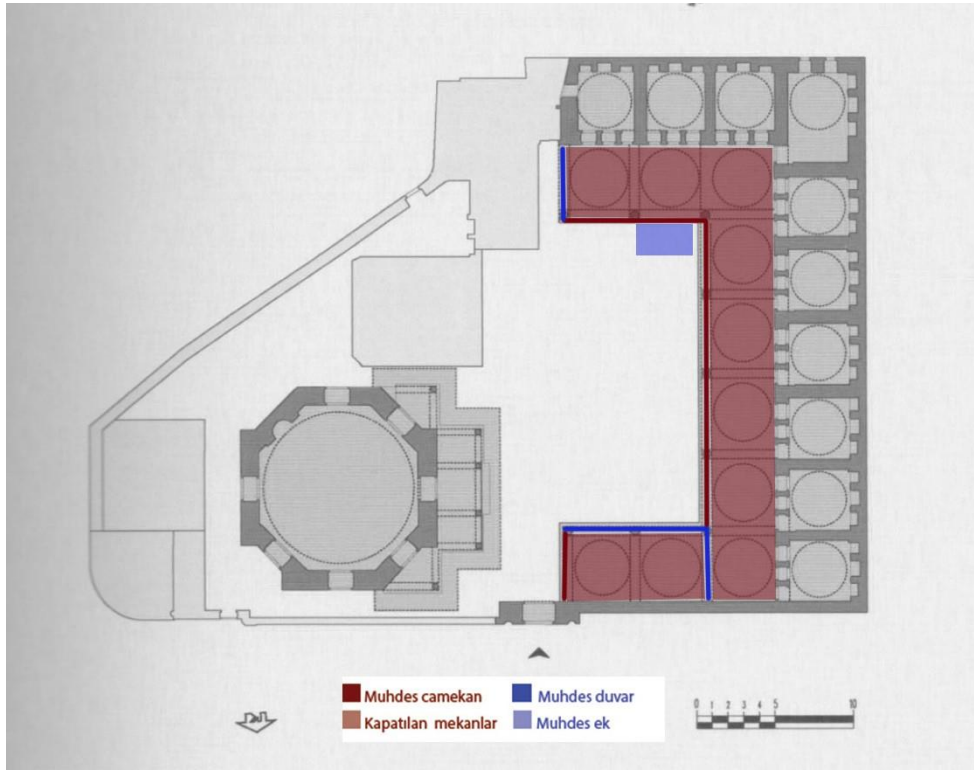

Resim 5. 50 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita-2010 Uydu Fotoğrafi

IV. Mehmed (1648 – 1687) döneminin Sadrazam olarak görev yapan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa isteğiyle yapımına başlanmış, oğlu tarafından bina emini Hamdi Ağa'ya havale edilerek 1102 (1690-91) tamamlattırılmıştır (Ahunbay, 1993).

Darülhadis medresesi, derhane- mescid, sıbyan mektebi, medrese, dükkânlar, sebil, su deposu ve hazireden oluşan külliye'nin mimarı kesin olarak bilinmemektedir.

Külliye, bir köşesi kesilmiş kareye yakın bir arsa üzerinde bulunmaktadır. Medrese külliye'nin güneybatısında, Sekizgen planlı derhane-mescid kuzeydoğu, dikdörtgen planlı sıbyan mektebi ise güneydoğudadır. Klasik dönemde sık görülen revak çevresine dizilen derhane ve hücreli medrese planları yerine, hücreler ve derhane birbirlerinden bağımsız olarak yerleştirilmiştir (Şekil 5.9).

Şekil 5. 9 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Planı

1869'da medresede yaşayanların sayısı 5'i dersiam¹⁵, 33'ü talebe olmak üzere 38'e ulaşmaktadır (Kütükoğlu, 2000). 1914'de diğer birçokları gibi bu medreseyi de o andaki durumu itibariyle talebe iskânı için uygun bulmadığı gibi yeniden yapılması da tavsiye edilmemiştir. Buna rağmen medrese dârülhilâfe bünyesine alınmış ve medresenin 25 kişinin ikameti için elverişli olacağı belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000). 1914'deki raporda 10 tane ikişer kişilik odadan başka ayrıca iki oda ve iki de "muhdes baraka"sı olduğuna işaret edilen (Kütükoğlu, 2000) medresenin bugün 10 odası vardır.

Medrsenin 19.yy.'a ait farklı onarım kayıtları bulunmaktadır. Muhtemelen 1837'deki depremde zarar gören, bazı yerleri yıkılan ve hücreleri iskana uygun olmayan medresenin onarımı için 1842-43'te emir çıkmıştır. 1861'de medresenin yine büyük bir tamire ihtiyacı olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Vakfın bu onarımı karşılayacak imkanı olmadığından ancak 1863'te derslane ve türbe onarım görmüştür. 1894 depreminde hasar gören yapılar arasında bulunmaktadır

¹⁵ Dersiam: Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvandır.

(Kütükoğlu, 2000). 20. yy.'ın başlarında ise iyice harap olan ve işlevini kaybeden yapı, yangınzedeler tarafından kullanılmıştır (Ahunbay, 1993).

Atik Ali Paşa ve Köprülü medreseleri gibi Merzifonlu Medresesi de 1953-1954'de divanyolu caddesinin genişletilmesi sırasında öndeki dükkânlar yıkılmış ve sebil ile hazirenin yerleri değiştirilmek suretiyle yapı değişikliğe uğratılmıştır (Kütükoğlu, 2000).

1960'da vakıflar idaresi medrese ve sıbyan mektebini restore etmiştir. Sebil büfe olarak kiraya verilmiştir. Medrese, 1964'de Çorlulu Ali Paşa, Sinan Paşa Medreseleri ve Bayezid Cami ile birlikte tamir görmüştür. Medresenin avlusu oldukça geniş olup, avluda 1914'de yeni yapılmış ve akar suyu bulunan bir "ongen planlı mermer bir havuz"un (Kütükoğlu, 2000) varlığından söz edilmektedir.

Resim 5. 51 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Kurşın, 2008)

Dîvanyolu tarafındaki cephesinden bir kapıyla medrese avlusuna girilmektedir. Avlunun ortasında peyzaj öğeleri bulunmaktadır. Avlunun bir kısmı taş ile döşenmiştir. Medresenin Cumhuriyet sonrası fotoğrafında avluda çokgen planlı bir şadırvan görülmektedir (Resim 5.51). Avluda, eskiden bulunduğu kaynaklarda da belirtilen şadırvan (Kütükoğlu,2000) bugün mevcut değildir. Günümüzde avlunun tüm zemini taş ile kaplanmıştır (Resim 5.52).

Resim 5. 52 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)

Medrese odaları revaklı avlunun güney ve batısında "L" şeklinde sıralanmıştır. Batı ve güneydeki medrese odalarının önünde 6 kemer açıklığının bulunduğu revak düzeni, yapının kuzey kısmında, oda bulunmamasına rağmen devam etmektedir

Resim 5. 53 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)

Hücrelerin önündeki revakların kemer açıklıklarına, avlu kotundan 80cm kadar yüksek, parapet örülmüştür. Bunun üzerine mermer denizlik konarak, alüminyum doğramalı camekân ile, kemer açıklığı, kilit taşı kotuna kadar kapatılmıştır (Resim 5.53). Kemer açıklıklarının tam ortasından yapılan bu müdahale, sütunlarda ve kemerlerde yapısal hasara neden olmaktadır (Resim 5.55). Revakların kapatılmasından sonra mekâna giriş için ahşap sundurmalı bir birim yapılmıştır. Camekânın her bir kemer açıklığında denizlik hizasında pencere kanadı açılarak havalandırma sağlanmaya çalışılmıştır. Bu uygulama ile arttan kayıt sayısı cephe yüzünde yapılan müdahalenin görsel baskısını arttırmaktadır (Resim 5.54).

Resim 5. 54 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revaklar (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 55 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revak Detayı (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 56 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Revaklı Avlu- 2008 (Halit Ömer Camcı Arşivi)

Revakların kuzey cephesinde devam eden iki modülünün kemer açıklığı, kâgir malzeme ile örülmüştür (Resim 5.57). Aynı müdahale doğu revak modülünün doğu yüzündeki kemer açıklığı içinde yapılmıştır. Görsel olarak, cemeânî doğramalarla kısmen kaybolan yarı açık mekân etkisi, duvar örülmesi ile tamamen ortadan kalkmıştır.

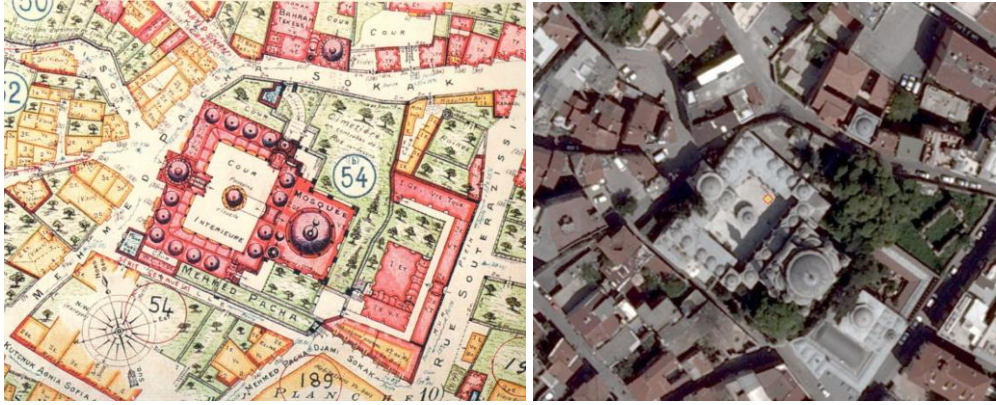
Resim 5. 57 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Dükkan Olarak Kullanılan Revaklar (Üveysuna, 2013)

Medrese revakları İstanbul Fetih Cemiyetine verildikten sonra 1980'lerde kapatılmıştır. Kapatılan bu sirkülasyon alanında, zaman zaman toplantı ve seminerler yapılmaktadır. U biçiminde devam eden güneydeki iki modül giriş ve toplantı odası olarak kullanılmaktadır. Kuzey cephede önündeki iki revak bugün dükkân olarak işlevlendirilmiştir. Dershane/mescit bölümünün restorasyonu devam etmekte olup sıbyan mektebi Yahya Kemal Müzesi olarak kullanılmaktadır.

5.10. Sokullu Mehmed Paşa Medresesi / Fatih Müftülüğü Erkek Kur'an Kursu

Sokullu Mehmed Paşa Medresesi, Fatih İlçesi, Kadırga Senti, Küçük Ayasofya Mahallesi, Özbekler Sokak, 122 Ada 10 Parsel de Sokullu Mehmet Paşa Camii ile aynı avluyu paylaşmaktadır (Resim 5.58).

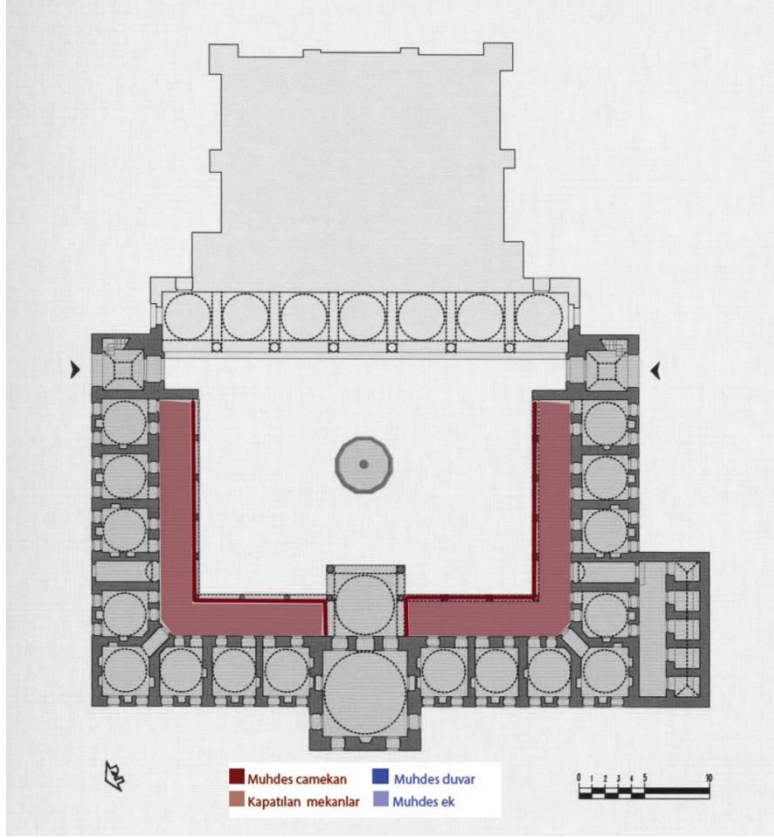
Sultan Süleyman'ın vezir-i azamı, Sokullu Mehmed Paşa tarafından, 1570 tarihinde Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir (Baltacı, 2005). Camii, medrese, imaret, sıbyan mektebi ve tekke ile külliye tamamlanmaktadır (Öz, 1964). Paye bakımından ve vakfiyesine göre ellili medreseler arasında görülmektedir (Baltacı, 2005).

Resim 5. 58 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi 1922/45 Pervitich Harita- 2010 Uydu Fotoğrafi

1792'de müd hücrelerinde kalan bir mülâzım olmak üzere 16'sı hücre sahibi, 10'u bunların yanında kalan arkadaşları, ikisi ise hücre sahiplerinin hizmetlerini gören çömezler olmak üzere medresede yaşayanların sayısı 30'dur (Kütükoğlu, 2000).

1869'da, bir dersiam, bir mezun ve 62 talebenin bulunduğu medresede, 1914'teki teftiş heyeti raporuna göre ancak 20 talebenin ikamet etmesi uygun görülmüştür (Kütükoğlu, 2000). Bu sayılardan anlaşıldığı üzere 1869 'da talebelerin bir kısmının medresede yaşamadığı düşünülebilir.

Şekil 5. 10 Sokullu Mehmed Paşa Medresesi Planı

1914'de, medresenin dershanesinde artık ders yapılmamaktaydı. Abdesthanelerin, camii cemaati tarafından da kullanılıyor olması sebebiyle temiz tutulması zorlaşmaktaydı. Ayrıca medrese biraz rutûbetli olduğundan fennî bir tamire ihtiyaç duyulmuştur. O tarihte medresenin 25 kadar talebesi bulunmakta, fakat ancak 20 talebenin barınabileceğine işaret edilmektedir. 1914'teki teftiş heyeti raporunda, sağlam durumda olmasına rağmen, dârülhilâfe kadrosuna alınmayışı, muhtemelen diğer medreselere uzaklığından kaynaklanmış olabilir. 1918'de, dershanesi depo olarak kullanılan medresenin, 9 odası boş durmakta, diğerlerinde ise askerler ikamet etmekteydi (Kütükoğlu, 2000).

Arşiv kayıtlarında, Sokullu Medresesiyle ilgili bulunabilen onarımlardan ilki 1286 (1869) tarihli olup, suyuollarının tamirine dairdir. 1906 tarihinde ise yapının genel onarımından başka kurşunlar da elden geçirilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

Sokollu Mehmed Paşa Medresesi 1980'den beri Diyanet İşleri Başkanlığı Eminönü Müftülüğüne bağlı İSVA'nın Sokullu Şehit Mehmed Paşa yatılı Kur'an Kursu olarak faaliyet göstermektedir. Dershanesi Eminönü Müftülüğüne tahsis edilmiştir.

Resim 5. 59 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revakları Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)

Resim 5. 60 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revakları Kapatılmadan Önce (Kurşun, 2008)

Medrese avlusuna, ikisi yanlarda, biri dershanenin altından olmak üzere üç ayrı kapıdan girilmektedir. Esas giriş, en alçak olan dersane altından merdivenlerle sağlanmaktadır. Avlu zemini mermer döşelidir. Peyzaj unsurları bulunmaktadır. Medrese avlusunda bulunan şadırvan bugün hala mevcuttur.

Önleri revakla çevrili 16 adet medrese odası, avluya U şeklinde yerleştirilmiştir (Şekil 5.10). Kapatılan revaklara, dersane önündeki her iki bölümden ve revak

modülünün güney batı köşesindeki, üzerinde sundurma bulunan ahşap doğramalı bir kapıdan girilebilmektedir.

Resim 5. 61 Sokullu Mehmed Paşa Camii Avlusu ve Yerleştirilen Çam Ağaçları (Üveysuna, 2013)

Revaklar, kemer biçimini alacak formda ahşap doğrama ile kapatılmıştır (Resim 5.61). Her bir kemer açıklığında, üzengi seviyesinin üstünde iki adet vasistas pencere bulunmaktadır. Doğramanın, kemer açıklıklarının tam ortasından yapılması, sütunların, kaidesinden başlığına kadar, doğrama ile temas etmesine neden olmaktadır (Resim 5.63).

Medresenin bir cami ile aynı avluyu paylaşıyor olması verilecek işlevin seçiminde önemli rol oynamaktadır. Özellikle Sokullu Mehmed Paşa gibi turistlerin sıklıkla ziyaret ettiği bir cami ile aynı avluyu paylaşan medresede yatılı kalan öğrencilerin mahremiyetini gerektirdiği durumlarda sıkıntı yaşanmasına neden olabilmektedir. Nitekim avluya “V” biçiminde yerleştirilen çam ağaçlarıyla bir sınır ve mahremiyet oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir (Resim 5.61).

Resim 5. 62 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revak Kullanımı (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 63 Sokullu Mehmet Paşa Medresesi Revak Detayı (Üveysuna, 2013)

Sokullu Mehmed Paşa Medresesinde bulunan 16 hücrenin 12 tanesinde yatılı öğrenciler kalmakta, diğer hücreler revir, malzeme odası, öğretmen odası ve yönetici odası olarak kullanılmaktadır. Dershane ise toplantı odası olarak işlevlendirilmektedir. Güneydeki hücrelerin hemen arkasında lavabolar bulunmaktadır.

Öğrenciler, odalarda dörder kişi olarak kalmaktadır. Her bir odada ranza, dolap bulunmaktadır. Odaların özgün ocakları bulunmakla beraber, medrese doğalgazlı kalorifer istemi ile ısıtılmaktadır. Kapatılan revak zemini halı kaplanarak öğrenciler için ders çalıştıkları bir sınıf mekânı haline getirilmiştir.

Medreselerin özgün işlevine en yakın kullanımı, yatılı Kur'an kursu olarak değerlendirilmesidir. Ancak böyle bir kullanım, günümüz öğrencilerinin ihtiyacı olan sosyal donatı mekânlarını karşılamada, medrese planları, bu örnekte olduğu gibi yetersiz kalmaktadır.

5.11. Sultan Ahmed Medresesi / Sultanahmed Vakfı

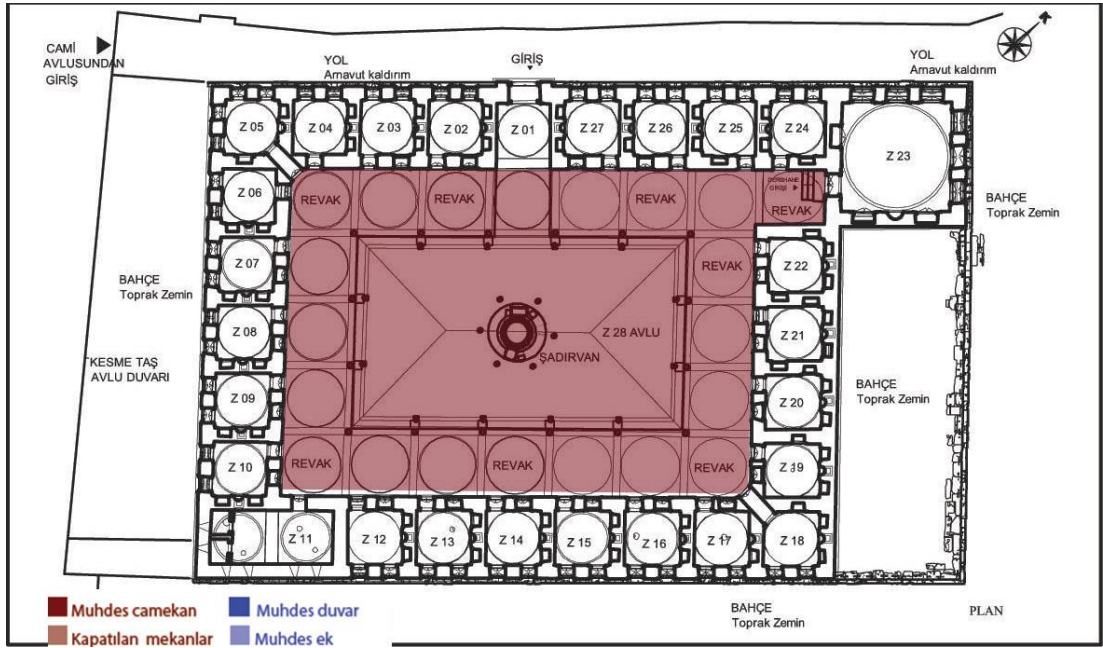
Sultan Ahmed Medresesi, Fatih İlçesi, Sultanahmed Mahallesi, Sultanahmed Caddesi üzerinde bulunur (Resim 5.64). Sultanahmed Medresesi günümüzde Sultanahmed Vakfı'na bağlı kurs-enstitü merkezi olarak hizmet vermektedir.

Resim 5. 64 Sultanahmed Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafı

Sultan I. Ahmed tarafından 1610-17 yıllarında Sedefkâr Mehmed Ağa'ya inşa ettirilen külliye cami, darüşşifa, misafirhane, imâret, sebil, dârülhadis, medrese ve mektebden meydana gelmektedir (Kütüoğlu, 2000).

Sultanahmed Külliyesi'nin bir bölümünü oluşturan Darü'l-Hadis medresesi külliyenin kuzeydoğusunda, türbenin yakınında yer almaktadır. Medrese, kıbleye paralel olarak, dikdörtgen planlı bir avlu çevresinde yapılmıştır. Medrese revaklar, hücreler ve derslane-mescitten meydana gelmektedir.

Şekil 5. 11 Sultanahmed Medresesi Planı

Osmanlı Devleti'nin son devirlerine kadar eğitim faaliyetini sürdürmüş olan medresede 1792'de fevkani hücrelerin 4'ünde birer müderris ile ikisinin hizmetlerinde birer molla bulunmaktaydı. Diğer 20 hücre sahibinden 11'i hizmetlerini gören birer, biri de iki çömezle birlikte kalıyordu. Fevkani ve tahta hücreler dâhil, medresede toplam 72 kişi yaşamaktadır. Medresenin, 1869'da üç dersiam, 1 mezun ve 135 talebesi, 1914'de ise 15'i haricde oturan 95 talebesi bulunmaktadır. Bu tarihteki teftiş heyetinin raporuna göre ise medresede 65-70 talebenin ikameti uygun görülmüştür (Kütükoğlu, 2000).

Medrese, günümüze kadar çeşitli tamirler geçirmiştir. Tespit edilen ilk tamir 1843 tarihinde şadırvan, çamaşırhane, ocak ve abdesthanelerle kurşunların yenilenmesi işidir. 1844'de medreseye ait üç tamir görülmektedir (Kütükoğlu, 2000).

İlkinde cami ile birlikte medresenin suyolları, ikincisinde türbenin kırılan camları, yırtılan perdeleri ve mahfil-i hümâyûnun kafesi ile birlikte medresenin yıkılan duvarı, üçüncüsünde ise genel bir onarım geçirmiştir. 1871'de medresenin bazı odaları tamir görmüş, 1873'de daha büyük çaplı bir tamire söz konusu olmuştur.

1894 depremi, diğer birçok yapıda olduğu gibi, Sultan Ahmed külliyesinde de hasara sebep olmuştur. Bu külliyenin yapıları, deprem sonrasında tamirine ilk teşebbüs olunan vakıf yapılarındandır (Kütükoğlu, 2000).

3 Haziran 1912'de Yeni Mahalle'de ahşap bir yapıdan çıkan yangının Ahırkapı, İshak Paşa Caddesi ve Kabasakal'dan Sultanahmet'e ulaşması neticesi caminin bir kısmı minaresiyle birlikte yanmış ve cami ile birlikte medrese de tamir geçirmiştir. 1914 raporunda medresenin ufak tefek tamiratla gayet mükemmel bir hale gelebilecek durumda olduğu belirtilmekte ve dârülhilâfe kadrosu içine alınmaktadır. 1916-1917 yıllarında diğer bazı medreselerle aynı zamanda büyükçe bir tamir geçiren medresenin içinde 1918'de de talebe bulunmaktadır (Kütükoğlu, 2000).

Resim 5. 65 Sultanahmed Medresesi Avlusu Kapatılmadan Önceki Fotoğrafi (1930'lu yıllar)

1935'de gördüğü bir tamirattan sonra depo yapılmak üzere Başbakanlık Arşivi'ne devir edilen medrese, 2010 yılı başlarında boşaltılmıştır. 2011 yılı Mayıs ayı itibariyle Medrese'nin Röleve, Restitüsyon, Restorasyon projelerinin yapılma aşaması tamamlanmış 15/08/2011 tarihinde Koruma Kurulu'na onaylanmıştır.

Resim 5. 66 Sultanahmed Medresesi 2011- 13 Restorasyonu (Galata Mimarlık)

Medrese avlusuna kuzey batı cephesinden girilmektedir. Kesme taştan yapılan medresenin dikdörtgen planlı avlusunun ortasına da bir şadırvan bulunmaktadır. Avlu etrafında sıralanmış 24 hücre ve dershaneden oluşmaktadır. Revaklar dershane ve tüm medrese odalarının önünde dikdörtgen planlı, 16 sütunun taşıdığı, 16 kemer açıklığından meydana gelmektedir.

Restorasyon çalışmaları kapsamında medrese avlusunun üzerini örten betonarme taşıyıcı çatı strüktürü yapıdan uzaklaştırılmıştır (Resim 5.66). Bunun yerine, tonoz formunda, yarı saydam bir malzeme olan polikarbonla, avlunun üstü tekrar kapatılmıştır (Resim 5.67). Üst örtü sistemi avlunun dört köşesindeki daire kesitli çelik elemanlar tarafından taşınmaktadır. Tonoz kemerinin, avlunun uzun eksenini boyunca yapılmış olması, kütleli mekâna olan baskısını arttırmaktadır.

Resim 5. 67 Sultanahmed Medresesi Üst Avlu Örtüsü

Çatıdan gelen suyun iletilmesi amacıyla, her bir çörten ağzından avlu zemin kotuna kadar borular yapılmıştır. Müdahaleyi minimumda göstermek için avlunun sadece dört köşesinde dikilen kolonlar haricinde kullanılan bu borular, yapının bozulan görsel etkisini arttırmaktadır.

Konferans, toplantı ve sinevizyon gösterimleri için gerekli olan geniş mekân ihtiyacını karşılaması düşünülen avlu, ortasındaki yekpare mermer şadırvan ile dönemin önemli medreseleri arasında yer almaktaydı. Günümüzde ise özgün avlu unsurlarından sadece şadırvan bulunmaktadır (Resim 5.68).

Sultanahmed Medresesi, mekân gereksinimi nedeniyle, revaklarına müdahale edilen medreselerin son örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Kemer açıklıklarının doğrama ile kapatıldığı örneklerde, sütunların ve kemerlerin yapısal hasara uğradığı görülmektedir. Avluyu tamamen örten bir sistemde yapı elemanlarının fiziksel hasarı önlenmekle birlikte, yapının bir parçası olan “avlu” özelliği tamamen ortadan kalkmaktadır. Özellikle böyle bir müdahalenin nasıl bir tasarımla yapılacağı üzerinde düşünülmelidir. Benzin istasyonlarında veya pazar yerlerinde sıklıkla kullanılan tonoz çatı sistemleri 17. yy. ‘da inşa edilmiş bir tarihi eserin avlusuna kapatmada ilk akla gelen tasarım olmamalıdır.

Resim 5. 68 Sultanahmed Medresesi Avlusu (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 69 Sultanahmed Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013)

5.12. Sultan Selim Medresesi / Medipol Üniversitesi Hastanesi

Sultan Selim Medresesi, Fatih İlçesi, Molla Gürani Mahallesi, Vatan Caddesi üzerinde 1969 Ada 11 Parsel de bulunur (Resim 5.70). Sultan Selim Medresesi günümüzde (2013) Medipol üniversitesine bağlı poliklinik olarak hizmet vermektedir.

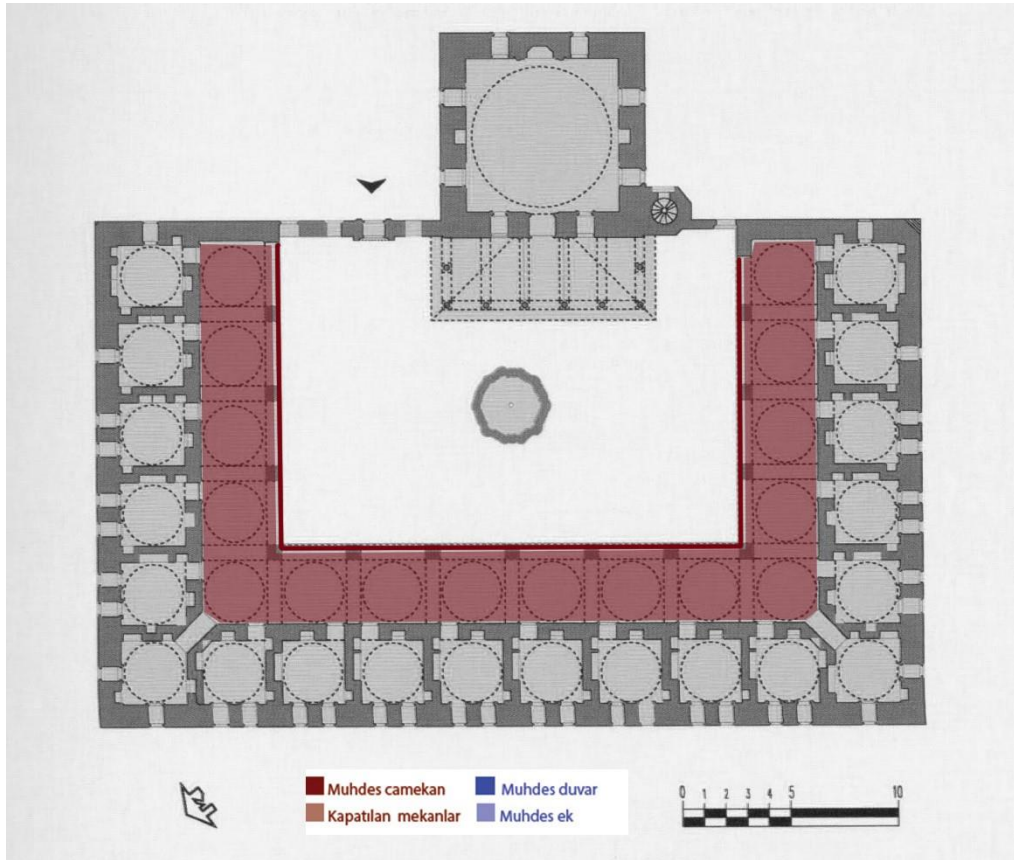

Resim 5. 70 Sultan Selim Medresesi 1913/14 Alman Mavileri Haritası - 2010 Uydu Fotoğrafi

Kanuni Sultan Süleyman (1520 – 1566) döneminde, babası I. Selim'in anısına Tezkiretü'l-Bünyan da yazıldığına göre Mimar Sinan'a yaptırılan külliyenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Ahunbay, 1993). Halıcılar Köşkü Medresesi, Sultan Selim-i Kadim Medresesi olarak da adlandırılmıştır (Baltacı, 2005).

Bu civarda fazla cami bulunmayışı dolayısıyla olacak (Kütükoğlu, 2000) medrese dershanesine bir minare ve minber eklenerek, dersane mescide çevrilmiştir (Ahunbay, 1993).

Medrese dış ve iç olmak üzere iki avludan oluşmaktadır. 19 medrese odası ve bir eyvan, iç avluyu U şeklinde saracak şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 5.12). Dershane; revakları, medrese avlusunda kalacak, esas kısmı dış avluya taşacak şekilde konumlanmıştır. Kare plânlı olan dershane giriş cephesinde bulunur. Ancak dershane, cephenin tam ortasına değil, biraz güney-batıya doğru kaydırılmıştır. Bu civarda fazla cami bulunmayışı dolayısıyla olacak (Kütükoğlu, 2000) medrese dershanesine bir minare ve minber eklenerek, dersane mescide çevrilmiştir (Ahunbay, 1993).

Şekil 5. 12 Sultan Selim Medresesi Planı

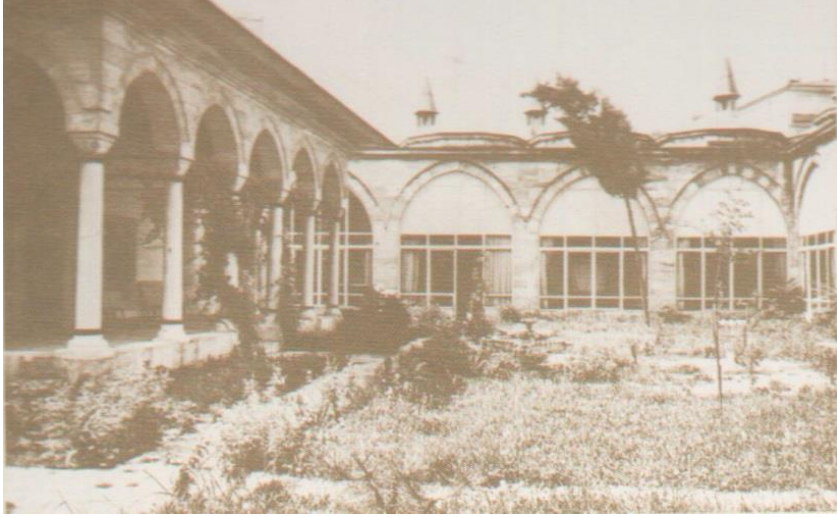
Taş ayaklara oturtulan revakların güney cephesindeki, son odanın yanına, sekili bir eyvan konarak yaz günlerinde serinlemek için oturulacak bir mekân sağlanmıştır (Ahunbay, 1993). Her hücrenin revaklara açılan bir kapısı, dışa açılan, iki alt bir üst penceresi bulunmaktadır. Odalar zemin seviyesinde bulunduğu için rutûbet kaçınılmaz ise de, birçok medreseden farklı olarak bol pencere yapılması hava ve güneş almasına imkân sağlamıştır.

Erişilen kaynaklara göre, medresede, 1914'de 19 odaya ilâveten bir de baraka bulunmaktadır. 1792'de, ikisi o sırada seferde olmak üzere toplam 23 kişi yaşamaktadır. Hücre sahiplerinin ikisinin yanlarında hizmetlerini gören birer molla bulunurken, muid ve mülâzım odalarında birer mülâzım ile ikişer molla kalmaktaydı. 1869'da medresede ders gören talebe sayısı 51'dir. 1914'de medresenin oldukça iyi durumda olduğu belirtilmektedir. Buna rağmen teftiş raporunda, mevkiinin çok müsait olmaması nedeniyle, fevkani olarak yeni bir medresenin inşasının uygun olacağı belirtilmiştir. Bu rapora göre 20 kişinin ikamet edebileceği belirtilmektedir (Kütükoğlu, 2000).

Medresenin ulaşılan kayıtlı ilk onarımı 1845'te yapılmıştır. 1858'de medresenin bazı odalarının duvarları ile cami minaresinin kurşunu değiştirilmiş; (Kütükoğlu, 2000) 1894 depremi, cami ve medreseye oldukça hasar vermiş olduğundan, kurşun hatıl ve derz onarımından söz edilmiştir (Kütükoğlu, 2000).

1914'te, yapılan tespit çalışmalarında medrese olarak faaliyet gösteren yapı, 1918 yılında, aşhane olarak kullanılmış ve aynı yıl çıkan bir yangında hasar görmüştür (Ahunbay, 1993).

1918 sonlarında ise bina, aşhane olarak kullanılmaktaydı. 1917 de elektrik tesisatı döşenen Sultan Selim Medresesi 1918'deki bir yangında hasar görmüş; 1942'de ise sonradan ilâve edilen minare, kürsü hizasına kadar yıkılmıştır (Ahunbay, 1993). 1950'ler deki imar faaliyetleri sırasında Vatan Caddesi açılırken medrese tamamen ortaya çıkmış; 1958-62 yıllarında bir restorasyon geçirmiştir. (Kütükoğlu, 2000) 1958-62 onarımında tamamlanmamıştır (Ahunbay, 1993).

Resim 5. 71 Sultan Selim Medresesi Avlusu (Kurşun, 2008)

1968’de Türk Hat Sanatları Müzesi haline getirilen medresede, 1983’de müzede sergilenen eserlerinin Bayezid Medresesi’ne taşınmasından bir müddet sonra Sağlık Vakfı Şadiye Hatun Kliniği olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Kütükoğlu, 2000). Sultan Selim Medresesi günümüzde (2013) Medipol Üniversitesine bağlı poliklinik olarak hizmet vermektedir.

Medrese avlusu cadde kotunun altında kalmaktadır. Avluya giriş güney cephesinden dershanenin yanından sağlanmaktadır. Kısmen taş döşeli olan zeminde peyzaj unsurları ve fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır. Medresenin özgün şadırvanı günümüze ulaşmamıştır.

Hücre odalarının önündeki revaklar alüminyum doğrama ile kapatılmıştır. Taşıyıcı ayaklar ve kemerlerin ortasından yapılan doğramalar, bu yapı elemanlarında hasara neden olmaktadır. Doğramalarda kullanılan camlar film kaplanmıştır (Resim 5.72). Bu uygulama ile avlu, şeffaf bir malzeme olan cam yerine, revak boyunca siyah bir kütle ile çevrelenmiş bir etkiye neden olmaktadır. Revakların kapatılmasıyla, odalar ile avlu arasına çekilen mekânsal sınır, koyu renk camların etkisiyle daha da artmaktadır.

Resim 5. 72 Sultan Selim Medresesi Revakları (Üveysuna, 2013)

Cedid Ali Paşa Medresesi örneğinde olduğu gibi bu medrese de Cumhuriyetten sonra farklı dönemlerde onarım görmüştür. Bu onarımlarda revakları kapatan doğramalar sökülme yerine yenilenmiştir. Medreseye ait, çekildiği tarih kesin olarak bilinmeyen fotoğraf ile günümüz fotoğrafı karşılaştırıldığında, değişen doğrama formlarından bu durum açıkça görülebilmektedir.

Medrese revakları kapatılarak, muayene odaları için, bekleme salonu ve danışma gibi birimler oluşturulmuştur (Resim 5.73; Resim 5. 74). Kemer açıklıklarında, tüm revak boyunca devam eden sekilerin, bugün hala aynı işlevde kullanılıyor olması; revak elemanlarına ait tek özgün kullanım olarak değerlendirilmektedir. Kapatılan revakların içerisinde depo, güvenlik, danışma gibi küçük kapalı birimler oluşturulmuştur. Yapı içinde yapı görünümünü vermekte, medreseyi özgün plan özelliklerinden uzaklaştırmaktadır.

Hücre odaları, göz polikliniği, diş polikliniği, kulak/ burun/ boğaz polikliniği gibi farklı birimlere ait muayene odaları olarak kullanılmaktadır. Yapının dershanesi bugün mescit olarak kullanılmaktadır (Resim 5.74). Dershane önündeki sütunlu revaklar, medrese önündeki revaklar ile aynı malzeme ve tasarımla kapatılmıştır.

Resim 5. 73 Sultan Selim Medresesi Revaklarının Kullanımı (Üveysuna, 2013)

Resim 5. 74 Sultan Selim Medresesi Dershanesi (Üveysuna, 2013)

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Özgün işlevini yitiren yapıların varlığını sürdürebilmesi, yeni uyarlamalara imkan tanıyabilmeleri nispetinde mümkün olmaktadır. Tüm tarihi yapıların olduğu gibi medreselerin de varlığının devamlılığının sağlanması için, yapıya verilen işlevle yapının uyumlu olması gerekmektedir.

Medreselere yeni işlev verilirken mevcut durumu ve çevresindeki kent dokusu göz önünde bulundurulmalıdır. Yapıların konumu ve onlara verilecek işlev, yapılacak müdahalelerin belirlenmesinde etkili olacaktır. Bunun yanısıra mimari özellikleri, yapı bölümleri, boyutları ve avlunun durumu da değerlendirilmelidir. Büyük hacimler, özel araç ve donatılar gerektiren işlevlerin medrese bünyesine sokulması, yer açabilmek için duvar kaldırılması, mekan gereksinimlerine göre duvar örülmesi gibi müdahaleler gerektiren işlevlendirmelerden kaçınılmalıdır.

İncelenen örneklerde görüldüğü gibi, medreselere hangi işlev verilirse verilsin, temelde iklimlendirme ve yarı açık olan bu mekanların kullanıcıya kapalı mekan potansiyeli sunması nedeniyle revaklı avlular kapatılmıştır. Bu müdahale avlunun üstünün boydan boya kapatılması veya sadece kemer açıklıklarının kapatılması olarak iki farklı şekilde yapılmıştır.

Günümüzde mülkiyet değiştiren medrese yapıların büyük bir kesimi enstitü, sağlık merkezi, vakıf merkezi, kütüphane, müze, öğrenci yurdu gibi işlevlerde kullanılmaktadırlar. Yeni işlevlendirmelerin gerektirdiği ihtiyaçları karşılamak üzere yapının uyarlanması ve onarılması bir takım değişiklikler ve ekler gerektirmektedir. Müdahalelere genel olarak bakılacak olunursa, yapının mimari biçimlenişini ve mekan ilişkilerini değiştirmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Bu müdahaleler revakların görsel etkisini zedelemesi bakımından sakıncalıdır. Yapının oran ve dengesini bozmaktadır. Uygulamadaki teknik hatalar yapı elemanlarında geri dönüşü olmayan fiziksel hasarlara sebebiyet vermektedir. Yapılan ekler sonucundan yapının estetik unsurları zedelenmekte, dönemin sosyal

yaşantısından izler taşıyan mekansal kurgu değiştirilmektedir. Tarihi yapıların güncellenmesinde, kullanımı yaygınlaşan sistemleri yapılarla adapte etmek yerine, medrese gibi revaklı mimari yapı türlerine uygun detayların geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak revaklı avlular yapıldıkları dönemde yapı içinde kullanıcılarını olumsuz hava koşullarından koruyan yarı açık mekanlar olarak tasarlanmışlardır. Tez çalışması kapsamında incelenen medreselerin revakları kapatılarak özgün mimari dokusuna zarar verildiği örnekler üzerinden anlaşılmaktadır. Yapıların mimari formlarında, mekan kurgularında ve yapı unsurlarında olumsuz etkilere neden olan bu tür müdahalelerden kaçınılmalıdır.

7. KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1993). "Atik Ali Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt I, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Cedid Ali Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt II, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Feyzullah Ağa Medresesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt III, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Mehmet Ağa Medresesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt V, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt V, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Kuyucu Murat Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt V, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Ahunbay, Z. (1993). "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt V, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul
- Akın, G. (1990). Asya Merkezi Mekan Geleneği, Kültür Bakanlığı Yayınları
- Arabacı, C. (1996). 1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Argıt, N. (1993). Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeleler, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arseven, C. E. (1994). Sanat Ansiklopedisi, Meb Basımevi, İstanbul,
- Arseven C. E. (1961). Türk Sanatı, İstanbul : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul

- Artun, E. (2013). Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri - Öğretiler-Dinler
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf
- Aslanapa, O. (1972). Türk Sanatı I-II Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul
- Ataman, A. (2000). Bir Göz Yapıdan Külliye Osmanlı Külliyelerinde Kamusal Mekân Mantığı, Mimarlık Tasarım Yayınları, İstanbul. s. 9-36
- Atçeken, Z. (1998). Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı Ve Kullanılması, TTK, Ankara
- Aydüz, S. (2008) "Medrese ve Tekke Dışındaki Eğitim Müesseseleri Tarihi Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, s.139-180
- Ayvansarayi, Hüseyin Efendi, v.d. (2001). Hadikatü'lcevâmi (İstanbul Camileri Ve Diğer Dini Sivil Mimari Yapılar), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Ayverdi E. H. (1966). Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, C.I. Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü No:57, İstanbul
- Ayverdi E. H. (1972). Osmanlı Mimarisinde Çelebi Ve Iı. Sultan Murad Devri Iı, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul
- Ayverdi, E. H., Yüksel, İ.A. (1976). İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü No: 72, İstanbul
- Ayverdi, E. H. (1989). Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, C.III, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul
- Bahçekapılı, M. (1990). Mehmet Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bağcı, S. v.d. (2012). Osmanlı Resim Sanatı, Tc Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Baltacı, C. (2005). Xv - Xvı Asırlarda Osmanlı Medreseleri I-Iı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul
- Baltacı, C. (1976). Xv – Xvı Asırlarda Osmanlı Medreseleri Teşkilatı Tarihi, İstanbul
- Bozkurt, E. (1996). Hadım Hasan Paşa Medresesi Restorasyon Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cansunar, G. (2011). Koruma Politikaları Bağlamında Tarihi Dokuların Yaşayan Kente Entegrasyonu, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir

- Çuhadar N. Ö. (2010). Bursa Erken Devir Camilerinde Revak Uygulaması, TC.MÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul
- Dağdelen, İ. (2006). Alman Mavileri 1913-14 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler Ve Müzeler Müdürlüğü
- Demiralp, Y. (1999). Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500) T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999
- Diker,H. F. (2000). Topkapı Sarayında Revan Ve Bağdat Köşkleri,*Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Doğan, R. (2013). Osmanlı Eğitim Kurumları Ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/782/10066.pdf>)
- Er, Hamit. (2003). Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darülhilafe Medreseleri, Rağbet Yayınları, İstanbul. s.10-22
- Ergün, M. (1996). İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914), Ankara, 1996 (<http://www.egitim.aku.edu.tr/mesrutiyet.pdf>)
- Bazin, G. (1998). Sanat Tarihi I. Bölüm Başlangıçtan On Beşinci Yüzyıla Kadar, (Çev. Üzra Nural), Sosyal Yayınlar, S.40-41
- Gombrich, E. (2009). Sanatın Öyküsü, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Grabar O. (). İslam Sanatının Oluşumu, Çev. Nuran Yavuz, Kanat Yayınları
- Günay, D. (1999). “*Medreseden Üniversiteye Trajik Bir Yolculuk*”, Mimar ve Mühendis, Sayı 26, s. 41-49, İstanbul.
- Gül, M., Atilla, B., Hakkoymaz, O. (2003). Selçuklu’dan Günümüze Konya’nın Sosyo-Politik Yapısı, Konya
- Hafız Mehmed Efendi, (2008). 1720 Şehzadelerin Sunnet Düğünü Sur-İ Hümayun, Derleyen; Seyyit Ali Kahraman, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Hasol, D. (2002). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınları
- Hızlı, M. (1997). Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim, Bursa
- İpşirli, M. (2003). “Medrese”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara
- İzgi, C. (1997). Osmanlı Medreselerinde İlim Riyazî İlimler, C. I, İstanbul 1997

- Karakuş, Derya (2011). Taşınmaz Kültür Varlıklarının Müze Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi:Alanya Kızıl Kule Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Kurşun, Z.; Göleç, M. v.d. (2008). Medaris-İ İstanbul Yaşayan İstanbul Medreseleri I-Iı , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü, İstanbul
- Kuban, D. (1968). "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişimi, Sosyal Ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gözlemler" Vakıflar Dergisi V11,
- Kuban, D. (1992). Mimarlık Kavramları, Yem Yayınları, 4. Baskı, İstanbul
- Kuran, A. (1969). Anadolu Medreseleri, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara
- Kütükoğlu, M. (1977). 1869'da Faal İstanbul Medreseleri, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul
- Kütükoğlu, M. (2000). XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Memoğlu, Ş. (2011). Hadım Hasan Paşa Medresesi'nin Yeniden İşlevlendirilmesi Süreci Ve İç Mekân Açısından Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mülayim, S. (2010). İslam Sanatı: Büyük Bildirinin Göstergeleri, İsam Yayınları, İstanbul.
- Mülayim. S. "Revak", İslam Ansiklopedisi, C.35, Türkiye Diyanet Vakfı İsam, İstanbul
- Mülayim, S. "Açık Avlulu Medreseler" Thema Larousse Tematik Ansiklopedi, Milliyet, İstanbul, 1993-1994, S.24
- Nevzatoğlu, Z. (2006). Basında Din Eğitimi-Öğretimi Laiklik Tartışmaları (1945-1960), *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Naumann, R. (2007). Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nayır, Z. (1980). " İstanbul Medreseleri – Koruma Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme" İTÜ, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul
- Özay, S. (2003). Köprülü Külliyesi Restorasyon Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbudak, E. (2011). Erken Dönem Edirne Camilerinde Revak (Sinan Devrine Kadar), *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Özkan, Ş. (2007). Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri Ve Medrese Eğitimi, *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Özköse, A. (1995). Avluların Tarihsel Süreç İçindeki Evrimi, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özüdoğru, Şerife, (2005). Erken Ve Klasik Devir Osmanlı Camilerinde Son Cemaat Yerlerinin Gelişimi Ve Tipolojisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Öz, T. (1964). İstanbul Camileri, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayın No:5
- Pervititch, Jacques (2000). Sigorta Haritalarında İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Sennett, R. (2001). Ten ve Taş, Metis Yayınları, İstanbul. s.10-40
- Sarikaya, Y. (1997). Medreseler ve Modernleşme, İz Yayıncılık, İstanbul
- Sözen, M.; Sönmez, Z. (1988). “Anadolu Türk Mimarisi” Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 4 Görsel Yayınlar İstanbul
- Sözen, M. (1972). Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Ve Rölöve Kürsüsü, İstanbul
- Tamer, C. (2003). İstanbul Bizans Anıtları Ve Onarımları, Turing Ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul s. 205-207
- Tanyeli, U.; Sözen, M. (2011). Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Tekeli, İ. (2010). Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye’de Yükseköğretimin Ve Yök’ün Tarihi, Tarih Vekfi Yurt Yayınları, İstanbul, s.65-119
- Turani, A. (2010). Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Turani, A. (2007). Sanat Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Ünsal, B. (2001). Mimari Tarihi, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi, İstanbul.
- Wolfgang Müller, Wiener, (2002). İstanbul’un Tarihsel Topografyası, çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Yaldız, E. (2003). Konya'daki Medreselerin Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya

Yücel, N. (2009) Aya İrini Anıtı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Rölöve Ve Anıtlar Müdürlüğü, Spc-Sc&A-Osm Ortak Girişimi

Kişisel Görüşmeler

Alacacı, Mehmet (2013). Kişisel görüşme
Yerlikaya, Süleyman (2013). Kişisel görüşme
Tavman, İsmail Hakkı (2013). Kişisel Görüşme

İnternet Kaynakları

Url-1 http://www.ancient-egypt.co.uk/edfu_main_temple/
Url-2 http://www.worlddiscovery.co.uk/img/egypt/edfu_court_of_offerings.jpg
Url-3 <http://2mi3.com/2010/02/09/parthenontapinaktan-muzeye-gecis-ve-incelemeler/>
Url- 4 http://intranet.arc.miami.edu/rjohn/Imperial_Forums.htm
Url- 5 <http://www.aviewoncities.com/rome/imperialforums.htm>
Url-6 <http://www.natureetvoyages.com/portugal-monastere-tibaes/>
Url- 7 http://eneaportal.unile.it/sul_cammino_di_enea_it/lecce/cultura/universita/monastero-degli-olivetani
Url- 8 <http://en.wikipedia.org/wiki/File:GrundrissAjantaHoehle1.jpg>
Url- 9 <http://en.wikipedia.org/wiki/File:GrundrissAjantaHoehle1.jpg>
Url-10 <http://www.3dmekanlar.com/tr/tolunoglu-camii.html>
Url-10 <http://www.3dmekanlar.com/tr/tolunoglu-camii.html>
Url-11 http://fotografligezirehberi.com/var/albums/endulus-andalusia-ispanya-gezi-rehberi/cordoba/kurtuba_camii_mezquita_cordoba_endulus_andalusia_ispanya_spain_img_
Url-12 <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=27605>
Url-13 <http://www.gezmelerdeyim.com/2013/11/bir-tat-bir-mekan-sivas-gok-medrese.html>
Url- 14 <http://www.bayindir.bel.tr/router?do=newsdetail&id=6&pid=210&mid=24>
Url- 15 <http://deryaundemirgungor.blogspot.com/2011/03/ayasofya-aya-irini-topkap-sultanahmet.html>
Url-16 <http://www.ediltecnica.com/chiostri.html>
Url- 17 <http://www.sanatveinsan.org/minyatur-sanati/3331-turk-minyatur-sanati.html>
Url- 18 <http://www.themorgan.org/collections/works/islamic/manuscript.asp?page=41>
Url- 19 http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/korkut.htm

- Url-20 <http://www.restoraturk.com/restorasyon-incelemeleri-mimari-inceleme/253-turkiyede-koruma-yasalarinin-tarihsel-gelisimi-uzerine-bir-inceleme.html>
- Url-21 http://www.bursamimar.org.tr/tuzukler/venedik_tuzuk.pdf
- Url-22 <http://www.diyarbakir-bld.gov.tr/mevzuat/>
- Url-23 <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html>
- Url-24 <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13918/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-grup-.html>
- Url-25 <http://istanbulavrupa.vgm.gov.tr/editor/file>
- Url-26 <http://www.kubbealti.org.tr/resimler.asp?g=20>

EKLER

EK- A

OSMANLI DÖNEMİ ÖRGÜN EĞİTİM MÜESSELERİNE TOPLU BAKIŞ

1- ASKERİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM MÜESSESELERİ

a) Osmanlı Öncesi Dönem

b) Osmanlı Dönemi

a- Klasik Dönemde Askeri Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

1- Acemi Oğlanlar Kışlası'nda Eğitim ve öğretim

2- Yeniçeri Ortaları'nda Eğitim ve öğretim

3- Enderun Mektebinde Eğitim ve Öğretim

b- Islahat ve Yenileşme Dönemi Askerî Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

aa- Orta Seviyedeki Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

1- Askeri Rüşdiyeler

2- Askerî İdâdîler

bb- Yüksek Seviyede Askerî Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

1- Hendesehane Mektebi (Humbarahane)

2- Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun

3- Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun

4- Mekteb-i Ulûm-i Harbiye

2- SİVİL EĞİTİM ÖĞRETİM MÜESSESELERİ

a) Osmanlı Öncesi Dönem

aa-İlk Seviyedeki Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

1-Kütüphaneler

2-Medreseler

bb- Orta ve Yüksek Seviyedeki Eğitim Öğretim Müesseseleri

1-Umûmî Medreseler

2- Meslekî Medreseler

1.Dâru'l-Kurrâlar

2.Dâru'l-Hadisler

3.Dâru'ş-Şifalar

b) Osmanlı Dönemi

1- Kuruluşundan Sahn-ı Semân Medreselerine Kadar Osmanlı Medreseleri (1331-1471)

2- Seman Medreseleri¹nden Süleymâniye Medreselerinin Açılışına Kadar Osmanlı Medreseleri (1471-1557)

3- Süleymâniye Medreselerinin Kuruluşundan Islahat Dönemine Kadar Osmanlı Medreseleri (1557-1913)

4- Medrese Islahatından Cumhuriyet Dönemine Kadar Osmanlı Medreseleri (1913-1924)

3-Osmanlı Klâsik Döneminde Eğitim-Öğretim Müesseseleri

aa-İlk Seviyedeki Eğitim ve Öğretim Müesseseleri

1-Sıbyan Mektebi

bb- Orta ve Yüksek Seviyedeki Eğitim Öğretim Müesseseleri

1-Umûmî Medreseler

2- Meslekî Medreseler

1.Dâru'l-Kurrâlar

2.Dâru'l-Hadisler

3.Dâru't-Tıblar

4- Medrese Islahatı Dönemi Osmanlı Medreseleri

bb- Orta ve Yüksek Seviyedeki Eğitim Öğretim Müesseseleri

1.Dâru'l-Hilafeti'l-Aliyye Medreseleri

2.Taşra Medreseleri

3.Selâhaddîn Eyyûbî Külliye-i İslamiyesi

2- Meslekî Medreseler

1.Medresetü'l-Kudât

2.Medresetül-Vâizîn

3.Medresetü'l-Eimme

4.Medresetü'l-İrşâd

5.Medresetü'l-Hattâtîn

3-Mektepler

aa-İlk Seviyedeki Mektepler

1.İptidâî Mektebi

bb-Orta Sevideki Mektepler

1.Rüşdiyeler

2.İdadiler

3.Sultâniler

cc- Yüksek Sevideki Müesseseler

1.Hendese-i Mülkiye Mektebi

2.Dâru'l-Fünûn

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Derya ÜVEYSUNA

Doğum Yeri ve Tarihi: İstanbul - 1983

Adres: Fatih/ İstanbul

E-Posta: deryaerva@gmail.com

Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, 2011